

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

УКРАЇНЕЦЬ МИКОЛА ПЕТРОВИЧ

УДК 342.31(477):327(4)

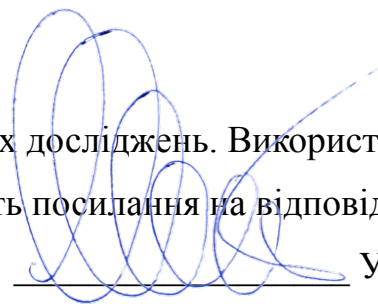
ДИСЕРТАЦІЯ
ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ
ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Спеціальність 081 «Право»

Галузь знань 08 «Право»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Українець М.П.

Науковий керівник: Дробуш Ірина Вікторівна,
доктор юридичних наук, професор

Острог – 2026

АНОТАЦІЯ

Українець М. П. Державний суверенітет України в контексті глобалізації та євроінтеграції. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Національний університет «Острозька академія». Острог, 2026.

У дисертації здійснено комплексне конституційно-правове дослідження державного суверенітету України в умовах глобалізації, євроінтеграції та збройної агресії. Дослідження спрямоване на з'ясування змісту державного суверенітету як фундаментальної засади конституційного ладу України, особливостей його реалізації в сучасних умовах, чинників його послаблення, а також напрямів удосконалення конституційно-правового забезпечення державного суверенітету України.

Актуальність теми зумовлена тим, що державний суверенітет України сьогодні реалізується під одночасним впливом глобалізаційних процесів, європейської інтеграції, зовнішньої безпекової залежності, економічної вразливості, інформаційного тиску та тривалої збройної агресії. Ці обставини засвідчили недостатність суто формального розуміння суверенітету як конституційно проголошеного статусу держави та актуалізували потребу його осмислення як реальної державної спроможності до самозахисту, самозбереження, самовідтворення та відновлення.

Метою дисертаційного дослідження є комплексне конституційно-правове осмислення державного суверенітету України в умовах глобалізації, євроінтеграції та збройної агресії, з'ясування особливостей його реалізації, виявлення сучасних загроз і чинників його послаблення, а також обґрунтування напрямів удосконалення конституційно-правового забезпечення державного суверенітету України.

У роботі досліджено теоретико-концептуальні засади державного суверенітету як фундаментальної засади конституційного ладу України,

узагальнено основні наукові підходи до його розуміння, розкрито зміст і сутність державного суверенітету, проаналізовано сучасні концепції суверенітету та їх еволюцію в науці конституційного права України. На цій основі обґрунтовано, що державний суверенітет України доцільно розглядати як динамічну конституційно-правову категорію, зміст якої розкривається не лише через формально закріплений статус держави, а й через її реальну здатність до самозахисту, самозбереження, самовідтворення та відновлення.

Запропоновано підхід до розмежування державного суверенітету і суверенних прав держави. Державний суверенітет розглядається як фундаментальна властивість державної влади, тоді як суверенні права держави — як конкретні юридичні форми реалізації цієї властивості в окремих сферах. Таке розмежування дає змогу точніше оцінювати сучасні процеси трансформації державності, оскільки зміна способу здійснення окремого суверенного права не завжди означає втрату суверенітету загалом, але може свідчити про звуження його реального змісту.

У дисертації здійснено конституційно-правову характеристику державного суверенітету України в умовах глобалізації та євроінтеграції. Доведено, що в умовах глобалізації державний суверенітет не втрачає свого значення, однак істотно змінюються форми й умови його реалізації. Глобалізація посилює економічну, політичну, інформаційну, правову й безпекову взаємозалежність держав, внаслідок чого суверенітет дедалі менше може розумітися як замкнена самодостатність і дедалі більше потребує осмислення як здатність держави зберігати реальний простір стратегічного вибору в умовах складного зовнішнього середовища.

Європейська інтеграція визначена як особлива правова форма трансформації умов реалізації державного суверенітету. Її специфіка полягає у правовому наближенні, імплементації зовнішньо зумовлених стандартів, інституційній сумісності та зміні процедур формування державного рішення. Водночас євроінтеграція є сумісною зі збереженням державного суверенітету доти, доки не руйнується конституційне ядро державності, не втрачається

реальний простір стратегічного вибору та не нівелюється політико-правова суб'єктність держави.

Обґрунтовано делегаційно-представницький підхід до участі держави в інтеграційних процесах. Відповідно до цього підходу делегування окремих суверенних прав чи функцій саме по собі не означає втрати суверенітету. Таке делегування залишається допустимим лише за умови збереження реальної можливості перегляду, корекції чи відкликання переданих прерогатив. Ключовим критерієм тут постає збереження здатності держави самостійно визначати межі власного стратегічного розсуду та забезпечувати право виходу з інтеграційних механізмів.

Водночас доведено, що формальна юридична відкличність делегованих повноважень не є самодостатнім критерієм збереження суверенітету. Для оцінки реальної суверенності відповідного механізму необхідно враховувати глибину правової, політичної, економічної та безпекової взаємозалежності, фактичну доцільність і реалістичність виходу або перегляду, а також реальну спроможність держави здійснити такий перегляд без втрати функціональної стійкості. Запропоновано підхід, за яким механізм перегляду або виходу не може вважатися повністю суверенним, якщо інституції, на користь яких відбулося делегування, самі беруть участь у визначенні умов, меж, процедури чи правових наслідків такого перегляду або виходу.

У дисертації обґрунтовано, що сучасний аналіз державного суверенітету України повинен здійснюватися з урахуванням асиметрії його реалізації. Формальна суверенна рівність держав не означає рівності реальних умов здійснення їхньої суверенної волі. Реальний зміст суверенітету залежить від військово-політичного потенціалу держави, економічної спроможності, інституційної стійкості, зовнішньої підтримки, здатності до самозахисту та впливу на зовнішнє середовище. У цьому контексті розвинуто положення про необхідність перенесення аналітичного акценту з держави-жертви агресії на держави, військово-політичний потенціал яких дозволяє їм впливати на реалізацію суверенітету інших держав.

Окрему увагу приділено реалізації державного суверенітету України в умовах збройної агресії, війни та воєнного стану. Доведено, що збройна агресія становить посягання не лише на територіальну цілісність держави, а на всю систему її суверенних прав — територіальних, політичних, правових, економічних, гуманітарних та інформаційних. Тому державний суверенітет у воєнних умовах осмислюється як багатовимірна категорія, що виявляється у здатності держави обороняти територію, підтримувати політичну суб'єктність, єдність правового простору, економічну стійкість, гуманітарну самототожність та інформаційну безпеку.

Воєнний стан концептуалізовано як спеціальний правовий режим конституційного самозахисту держави, що змінює форми функціонування публічної влади, допускає тимчасові обмеження окремих прав і свобод та посилює координаційні механізми, але не змінює джерела суверенітету і не створює нового суверена. У воєнному режимі суверенітет реалізується як легітимна концентрація публічної влади для цілей самозбереження держави.

Розкрито багатовимірний характер реалізації державного суверенітету України в умовах війни та обґрунтовано підхід до розуміння тривалої війни як особливого часово-правового режиму реалізації суверенітету. У межах такого режиму вирішального значення набуває здатність держави тривалий час підтримувати життєздатність інститутів, політичну легітимність, економічну витривалість, внутрішню консолідацію та правову безперервність.

Запропоновано підхід до розуміння війни як конфліктної форми прояву глобалізації. Війна не заперечує глобалізацію, а виявляє її конфліктний потенціал, перетворюючи глобальні зв'язки, залежності та інфраструктури на канали тиску, примусу, санкційної боротьби, безпекової перебудови, міграційних змін і перерозподілу стратегічних ресурсів. Доведено, що війна в Україні впливає не лише на суверенітет самої України, а й на реалізацію суверенних рішень інших держав через зміну оборонних пріоритетів, бюджетної політики, енергетичних стратегій, санкційних режимів, міграційних рішень, логістичних маршрутів та загальної архітектури безпеки.

У дисертації досліджено конституційно-правове забезпечення державного суверенітету України у військовій, політичній, економічній, гуманітарній та інформаційній сферах. Обґрунтовано, що забезпечення державного суверенітету має багатовимірний характер. У військовій сфері суверенітет реалізується через оборонну функцію держави, стримування та відсіч агресії. У політичній — через безперервність функціонування публічної влади, легітимність, інституційну стійкість і стратегічну самостійність. В економічній — через матеріальну основу державної самостійності, фінансову витривалість, захист критичної інфраструктури та контроль над стратегічними ресурсами. У гуманітарній — через відтворення політичної нації, мови, історичної пам'яті й культурної самототожності. В інформаційній — через інформаційну стійкість, захист від дезінформації та підтримання довіри до державних інститутів.

Поглиблено конституційно-правове розуміння політичної та управлінської корупції як чинника послаблення державного суверенітету. Підкреслено, що корупційний принцип прийняття управлінських рішень деформує державну волю, звужує автономність державного рішення, підмінює публічний інтерес приватними або груповими інтересами та створює канали зовнішнього впливу на реалізацію суверенних прав держави.

Окрему увагу приділено гарантіям державного суверенітету України. Їх запропоновано розглядати як багаторівневу систему внутрішніх і зовнішніх механізмів, спрямованих на його збереження, захист та відновлення. Визначальними для реального суверенітету є внутрішні гарантії — військові, політичні, економічні, гуманітарні, інформаційні та інституційні, тоді як зовнішні гарантії відіграють допоміжну роль — вони можуть посилювати державну стійкість, але не можуть замінити її. Сучасний зміст гарантій суверенітету не може зводитися до формального проголошення незалежності або загальних міжнародних запевнень. Реальні гарантії повинні охоплювати військову спроможність держави, політичну стійкість, економічну витривалість, гуманітарну самототожність, інформаційну безпеку та здатність правової системи підтримувати безперервність державного існування.

Обґрунтовано необхідність оновлення конституційно-правової моделі забезпечення державного суверенітету України. Запропоновано використовувати категорію сувереноздатності як практичний вимір суверенітету, що відображає реальну здатність держави бути суверенною — підтримувати дієвість інститутів, захищати себе, зберігати простір стратегічного рішення, протистояти зовнішньому примусу та відновлювати територіальну цілісність, юрисдикцію і повноцінне функціонування державних інститутів.

Удосконалено підходи до розуміння гарантій суверенітету, ролі внутрішньої державної спроможності в його забезпеченні та необхідності переходу від моделі зовнішнього очікування до моделі внутрішньо забезпеченого суверенітету. Обґрунтовано, що вдосконалення конституційно-правового забезпечення державного суверенітету України повинно здійснюватися через закріплення пріоритету внутрішньо забезпеченого суверенітету, посилення стратегічної автономії держави, розвиток моделі суверенного стримування, оновлення системи гарантій суверенітету, інтеграцію воєнного фактора у довгострокову модель конституційного розвитку та захист державної волі від внутрішньої деформації.

Набуло подальшого розвитку конституційно-правове осмислення концепції ядерного суверенітету. Ядерний суверенітет запропоновано розглядати не лише як питання фактичного володіння відповідним потенціалом, а як самостійний вимір державного суверенітету, пов'язаний із правом держави на визначення власного безпекового статусу, перегляд неефективних гарантійних конструкцій та відновлення стратегічної суб'єктності в умовах кризи міжнародного безпекового порядку.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації положення, висновки та узагальнення можуть бути використані у науково-дослідній, правотворчій, правозастосовній, експертно-аналітичній та освітній діяльності, пов'язаній із проблемами забезпечення державного суверенітету України, захисту конституційного ладу, національної

безпеки, євроінтеграційного розвитку та протидії зовнішнім і внутрішнім формам звуження державної самостійності.

Ключові слова: державний суверенітет, суверенні права держави, конституційний лад, конституційне право, глобалізація, євроінтеграція, суверенноздатність, десуверенізація, суверенна рівність держав, національна безпека, збройна агресія, квазідержавні утворення, конституційно-правовий механізм.

ABSTRACT

Ukrainets M. P. State Sovereignty of Ukraine in the Context of Globalization and European Integration. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 “Law”. – National University of Ostroh Academy. Ostroh, 2026.

The dissertation presents a comprehensive constitutional and legal study of Ukraine’s state sovereignty under the conditions of globalization, European integration, and armed aggression. The research is aimed at clarifying the content of state sovereignty as a fundamental principle of Ukraine’s constitutional order, identifying the specific features of its implementation under contemporary conditions, determining the factors that weaken it, and substantiating the directions for improving the constitutional and legal support of Ukraine’s state sovereignty.

The relevance of the topic is determined by the fact that Ukraine’s state sovereignty is currently exercised under the simultaneous influence of globalization processes, European integration, external security dependence, economic vulnerability, information pressure, and prolonged armed aggression. These circumstances have demonstrated the insufficiency of a purely formal understanding of sovereignty as a constitutionally proclaimed status of the state and have actualized the need to interpret it as the real state capacity for self-defence, self-preservation, self-reproduction, and restoration.

The purpose of the dissertation is to provide a comprehensive constitutional and legal understanding of Ukraine's state sovereignty under the conditions of globalization, European integration, and armed aggression, to clarify the specific features of its implementation, to identify contemporary threats and factors weakening it, and to substantiate the directions for improving the constitutional and legal support of Ukraine's state sovereignty.

The dissertation examines the theoretical and conceptual foundations of state sovereignty as a fundamental principle of Ukraine's constitutional order, summarizes the main scholarly approaches to its understanding, reveals the content and essence of state sovereignty, and analyzes modern concepts of sovereignty and their evolution in the science of constitutional law of Ukraine. On this basis, it is substantiated that Ukraine's state sovereignty should be considered as a dynamic constitutional and legal category whose content is revealed not only through the formally enshrined status of the state but also through its real capacity for self-defence, self-preservation, self-reproduction, and restoration.

An approach is proposed to distinguish between state sovereignty and the sovereign rights of the state. State sovereignty is regarded as a fundamental property of state power, whereas the sovereign rights of the state are understood as specific legal forms of implementing this property in particular spheres. This distinction makes it possible to assess contemporary processes of statehood transformation more accurately, since a change in the manner of exercising a particular sovereign right does not always mean the loss of sovereignty as such, but may indicate a narrowing of its real content.

The dissertation provides a constitutional and legal characterization of Ukraine's state sovereignty under the conditions of globalization and European integration. It is proven that under globalization state sovereignty does not lose its significance; however, the forms and conditions of its implementation change substantially. Globalization intensifies the economic, political, informational, legal, and security interdependence of states, as a result of which sovereignty can less and

less be understood as closed self-sufficiency and increasingly requires interpretation as the state's ability to preserve a real space for strategic choice in a complex external environment.

European integration is defined as a special legal form of transformation of the conditions for implementing state sovereignty. Its specificity lies in legal approximation, the implementation of externally determined standards, institutional compatibility, and changes in the procedures for forming state decisions. At the same time, European integration is compatible with the preservation of state sovereignty as long as the constitutional core of statehood is not destroyed, the real space for strategic choice is not lost, and the political and legal subjectivity of the state is not nullified.

A delegation-representative approach to the state's participation in integration processes is substantiated. According to this approach, the delegation of certain sovereign rights or functions does not in itself mean the loss of sovereignty. It is permissible as long as there remains a real possibility of review, correction, revocation, or withdrawal, and as long as the state's ability to independently determine the limits of its own strategic decision is not undermined.

At the same time, it is proven that the formal legal revocability of delegated powers is not a self-sufficient criterion for preserving sovereignty. In order to assess the real sovereignty of the relevant mechanism, it is necessary to take into account the depth of legal, political, economic, and security interdependence, the actual expediency and realistic possibility of withdrawal or review, as well as the state's real ability to carry out such a review without losing functional stability. An approach is proposed according to which a mechanism of review or withdrawal cannot be considered fully sovereign if the institutions in whose favour the delegation was made themselves participate in determining the conditions, limits, procedure, or legal consequences of such review or withdrawal.

The dissertation substantiates that the contemporary analysis of Ukraine's state sovereignty must take into account the asymmetry of its implementation. The formal

sovereign equality of states does not mean equality in the real conditions under which their sovereign will is exercised. The real content of sovereignty depends on the military-political potential of the state, its economic capacity, institutional resilience, external support, capacity for self-defence, and ability to influence the external environment. In this context, the thesis is developed concerning the need to shift the analytical focus from the state that has become a victim of aggression to states whose military-political potential enables them to influence the implementation of sovereignty by other states.

Special attention is paid to the implementation of Ukraine's state sovereignty under the conditions of armed aggression, war, and martial law. It is proven that armed aggression constitutes an encroachment not only upon the territorial integrity of the state but upon the entire system of its sovereign rights — territorial, political, legal, economic, humanitarian, and informational. Therefore, state sovereignty under wartime conditions is interpreted as a multidimensional category manifested in the state's ability to defend its territory, maintain political subjectivity, preserve the unity of the legal space, ensure economic resilience, humanitarian self-identity, and information security.

Martial law is substantiated as a special legal regime of constitutional self-defence of the state. It changes the forms of functioning of public power, permits temporary restrictions on certain rights and freedoms, and strengthens coordination mechanisms, but it does not alter the source of sovereignty and does not create a new sovereign. Under martial law, sovereignty is implemented as a legitimate concentration of public power for the purposes of state self-preservation.

The multidimensional nature of the implementation of Ukraine's state sovereignty under wartime conditions is revealed, and an approach is substantiated according to which prolonged war should be understood as a special temporal and legal regime of the implementation of sovereignty. Within such a regime, the decisive importance belongs to the state's ability to maintain, over a long period, the viability

of institutions, political legitimacy, economic endurance, internal consolidation, and legal continuity.

An approach is proposed to understanding war as a conflictual form of globalization. War does not negate globalization; rather, it reveals its conflict potential by transforming global connections, dependencies, and infrastructures into channels of pressure, coercion, sanctions struggle, security restructuring, migration changes, and redistribution of strategic resources. It is proven that the war in Ukraine affects not only Ukraine's own sovereignty but also the implementation of sovereign decisions by other states through changes in defence priorities, budgetary policy, energy strategies, sanctions regimes, migration decisions, logistical routes, and the general architecture of security.

The dissertation examines the constitutional and legal support of Ukraine's state sovereignty in the military, political, economic, humanitarian, and informational spheres. It is substantiated that ensuring state sovereignty has a multidimensional character. In the military sphere, sovereignty is implemented through the defensive function of the state, deterrence, and repulsion of aggression. In the political sphere, it is manifested through the continuity of functioning of public power, legitimacy, institutional resilience, and strategic autonomy. In the economic sphere, it is expressed through the material basis of state independence, financial endurance, protection of critical infrastructure, and control over strategic resources. In the humanitarian sphere, it is ensured through the reproduction of the political nation, language, historical memory, and cultural self-identity. In the informational sphere, it is supported through informational resilience, protection against disinformation, and maintenance of public trust in state institutions.

The constitutional and legal understanding of political and managerial corruption as a factor weakening state sovereignty is deepened. A corruption-based principle of managerial decision-making deforms the state will, narrows the autonomy of state decision-making, substitutes public interest with private or group interests, and creates channels of external influence on the implementation of the sovereign rights of the state.

Special attention is paid to the guarantees of Ukraine's state sovereignty. They are proposed to be understood as a multilevel system of internal and external mechanisms aimed at its preservation, protection, and restoration. Internal guarantees — military, political, economic, humanitarian, informational, and institutional — are of decisive importance, whereas external guarantees may strengthen state resilience but cannot replace it. The contemporary content of sovereignty guarantees cannot be reduced to a formal proclamation of independence or general international assurances. Real guarantees must include the military capacity of the state, political resilience, economic endurance, humanitarian self-identity, informational security, and the ability of the legal system to maintain the continuity of state existence.

The necessity of renewing the constitutional and legal model for ensuring Ukraine's state sovereignty is substantiated. It is proposed to use the category of sovereignty capacity as a practical dimension of sovereignty, reflecting the real ability of the state to be sovereign — to maintain the effectiveness of institutions, defend itself, preserve the space for strategic decision-making, resist external coercion, and restore territorial integrity, jurisdiction, and the full functioning of state institutions.

Approaches to understanding the guarantees of sovereignty, the role of internal state capacity in ensuring it, and the need to move from a model of external expectation to a model of internally ensured sovereignty have been improved. It is substantiated that the improvement of the constitutional and legal support of Ukraine's state sovereignty should be carried out through the consolidation of the priority of internally ensured sovereignty, strengthening the strategic autonomy of the state, developing a model of sovereign deterrence, renewing the system of sovereignty guarantees, integrating the war factor into the long-term model of constitutional development, and protecting the state will from internal deformation.

The constitutional and legal understanding of the concept of nuclear sovereignty has been further developed. Nuclear sovereignty is proposed to be understood not only as a matter of actual possession of the relevant potential but as

an independent dimension of state sovereignty connected with the state's right to determine its own security status, revise ineffective guarantee structures, and restore strategic subjectivity under the conditions of crisis in the international security order.

The practical significance of the results obtained lies in the fact that the provisions, conclusions, and generalizations formulated in the dissertation may be used in research, law-making, law-enforcement, expert-analytical, and educational activities related to the problems of ensuring Ukraine's state sovereignty, protecting the constitutional order, national security, European integration development, and counteracting external and internal forms of narrowing state independence.

Keywords: state sovereignty, sovereign rights of the state, constitutional order, constitutional law, globalization, European integration, sovereignty capacity, desovereignization, sovereign equality of states, national security, armed aggression, quasi-state entities, constitutional and legal mechanism.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Українець М. П. Сучасні концепції державного суверенітету та їх еволюція в науці конституційного права України // *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 9. С. 39–41. DOI: 10.32782/2524-0374/2025-9/6.
2. Українець М. П. Концепція ядерного суверенітету держави в умовах глобалізації // *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 5, ч. 1. С. 158–163. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.05.1.27.
3. Українець М. Суверенна рівність держав та асиметрія реалізації державного суверенітету: конституційно-правовий вимір // *Національні інтереси України*. 2026. № 4(21). С. 1579–1592. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-4\(21\)-1579-1592](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-4(21)-1579-1592).
4. Drobush I., Kornuta L., Ukrainets M. Ensuring State Sovereignty as a Guarantee of the Country's Economic Development. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2025. Vol. 11, № 3. P. 212–221. DOI: 10.30525/2256-0742/2025-11-3-212-221.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Українець М. П. *Acquis communautaire* та нова концепція суверенітету України в контексті глобалізації та євроінтеграції. Матеріали Х Міжнародної науково-практичної конференції «Малиновські читання», м. Острог, 24 листопада 2023 р. / ред. кол.: І. Д. Пасічник, О. Р. Балацька, І. В. Дробуш. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2023. С. 35–36. DOI: 10.25264/24.11.2023-1.
6. Українець М. П. Еволюція змісту державного суверенітету в умовах євроінтеграції та війни в Україні. Сучасні тенденції розвитку законодавства України в умовах воєнного стану : матеріали круглого столу, м. Острог, 17 травня 2024 р. / за ред. проф. І. В. Дробуш, доц. О. О. Дацюка. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2024. С. 54–59. DOI: 10.25264/17.05.2024.
7. Українець М. П. Сучасні концепції державного суверенітету. Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції «Малиновські читання», м. Острог, 15 листопада 2024 р. / ред. кол.: І. В. Дробуш, П. М. Кралюк, Т. В. Блащук. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2024. С. 22–23. DOI: 10.25264/27.11.2024.
8. Українець М. П. Ядерний суверенітет як безпековий елемент правової системи держави. Реформування правової системи України: сучасні реалії та міжнародний досвід : матеріали круглого столу, м. Острог, 19 травня 2025 р. / за ред. проф. І. В. Дробуш, доц. О. О. Дацюка. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2025. С. 34–37. DOI: 10.25264/19.05.2025.
9. Українець М. П. Корупція в умовах повномасштабної війни як загроза державному суверенітету. Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції «Малиновські читання», м. Острог, 27–28 листопада 2025 р. / ред. кол.: І. В. Дробуш, Т. В. Блащук, М. А. Матвійчук. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2025. С. 398–401. DOI: 10.25264/09.12.2025.
10. Українець М. П. Сувереноздатність держави як конституційно-правовий орієнтир сучасного правотворення в Україні. Матеріали XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні», 30 квітня 2026 р. С. 162–166.

ЗМІСТ

ВСТУП	18
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ.....	43
1.1. Ступінь наукової розробки проблеми та основні методи дослідження	43
1.2. Основні підходи до визначення сутності та змісту державного суверенітету як фундаментальної засади конституційного устрою України.....	72
1.3. Сучасні концепції державного суверенітету та їх еволюція в науці конституційного права України	96
Висновки до Розділу І.....	106
РОЗДІЛ ІІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	109
2.1. Державний суверенітет України та суверенні права держави: співвідношення понять в умовах глобалізації та євроінтеграції	109
2.2. Особливості реалізації державного суверенітету в умовах глобалізації та євроінтеграції.....	119
2.3. Особливості реалізації державного суверенітету України в умовах збройної агресії	134
Висновки до розділу ІІ.....	163
РОЗДІЛ ІІІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	167
3.1. Конституційно-правове забезпечення державного суверенітету України у військовій та політичній сферах	167
3.2. Конституційно-правове забезпечення державного суверенітету України в економічній, гуманітарній та інформаційній сферах	182
3.3. Конституційно-правові напрями вдосконалення забезпечення державного суверенітету України	195

Висновки до розділу III	208
ВИСНОВКИ	213
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	219
ДОДАТКИ:.....	250

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Державний суверенітет належить до фундаментальних засад конституційного ладу України. Конституція України визначає Україну як суверенну і незалежну, демократичну, соціальну, правову державу, закріплює, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, а також встановлює поширення суверенітету України на всю її територію, яка є цілісною і недоторканою [75]. За таких конституційних положень суверенітет постає однією з базових передумов існування держави, функціонування публічної влади та збереження територіальної цілісності.

Конституційне значення суверенітету для України має виразне історико-правове підґрунтя. Декларація про державний суверенітет України заклала політико-правову матрицю сучасного розуміння української державності, зафіксувавши класичні ознаки суверенної влади — її верховенство, самостійність, повноту та неподільність [37; 227, с. 3–14]. Значення цього акта не вичерпується його роллю в процесі становлення незалежності. У сучасній українській конституційно-правовій науці Декларація обґрунтовано розглядається як один із вихідних орієнтирів для осмислення суверенітету як у ретроспективному, так і в чинному конституційному вимірі [37; 227, с. 3–14].

У доктринальному аспекті державний суверенітет у праві України обґрунтовано розглядається як базова категорія інститутів і принципів конституційного права [83, с. 384, 386–387]. Такий підхід дозволяє бачити в ньому не лише ознаку держави, а системотворчу категорію, через яку розкриваються природа народовладдя, статус публічної влади, територіальна організація держави, а також механізми захисту її незалежності та цілісності [83, с. 386–387; 109, с. 113–124]. Саме тому проблема державного суверенітету має для України не лише теоретичне, а й безпосереднє конституційно-практичне значення.

У сучасних умовах проблема державного суверенітету для України давно перестала бути суто теоретичною. Її зміст безпосередньо пов'язаний із практикою функціонування держави, її здатністю зберігати політичну

суб'єктність, підтримувати інституційну стійкість, гарантувати безпеку та відновлювати повноцінне здійснення своїх суверенних прав у кризових умовах [75; 68; 7]. Саме тому суверенітет вже не може тлумачитися виключно як формально-юридична ознака державності.

Таке переосмислення зумовлене одночасною дією кількох взаємопов'язаних чинників. Насамперед глобалізація істотно змінила середовище існування сучасної держави, посиливши її економічну, правову, інформаційну та політичну взаємозалежність із зовнішнім світом [164; 3; 199; 175; 32]. Європейська інтеграція надала цим процесам структурованого нормативного та інституційного виміру, оскільки пов'язана не лише із зовнішньополітичним курсом, а й із тривалим процесом правового зближення, адаптації законодавства, зміни механізмів публічного управління та включення України в складнішу систему наднаціональної взаємодії [121, с. 7–15; 235; 40]. За таких умов проблема суверенітету вже не зводиться до наявності формального статусу незалежної держави, а вимагає аналізу того, як саме держава реалізує свою суверенну волю в умовах зростаючої взаємозалежності.

Особливої гостроти ця проблема набула внаслідок збройної агресії проти України. Війна показала, що посягання на суверенітет не вичерпується спробою захоплення території. Воно одночасно заторкує політичну систему, безпекову сферу, економічну стійкість, інформаційний простір, гуманітарну ідентичність і міжнародну суб'єктність держави [169; 77; 7; 165; 82]. Саме тому державний суверенітет доцільно осмислювати не лише як статус, а як єдність статусу, реальної спроможності та легітимності публічної влади, а сучасну війну — як комплексне посягання на всю систему суверенних прав держави [169; 7; 29; 165; 82]. Такий підхід дозволяє побачити, що формальне міжнародно-правове визнання суверенітету саме по собі ще не гарантує повного й безперешкодного здійснення державою її суверенних прав.

Для України ця проблема має одночасно конституційний, практично-державницький, безпековий і цивілізаційний вимір. Державний суверенітет визначає не лише юридичне положення держави, а й реальні межі її

самостійного політичного рішення, здатність контролювати власний правопорядок, підтримувати легітимність публічної влади, забезпечувати захист територіальної цілісності, інституційну безперервність і стратегічну свободу розвитку [83; 109; 68]. Саме тому його осмислення більше не може зводитися до повторення класичних ознак незалежності та верховенства. Воно потребує сучасного конституційно-правового переосмислення крізь призму тих процесів, які трансформують саму природу державності.

У традиційній конституційно-правовій доктрині суверенітет зазвичай розглядається як властивість державної влади, що забезпечує її верховенство всередині держави та незалежність у зовнішніх відносинах [83; 109; 181; 42; 168; 59]. Однак сучасний стан світового розвитку свідчить, що такої характеристики вже недостатньо для пояснення реального становища держави у XXI столітті. Сучасна держава функціонує в умовах багаторівневої зовнішньої взаємозалежності: вона одночасно включена в економічні ланцюги, інформаційні потоки, міжнародні безпекові механізми, транснаціональні правові стандарти та цифрові інфраструктури [164; 3; 199; 175; 121; 235]. За таких умов суверенітет не зникає, але його реалізація стає значно складнішою, ніж у класичній моделі національної держави.

Для України цей аспект має особливе значення з огляду на специфіку її розвитку після проголошення незалежності. Українська держава формувалася одночасно як пострадянська, транзитна, демократична і європейсько орієнтована, яка поєднувала завдання внутрішньої конституційної стабілізації із завданнями зовнішньополітичного самовизначення. У такому контексті суверенітет відпочатково мав для України не лише абстрактно-правове, а й безпосередньо практичне значення: він був пов'язаний із правом на самостійне державне існування, відмежуванням від чужого політичного контролю, формуванням власної публічної влади та власної правової системи [37; 1; 227; 115; 94]. На сучасному етапі цього вже недостатньо. Сьогодні принципове значення має питання про те, якою мірою Україна здатна реалізовувати свій суверенітет у середовищі глобального тиску, інтеграційних процесів та війни.

Європейська інтеграція є окремим чинником актуалізації теми. На відміну від глобалізації як загального процесу, вона має чітко структурований нормативний, інституційний і правовий характер, оскільки пов'язана з гармонізацією законодавства, адаптацією національних інститутів до спільних стандартів, включенням до наднаціонально координованих механізмів ухвалення рішень і поступовим зближенням національного правопорядку з правовим простором Європейського Союзу [121; 235; 40]. Для України цей процес має надзвичайно високу політичну, цивілізаційну та безпекову цінність. Водночас саме він актуалізує складне конституційно-правове питання про поєднання інтеграційного зближення зі збереженням державного суверенітету як фундаментальної засади конституційного ладу [121; 40; 235; 29]. У цьому зв'язку особливої ваги набуває проблема делегування окремих повноважень, участі в спільних регуляторних механізмах і меж конституційно допустимої інтеграції [121; 40; 235; 29; 28].

Не менш важливою є проблема внутрішніх чинників ерозії суверенітету. У сучасній науковій літературі дедалі виразніше підкреслюється, що державна самостійність послаблюється не лише зовнішнім примусом, а й внутрішньою інституційною слабкістю, дефіцитом легітимності, корупційним впливом, інформаційною вразливістю, гуманітарною дезінтеграцією та ослабленням державної здатності до стратегічного самоконтролю [68; 77; 173; 7; 172; 165; 82]. У цьому сенсі суверенітет не може аналізуватися як явище, що існує винятково у площині міжнародного права. Його конституційно-правовий зміст тісно пов'язаний із внутрішньою організацією влади, якістю інституцій, рівнем політичної легітимності, здатністю держави забезпечувати єдність публічного простору й підтримувати функціонування основ конституційного ладу [83; 227; 75; 68].

Саме тут виявляється одна з ключових причин актуальності теми: державний суверенітет України потребує саме конституційно-правового переосмислення. Політологічні, міжнародно-правові, безпекові чи геополітичні підходи є важливими для опису окремих вимірів проблеми, але вони не дають

повної відповіді на питання про місце суверенітету в системі основ конституційного ладу, про його зв'язок із народовладдям, легітимністю влади, територіальною цілісністю, конституційною ідентичністю держави та механізмами правового захисту державності [83; 227; 19; 75; 68]. Саме конституційне право дозволяє поєднати нормативний, інституційний, функціональний і захисний виміри цієї категорії в єдину логіку дослідження.

У сучасному конституційно-правовому вимірі особливої уваги потребує питання про недостатність суто формального розуміння державного суверенітету. У класичній доктрині суверенітет часто пов'язувався передусім із визнанням держави як самостійного суб'єкта міжнародного права, наявністю визначеної території, населення, системи публічної влади та здатності вступати у міжнародні відносини [83; 176]. Однак сучасна практика переконливо свідчить, що навіть за повного збереження такого юридичного статусу держава може зазнавати істотного звуження реальної свободи політичного рішення, втрати частини фактичного контролю над власним простором, зовнішньої безпекової, економічної чи інформаційної залежності, а також істотного обмеження у можливості самостійно визначати стратегічні напрями розвитку [169; 77; 7; 165; 82]. Саме тому державний суверенітет не можна зводити лише до зовнішнього юридичного титулу або до формального міжнародного визнання. Такий підхід уже не відображає повною мірою сучасної природи державності.

Для України ця проблема має особливо гострий характер. Формальний міжнародно-правовий статус суверенної держави, закріплений у Конституції України та підтверджений міжнародним правом, не усуває тієї обставини, що реалізація суверенітету відбувається в умовах війни, окупації частини території, потреби у масштабній зовнішній підтримці, постійного безпекового ризику та багатовимірного тиску на політичну, економічну, інформаційну й гуманітарну сфери [75; 169; 77; 7; 165; 82]. Отже, сам факт визнання суверенітету не дає відповіді на питання, якою мірою держава реально спроможна діяти як повноцінний і самостійний носій суверенної волі. Саме така ситуація вимагає

переходу від формального до функціонального аналізу суверенітету, тобто до такого підходу, у межах якого він оцінюється не лише за критерієм проголошення, а й за критерієм реальної дієвості [39; 169; 7].

Недостатність суто формального підходу особливо чітко проявляється і в умовах глобалізації та євроінтеграції. Участь держави в складних міжнародних і наднаціональних механізмах, адаптація законодавства, взаємопроникнення правопорядків, економічна та безпекова взаємозалежність не обов'язково означають втрату суверенітету, однак переконливо доводять, що суверенітет не може оцінюватися лише за критерієм формальної наявності або відсутності міжнародного визнання [164; 3; 121; 40; 235]. Потрібно враховувати, якою мірою держава реально контролює умови власної участі в таких процесах, зберігає свободу стратегічного вибору, спроможна переглядати делеговані правомочності та підтримувати конституційне ядро власної державності [121; 40; 235; 29; 28].

Саме тому в межах цієї дисертації державний суверенітет України розглядається не лише як визнана й закріплена властивість державної влади, а як реальна здатність держави здійснювати, захищати та відновлювати свої суверенні права [68; 7; 29]. Такий підхід дозволяє точніше пояснити сучасний український досвід, уникнути спрощеного протиставлення між наявністю і відсутністю суверенітету та перейти до більш виваженого аналізу тих умов, за яких суверенітет формально зберігається, але фактично детермінується складними формами зовнішнього й внутрішнього обмеження.

Отже, актуальність теми дисертації зумовлена сукупністю обставин: державний суверенітет є однією з фундаментальних засад конституційного ладу України; глобалізація та європейська інтеграція істотно змінюють умови його реалізації; війна перевела проблему суверенітету із суто теоретичної площини у площину фактичної здатності держави до самозбереження і самозахисту; сучасні форми впливу на суверенітет мають не лише зовнішній, а й внутрішній, багатовимірний характер; сучасний стан державного суверенітету України вимагає переосмислення усталених конституційно-правових уявлень про його

зміст, ознаки та форми реалізації. Наведені міркування актуалізують потребу в системному науковому та практичному аналізі проблематики дисертаційного дослідження.

Стан наукової розробки проблеми. Проблема державного суверенітету належить до числа фундаментальних у юридичній науці, оскільки через неї розкриваються природа державної влади, межі її самостійності, співвідношення держави і народу, основи територіальної цілісності, міжнародної правосуб'єктності, безпеки та стійкості конституційного ладу. Водночас ця категорія належить і до числа найбільш складних для сучасного правового осмислення.

У загальнотеоретичній доктрині найбільш усталеними є підходи, за якими державний суверенітет пов'язується з верховенством, незалежністю, повнотою, самостійністю та єдністю державної влади [109, с. 113–124; 168; 59]. Таке бачення заклало підвалини і для подальших конституційно-правових досліджень, оскільки дозволило сформулювати уявлення про суверенітет не лише як про політичну категорію, а як про юридично значущу властивість держави та її влади [109, с. 113–124; 168; 59]. У сучасній українській науці ці загальнотеоретичні підходи розвивалися й уточнювалися в роботах, присвячених дефініціям суверенітету, його ознакам, співвідношенню державного, народного та національного суверенітету, а також питанням меж його трансформації в умовах сучасного світу [83; 109; 181; 42]. Саме загальнотеоретичний масив досліджень забезпечив методологічну основу для подальшого переходу до суто конституційно-правового аналізу.

У межах конституційно-правової науки проблема державного суверенітету розроблялася не лише як загальна ознака держави, а як одна з фундаментальних засад конституційного ладу, що визначає природу публічної влади, межі її самостійності, співвідношення державного і народного суверенітету, а також зв'язок між незалежністю держави, унітаризмом і територіальною цілісністю [83; 109; 19; 75; 9; 10; 248; 277]. Важливу роль у концептуалізації конституційно-правових аспектів суверенітету відіграли праці

українських дослідників, які послідовно обґрунтовували його засадничий характер для всієї системи конституційного права [83; 109; 68; 74]. Особливої уваги заслуговують праці І. А. Куян, у яких суверенітет розглядається як базова категорія інститутів і принципів конституційного права України [83, с. 384, 386–387], а також роботи Н. М. Пархоменко, присвячені соціально-політичній сутності та юридичному змісту державного суверенітету [109, с. 113–124].

Вивчення стану наукової розробки проблеми державного суверенітету має вимірюватися не лише кількістю наявних досліджень, а передусім тим, якою мірою сучасна доктрина здатна пояснити нові форми впливу на державність, визначити межі делегування окремих суверенних прав, співвідношення формального і реального суверенітету, а також багатовимірний характер сучасних загроз державній самостійності. У цьому сенсі проблема є одночасно і добре опрацьованою, і не цілком завершеною: добре опрацьованою — у своїх класичних, державознавчих і конституційно-теоретичних вимірах; незавершеною — у своїх сучасних, інтеграційних, безпекових, інформаційних, гуманітарних та асиметричних вимірах [83; 109; 164; 3; 39; 68; 121; 7; 29; 9; 10; 277].

Першу групу джерел становлять загальнотеоретичні та базові конституційно-правові дослідження. У цих працях державний суверенітет традиційно розглядається як одна з основоположних ознак держави, властивість державної влади та один із вихідних принципів конституційного ладу. У межах цього напряму сформовано класичну понятійну рамку, відповідно до якої суверенітет пов'язується з верховенством, незалежністю, повнотою, самостійністю та єдністю державної влади [109; 168; 59]. В українській науці особливо важливе місце займають праці І. А. Куян, яка послідовно обґрунтовує суверенітет як базову категорію інститутів і принципів конституційного права України [83, с. 384, 386–387]. Саме цей підхід має для праці принципове значення, оскільки дозволяє розглядати суверенітет не просто як загальнодержавознавчу категорію, а як правову основу функціонування всієї системи конституційного ладу.

До цієї ж групи належать праці Н. М. Пархоменко, у яких розкрито соціально-політичну сутність та юридичний зміст державного суверенітету [109]. Значення цих досліджень полягає в тому, що вони дозволяють перейти від надто спрощеного уявлення про суверенітет як ознаку держави до його розуміння як складної юридичної конструкції, яка має не лише зовнішньополітичний, а й внутрішньоорганізаційний зміст. Допоміжну, проте змістовно вагому роль у структуруванні понятійної бази дослідження відіграє загальнотеоретичний спадок в О. Ф. Скаун, М. В. Цвіка, О. В. Петришина та інших авторів [168; 59]. Отже, загальнотеоретичне та базове конституційно-правове ядро проблеми в українській науці є достатньо розробленим.

Другу групу становлять історико-конституційні дослідження. Їхнє значення є засадничим для вітчизняного правознавства, оскільки вони демонструють, що суверенітет у праві України має не запозичений, а автентичний державотворчий зміст, закорінений у національній традиції. Центральне місце тут займають Декларація про державний суверенітет України та Акт проголошення незалежності України як основоположні документи, що сформували політико-правову матрицю сучасної української державності [37; 1]. Відповідний науковий напрям представлений працями, у яких ці акти постають не лише як історичні документи, а як вихідні нормативні орієнтири сучасного конституційного розуміння суверенітету [227; 115; 94]. Саме ці дослідження дозволяють простежити тяглість між історичним проголошенням державної самостійності та її подальшим закріпленням у Конституції України [75; 1; 37]. У цьому сенсі історико-конституційний напрям є не периферійним, а концептуально важливим для всієї теми.

Третю групу складають праці, присвячені суверенітету в умовах глобалізації. Цей напрям має особливе значення, оскільки саме він дозволив сучасній науці вийти за межі класичного, статичного розуміння суверенітету і звернутися до аналізу умов його реального функціонування. У сучасній науковій думці глобалізація розглядається як детермінанта трансформації інститутів держави, публічної влади і правової системи [164; 3; 199; 175; 177;

32]. Натомість Л. Т. Рябовол аналізує поняття та ступінь обмеження державного суверенітету в умовах глобалізації [164]. Значення цього напряму полягає в тому, що він демонструє: проблема суверенітету сьогодні полягає не лише у формальному збереженні незалежності, а й у реальній спроможності держави діяти в умовах зовнішньої взаємозалежності. Саме цей напрям підводить до функціонального виміру суверенітету і фактично відкриває шлях до категорії суверенездатності.

Четверту групу становлять дослідження, присвячені євроінтеграції, наднаціональності та межах делегування повноважень. У цих працях осмислюється правова природа Європейського Союзу, механізми співвідношення національного і наднаціонального правопорядків, а також вплив інтеграційних процесів на державний суверенітет [236; 98; 121; 40; 240; 237; 234; 235; 29; 71; 28; 241; 182; 183; 184]. Для дисертації особливо цінними є ті праці, які дозволяють відмовитися від спрощеного уявлення про те, що будь-яке делегування повноважень автоматично є втратою суверенітету. Натомість у цих дослідженнях спостерігається більш складний підхід, відповідно до якого визначальними стають межі делегування, збереження конституційного ядра державності, наявність реального простору державного рішення та контрольованість інтеграційної участі [121; 40; 240; 237; 234; 235; 29; 71; 28; 241].

Одночасно зарубіжний доктринальний масив, у якому вироблено концепції *pooled sovereignty*, *post-sovereignty*, *constitutional pluralism*, допомагає глибше зрозуміти природу інтеграційної трансформації суверенітету, хоча і не може бути механічно перенесений на український конституційний ґрунт [279; 312; 272; 311; 278; 280; 310].

П'яту групу становлять дослідження, присвячені агресії, безпеці та стійкості державності. Їх особливість полягає в тому, що вони переносять проблему суверенітету із площини абстрактної доктрини в площину реальної державної спроможності. У цих працях дедалі виразніше окреслюється думка, що суверенітет не може бути належним чином пояснений, якщо не враховується

здатність держави до самозахисту, до підтримання безперервності функціонування влади, до захисту стратегічних інтересів та відновлення порушеного простору власної юрисдикції [169; 77; 7]. Цей напрям має особливе значення для української науки після 2014 року і особливо після початку повномасштабної війни. У цьому контексті особливої гостроти набувають питання асиметрії реалізації суверенітету, багатовимірного впливу агресії на систему суверенних прав держави, інформаційного й гуманітарного вимірів суверенітету, корупції як внутрішньої загрози державності, зовнішньої безпекової залежності та меж її сумісності зі збереженням державної самостійності [39; 169; 77; 173; 7; 172; 165; 82].

Шосту групу становлять праці про гарантії та механізми забезпечення державного суверенітету. Їх значення полягає в тому, що вони зміщують акцент із дефініційного рівня на функціональний. У межах цього підходу суверенітет осмислюється не як самодостатня юридична декларація, а як така категорія, що потребує системи гарантій — нормативних, інституційних, організаційних і функціональних [19; 68; 77; 7]. У вітчизняній науці вагомий сегмент спеціальних досліджень складають праці присвячені конституційним аспектам гарантування державного суверенітету України [68]. Для цієї дисертації вказаний напрям є особливо важливим, оскільки він прокладає прямий теоретичний міст до аналізу конституційно-правового механізму забезпечення суверенітету у політичній, економічній, гуманітарній та інформаційній сферах.

Сьому групу складають праці, присвячені конституційній юрисдикції. У цьому контексті особливу цінність мають дослідження, у яких узагальнюється практика Конституційного Суду України щодо суверенітету, незалежності та унітаризму [19]. Значення цього напрямку полягає в тому, що він дає змогу простежити, як суверенітет функціонує в живому конституційному праві України, а не лише в доктринальних конструкціях. Через рішення і висновки Конституційного Суду України конкретизується зміст суверенітету, його зв'язок із народовладдям, унітаризмом, територіальною цілісністю, межами конституційного розвитку та механізмами захисту української державності [19;

75; 90]. Водночас потенціал цього напрямку ще не вичерпано, оскільки практика конституційної юрисдикції часто використовується лише епізодично, а не як самостійний пласт осмислення суверенітету.

У сукупності цей науковий масив свідчить про наявність в українській юридичній науці ґрунтовної теоретичної бази дослідження державного суверенітету. Добре опрацьованими є його класичні ознаки, місце в системі конституційного ладу, співвідношення з народним суверенітетом, історико-правові передумови державної незалежності України та значення суверенітету для державотворення [83; 109; 227; 164; 19; 75; 1; 115; 94; 68; 37; 168; 59]. Водночас сучасна наукова ситуація виявляє й суттєві прогалини.

Попри значний доробок, в українській юридичній науці досі недостатньо системно розробленими залишаються такі аспекти: співвідношення державного суверенітету і суверенних прав держави; критерії відмежування делегування суверенних прав від десуверенізації; співвідношення формальної відкличності делегованих повноважень і реальної суверенності; інституційний конфлікт інтересів у процедурах перегляду або виходу з інтеграційних режимів; асиметрія реалізації державного суверенітету; комплексний характер сучасного впливу на систему суверенних прав держави; конституційно-правова оцінка квазідержавних утворень, сформованих внаслідок агресії; місце корупції як внутрішньої загрози державному суверенітету, а також багаторівневий механізм забезпечення суверенітету в політичній, економічній, гуманітарній та інформаційній сферах [39; 121; 40; 7; 172; 29; 28; 165; 82].

Саме ці питання надають проблемі суверенітету нового наукового виміру. Вони демонструють, що сучасний стан наукової розробки проблеми характеризується не так дефіцитом досліджень, як відсутністю цілісної конституційно-правової концепції. Отже, стан наукової розробки проблеми свідчить, що загальнотеоретична і конституційно-правова база дослідження державного суверенітету є достатньо сформованою, однак сучасні умови розвитку України вимагають нового рівня узагальнення. Саме тут і виявляється головна наукова проблема означеної дисертації: необхідність поєднати класичну

доктрину суверенітету з аналізом його сучасної трансформації в умовах глобалізації, євроінтеграції та збройної агресії, не втрачаючи при цьому конституційно-правового ядра цієї категорії [164; 3; 121; 40; 169; 7; 235; 29].

Наукова новизна дослідження полягає не у повторенні класичних ознак державного суверенітету, а в обґрунтуванні цілісної конституційно-правової моделі його осмислення в умовах, визначальних для сучасної України. Йдеться про поєднання трьох взаємопов'язаних контекстів — глобалізації, євроінтеграції та збройної агресії, — які в наявній літературі здебільшого аналізуються або окремо, або в межах суміжних дисциплін без належної інтеграції в єдину конституційно-правову концепцію [164; 3; 121; 40; 169; 7; 235; 29].

Саме в межах цієї дисертації державний суверенітет пропонується розглядати не лише як формально-юридичну властивість державної влади, а як єдність статусу, реальної спроможності та легітимності. Такий підхід дозволяє перейти від декларативного розуміння суверенітету до аналізу його реальної імплементації. Саме тому ключовим аналітичним інструментом виступає категорія суверенездатності, яка дає змогу оцінювати здатність держави зберігати, реалізовувати, захищати та відновлювати власні суверенні права в умовах зовнішнього тиску, інтеграційної взаємозалежності та внутрішньої вразливості.

Не менш важливим елементом запропонованого у дисертації підходу є розмежування державного суверенітету і суверенних прав держави. Державний суверенітет доцільно розглядати як фундаментальну, первинну і системоутворючу властивість державної влади, тоді як суверенні права держави становлять конкретні форми реалізації цієї властивості у відповідних сферах. Саме таке розмежування дає можливість значно точніше оцінювати сучасні посягання на державність, пояснювати механізми інтеграційного делегування і будувати конституційно-правову модель багатовимірною захисту суверенітету.

У контексті євроінтеграції власний науковий ракурс дисертації виявляється в делегаційно-представницькому підході, відповідно до якого

делегування державою окремих суверенних правомочностей не дорівнює автоматичній втраті суверенітету, якщо зберігається реальна можливість перегляду або корекції такого делегування, не руйнується конституційне ядро державності та не зникає свобода стратегічного рішення. Водночас у дисертації підкреслено, що формальна юридична відкличність ще не тотожна реальній суверенності. Оцінювати слід не лише текст зобов'язань, а й глибину правової, економічної, політичної та безпекової взаємозалежності, а також інституційний конфлікт інтересів у випадках, коли бенефіціари делегування впливають на визначення умов або наслідків його перегляду.

У безпековому та воєнному вимірі авторський підхід полягає в осмисленні війни як комплексного посягання на всю систему суверенних прав держави [169; 7; 165; 82]. Це дозволяє перейти від вузької територіальної моделі суверенітету до моделі його багатовимірної реалізації, у межах якої посягання на державність може здійснюватися одночасно в територіальному, політичному, безпековому, економічному, гуманітарному та інформаційному вимірах [169; 77; 173; 7; 165; 82]. У цьому ж контексті формується й підхід до асиметрії реалізації державного суверенітету, за яким формальна суверенна рівність держав не усуває реальної нерівності їхніх можливостей щодо захисту, забезпечення і відновлення власної суверенної волі [39].

Ще одним елементом запропонованого у дисертації підходу є перенесення аналітичного акценту на внутрішні чинники ерозії суверенітету. У дослідженні обґрунтовується, що корупція повинна розглядатися не лише як дефект врядування, а як одна з внутрішніх загроз державному суверенітету, оскільки вона підміняє публічну владу приватними центрами впливу, підриває легітимність державних рішень і звужує простір реального суверенного рішення. Аналогічно гуманітарна та інформаційна сфери осмислюються не як периферія державної політики, а як повноцінні виміри забезпечення державної самостійності [77; 173; 172; 165; 82].

Отже, наукове значення дисертації полягає в тому, що в ній запропоновано цілісну конституційно-правову модель осмислення державного

суверенітету України, яка поєднує класичні доктринальні засади з аналізом глобалізаційних, інтеграційних і воєнних викликів, розмежовує суверенітет і суверенні права держави, вводить категорію сувереноздатності, обґрунтовує делегаційно-представницький підхід до євроінтеграції, пояснює асиметрію реалізації суверенітету та формує підхід до багаторівневого механізму його забезпечення. Це визначає наукову самостійність дослідження та його місце в сучасному конституційно-правовому осмисленні державного суверенітету України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації затверджена вченою радою Національного університету «Острозька академія» (Протокол Вченої ради N 5 від 24 листопада 2022 року). Дисертаційна робота виконана в межах планових досліджень, які проводяться кафедрою державно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського Національного університету «Острозька академія», зокрема «Проблеми державотворення та захист прав людини в умовах війни та повоєнної відбудови України» (номер державної реєстрації 0121U112615).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексне конституційно-правове осмислення державного суверенітету України в умовах глобалізації, євроінтеграції та збройної агресії, з'ясування особливостей його реалізації, виявлення сучасних загроз і чинників його послаблення, а також обґрунтування напрямів удосконалення конституційно-правового забезпечення державного суверенітету України.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- з'ясувати ступінь наукової розробки проблеми державного суверенітету та узагальнити основні теоретико-методологічні підходи до його розуміння;
- розкрити зміст і сутність державного суверенітету як фундаментальної засади конституційного ладу України;
- розмежувати державний суверенітет і суверенні права держави та з'ясувати співвідношення між ними;

- дослідити вплив глобалізації та європейської інтеграції на реалізацію державного суверенітету України;
- обґрунтувати межі допустимого делегування суверенних прав держави в умовах інтеграційних процесів;
- проаналізувати конституційно-правові особливості реалізації державного суверенітету України в умовах збройної агресії та воєнного стану;
- з'ясувати багатовимірний характер посягання на державний суверенітет України в сучасних умовах;
- дослідити забезпечення державного суверенітету України у військовій та політичній сферах;
- дослідити забезпечення державного суверенітету України в економічній, гуманітарній та інформаційній сферах;
- розкрити систему гарантій державного суверенітету України та сучасний зміст таких гарантій;
- обґрунтувати конституційно-правові механізми посилення сувереніздатності Української держави;
- визначити напрями вдосконалення конституційно-правового забезпечення державного суверенітету України;
- сформулювати основні положення сучасної доктрини державного суверенітету України в умовах війни, глобалізації та євроінтеграції.

Об'єктом дослідження є поняття та зміст державного суверенітету України в умовах глобалізації, євроінтеграції та збройної агресії.

Предметом дослідження є конституційно-правове забезпечення державного суверенітету України в умовах глобалізації, євроінтеграції та збройної агресії.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, застосування яких зумовлене метою, завданнями та структурою дисертації. Діалектичний метод використано у підрозділах 1.2, 2.2 та 2.3 для розкриття державного суверенітету

як динамічної конституційно-правової категорії, що зберігає фундаментальне значення, але змінює форми реалізації під впливом глобалізації, євроінтеграції та збройної агресії. Історико-правовий метод застосовано у підрозділах 1.1 та 1.3 для дослідження генези державного суверенітету України, еволюції його нормативного закріплення та розвитку сучасних концепцій суверенітету в науці конституційного права.

Системний метод використано у підрозділах 1.2, 2.1 та 3.3 для аналізу державного суверенітету як цілісної засади конституційного ладу України, а також для з'ясування співвідношення державного суверенітету і суверенних прав держави. Структурно-функціональний метод застосовано у підрозділах 2.1, 2.3, 3.1 та 3.2 для дослідження форм реалізації суверенітету в окремих сферах — військовій, політичній, економічній, гуманітарній та інформаційній, а також для визначення функціонального значення відповідних гарантій державного суверенітету.

Формально-юридичний метод використано у підрозділах 1.2, 2.1, 2.2, 2.3 та 3.3 для аналізу положень Конституції України, актів конституційного законодавства, законодавства про національну безпеку, оборону, воєнний стан, європейську інтеграцію та інших нормативно-правових актів, що визначають зміст і механізми забезпечення державного суверенітету України. Порівняльно-правовий метод застосовано у підрозділах 1.3, 2.2 та 2.3 для зіставлення наукових підходів до розуміння суверенітету, аналізу інтеграційних моделей реалізації суверенних прав та оцінки впливу глобалізаційних і воєнних чинників на сучасну державність.

Логіко-семантичний метод використано у підрозділах 1.2 та 2.1 для уточнення змісту понять «державний суверенітет», «суверенні права держави», «сувереноздатність», «десуверенізація», «гарантії державного суверенітету». Прогностичний метод застосовано у підрозділі 3.3 для обґрунтування напрямів удосконалення конституційно-правового забезпечення державного суверенітету України, формування підходів до посилення сувереноздатності держави та

оновлення доктринального розуміння суверенітету в умовах глобалізації, євроінтеграції та збройної агресії.

Нормативно-правовою основою дослідження є Конституція України, Декларація про державний суверенітет України, Акт проголошення незалежності України, закони України, що визначають засади національної безпеки, оборони, правового режиму воєнного стану, європейської інтеграції, міжнародного співробітництва, інформаційної безпеки, гуманітарної політики та функціонування органів публічної влади. У дослідженні також використано міжнародно-правові акти, установчі договори та окремі акти права Європейського Союзу, документи Ради Європи, Організації Об'єднаних Націй, Організації з безпеки і співробітництва в Європі, а також інші міжнародні документи, що стосуються державного суверенітету, територіальної цілісності, суверенної рівності держав, безпеки, європейської інтеграції та захисту прав людини.

Емпіричну базу дослідження становлять практика Конституційного Суду України, судова практика національних судів, окремі правові позиції Європейського суду з прав людини та Суду Європейського Союзу, аналітичні й статистичні матеріали органів державної влади України, документи та звіти міжнародних організацій, матеріали, що характеризують практику європейської інтеграції України, а також теоретичні напрацювання вітчизняних і зарубіжних науковців з конституційного права, загальної теорії держави і права, міжнародного публічного права, права Європейського Союзу, адміністративного, інформаційного, безпекового та інших галузей правової науки. До емпіричної бази також віднесено матеріали науково-практичних конференцій, періодичних наукових видань та інші джерела, використані для аналізу сучасних умов реалізації і забезпечення державного суверенітету України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в сучасному конституційно-правовому переосмисленні державного суверенітету України з урахуванням унікальної для сучасного етапу української державності

сукупності чинників: тривалої збройної агресії, воєнного стану, прискореної європейської інтеграції, глобалізаційної взаємозалежності, зовнішньої безпекової та економічної залежності, а також внутрішніх інституційних викликів. Проблема державного суверенітету має значний рівень доктринальної розробки, однак сучасні умови її реалізації в Україні істотно змінюють зміст відповідної наукової проблеми та потребують її нового узагальнення в межах конституційно-правової науки.

У дисертації державний суверенітет України розглядається не як статична юридична категорія, а як динамічна конституційно-правова категорія, зміст і форми реалізації якої змінюються під впливом поточних воєнних, інтеграційних, безпекових, економічних та інституційних процесів. Саме тому наукове значення роботи полягає у фіксації, систематизації та конституційно-правовій оцінці трансформацій, які відбуваються в реальному часі та впливають на здатність Української держави зберігати, реалізовувати, захищати й відновлювати свої суверенні права.

На цій основі сформульовано такі положення, що характеризують наукову новизну дослідження:

вперше:

- обґрунтовано доцільність розгляду державного суверенітету України як динамічної конституційно-правової категорії, зміст якої розкривається не лише через формально закріплений статус держави, а й через її реальну здатність до самозахисту, самозбереження, самовідтворення та відновлення в умовах глобалізаційних, інтеграційних і воєнних викликів;
- обґрунтовано, що механізм перегляду або виходу з делегованих інтеграційних конструкцій не може вважатися повністю суверенним, якщо інституції, на користь яких відбулося делегування, самі беруть участь у визначенні умов, меж, процедури чи правових наслідків такого перегляду або виходу;
- запропоновано осмислення державного суверенітету України крізь категорію сувереноздатності як реальної здатності держави бути

суверенною, підтримувати дієвість інститутів, захищати себе, зберігати простір стратегічного рішення та відновлювати порушену державну цілісність;

- сформульовано конституційно-правовий підхід до розуміння війни як конфліктної форми прояву глобалізації, за якої глобальні зв'язки, залежності та інфраструктури перетворюються на канали тиску, примусу, дестабілізації та перерозподілу впливу, що безпосередньо позначається на реалізації суверенних прав держави;
- запропоновано авторське бачення ядерного суверенітету як самостійного виміру державного суверенітету України, пов'язаного не лише з питанням фактичного володіння відповідним потенціалом, а й із правом держави на визначення власного безпекового статусу, перегляд неефективних гарантійних конструкцій та відновлення стратегічної суб'єктності;

удосконалено:

- підхід до розмежування державного суверенітету і суверенних прав держави, відповідно до якого державний суверенітет розглядається як фундаментальна властивість державної влади, а суверенні права держави — як конкретні юридичні форми його реалізації в окремих сферах;
- підходи до визначення меж допустимого делегування суверенних прав держави в умовах глобалізації та євроінтеграції шляхом обґрунтування того, що формальна юридична відкличність делегованих повноважень не є самодостатнім критерієм збереження суверенітету без урахування глибини правової, політичної, економічної та безпекової взаємозалежності;
- підходи до розуміння гарантій державного суверенітету України як багаторівневої системи внутрішніх і зовнішніх механізмів, спрямованих на його збереження, захист та відновлення, із перенесенням акценту з формального закріплення гарантій на їхню реальну дієвість;
- наукові положення про реалізацію державного суверенітету в умовах

воєнного стану шляхом обґрунтування того, що воєнний стан є спеціальним правовим режимом конституційного самозахисту держави, який змінює форми функціонування публічної влади, але не змінює джерела суверенітету;

- підходи до аналізу сучасних форм посягання на державний суверенітет шляхом доведення їх багатовимірного характеру, що охоплює не лише територіальний чи воєнний, а й політичний, економічний, гуманітарний та інформаційний виміри;
- підходи до конституційно-правового розуміння ролі внутрішньої державної спроможності в забезпеченні суверенітету шляхом обґрунтування пріоритету внутрішньо забезпеченого суверенітету над моделлю зовнішнього очікування;

дістали подальшого розвитку:

- наукові положення про асиметрію реалізації державного суверенітету, відповідно до яких формальна суверенна рівність держав не означає рівності реальних умов здійснення їхньої суверенної волі, особливо в умовах військово-політичної, економічної та безпекової нерівності держав;
- підходи до аналізу впливу держав-військових гегемонів на суверенітет інших держав через поєднання прямої воєнної сили, інформаційного впливу, економічного тиску та звуження простору стратегічного вибору;
- положення про відновлювальний вимір державного суверенітету, відповідно до якого суверенітет реалізується не лише через здатність держави захищати себе, а й через її здатність відновлювати порушену юрисдикцію, інститути влади та правовий порядок;
- положення про тривалу війну як особливий часовий режим реалізації суверенітету, в межах якого вирішальне значення має здатність держави довгостроково підтримувати життєздатність інститутів, політичну легітимність, економічну витривалість і внутрішню консолідацію;
- наукові підходи до розуміння політичної та управлінської корупції як

чинника послаблення державного суверенітету, що деформує державну волю, звужує автономність державного рішення і створює канали зовнішнього впливу;

- положення про необхідність формування новітньої доктрини забезпечення державного суверенітету України, що базується на діалектичній єдності її нормативно-правового статусу та фактичної спроможності до самозбереження, самозахисту і стратегічної суб'єктності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації напрацьовано положення, висновки та пропозиції, спрямовані на удосконалення конституційно-правового забезпечення державного суверенітету України в умовах глобалізації, євроінтеграції та збройної агресії. Практична цінність дослідження визначається можливістю використання його результатів у науково-дослідній, правотворчій, правозастосовній, експертно-аналітичній та освітній діяльності, пов'язаній із захистом конституційного ладу, національної безпеки, євроінтеграційного розвитку та протидією зовнішнім і внутрішнім формам звуження державної самостійності.

У науково-дослідній сфері результати дисертації можуть бути використані для подальшої розробки конституційно-правових проблем державного суверенітету, суверенних прав держави, обґрунтування меж делегування повноважень у процесі європейської інтеграції, аналізу асиметрії реалізації суверенітету, суверенноздатності держави, а також для формування механізмів забезпечення державності в умовах глобалізації, війни та кризи дієвості міжнародного права.

У правотворчій сфері значення одержаних результатів полягає у можливості врахування запропонованих у дисертації підходів під час удосконалення законодавства та концептуальних документів у сферах національної безпеки, захисту конституційного ладу, інформаційної стійкості, гуманітарної політики, антикорупційних механізмів і правового забезпечення євроінтеграційних процесів. Окреме практичне значення мають положення

щодо розмежування державного суверенітету і суверенних прав держави, меж допустимого делегування повноважень, оцінки інтеграційних зобов'язань України та збереження засад її конституційної самостійності.

У правозастосовній та експертно-аналітичній діяльності результати дослідження можуть бути використані під час підготовки правових позицій, науково-експертних висновків і аналітичних матеріалів щодо меж зовнішньої взаємозалежності, сучасних форм впливу на державність України, функціонування держави в умовах війни, а також конституційно-правового змісту механізмів забезпечення державного суверенітету у військовій, політичній, економічній, гуманітарній та інформаційній сферах.

В освітньому процесі результати дисертації можуть бути використані під час викладання навчальних дисциплін конституційно-правового та теоретико-правового циклу, підготовці лекцій, семінарських занять, спецкурсів і навчально-методичних матеріалів, а також під час написання курсових, кваліфікаційних і наукових робіт, присвячених проблемам державного суверенітету, конституційного ладу, національної безпеки та європейської інтеграції.

Запропоновані у дисертації підходи до осмислення суверенітету через категорії реальної державної спроможності, сувереноздатності, меж допустимого делегування повноважень, впливу війни, корупції, гуманітарних та інформаційних чинників можуть бути використані для формування більш точної конституційно-правової оцінки сучасних викликів українській державності та для вироблення підходів до зміцнення конституційної безпеки України.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним науковим дослідженням здобувача. Сформульовані у роботі положення, висновки, узагальнення та пропозиції одержані здобувачем особисто за результатами опрацювання наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, аналізу норм чинного законодавства України, міжнародно-правових актів, актів права Європейського Союзу, практики Конституційного Суду України, судової

практики та інших джерел, використаних у дисертації. Положення, що характеризують наукову новизну дослідження, сформульовані здобувачем самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні напрацювання, висновки й рекомендації дисертаційного дослідження були оприлюднені на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах, зокрема: X Міжнародній науково-практичній конференції «Малиновські читання» (м. Острог, 24 листопада 2023 р.; тези «Acquis communautaire та нова концепція суверенітету України в контексті глобалізації та євроінтеграції» опубліковані); круглому столі «Сучасні тенденції розвитку законодавства України в умовах воєнного стану» (м. Острог, 17 травня 2024 р.; тези «Еволюція змісту державного суверенітету в умовах євроінтеграції та війни в Україні» опубліковані); XI Міжнародній науково-практичній конференції «Малиновські читання» (м. Острог, 15 листопада 2024 р.; тези «Сучасні концепції державного суверенітету» опубліковані); круглому столі «Реформування правової системи України: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Острог, 19 травня 2025 р.; тези «Ядерний суверенітет як безпековий елемент правової системи держави» опубліковані); XII Міжнародній науково-практичній конференції «Малиновські читання» (м. Острог, 27–28 листопада 2025 р.; тези «Корупція в умовах повномасштабної війни як загроза державному суверенітету» опубліковані); XVI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні» (м. Рівне, 30 квітня 2026 р.; тези «Суверенітатність держави як конституційно-правовий орієнтир сучасного правотворення в Україні» опубліковані у матеріалах конференції, с. 162–166).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 10 наукових праць, з них: 3 одноосібні статті у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у науковому виданні, що індексується у наукометричній базі Web of Science, опублікована у співавторстві, 6 тез доповідей у матеріалах міжнародних науково-практичних конференцій та круглих столів.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох

розділів, які містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (312 найменувань) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 250 сторінок, із них основного тексту — 200 сторінок.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ

1.1. Ступінь наукової розробки проблеми та основні методи дослідження

Проблема державного суверенітету належить до числа фундаментальних проблем юридичної науки, оскільки саме через неї розкриваються природа державної влади, межі її самостійності, співвідношення держави й народу, територіальна цілісність, міжнародна правосуб'єктність, стійкість конституційного ладу та здатність держави виступати самостійним центром політико-правової організації суспільства. Категорія суверенітету впродовж тривалого часу була однією з центральних у загальній теорії держави і права, а з розвитком сучасного конституціоналізму набула ще й особливого значення для науки конституційного права. Це пояснюється тим, що без з'ясування змісту суверенітету неможливо повноцінно зрозуміти ані природу держави як публічно-владної організації, ані правові межі її верховенства, ані роль народу як носія влади, ані саму логіку конституційного устрою держави [83; 109; 168; 59].

У загальнотеоретичному дискурсі державний суверенітет зазвичай розглядають через призму верховенства, самостійності, повноти та незалежності державної влади. Саме такий підхід зафіксований в класичній українській навчальній і науковій літературі. Так, О. Ф. Скакун у межах загальної теорії держави і права розглядає суверенітет як одну з визначальних ознак держави, що виражає її верховенство всередині країни та незалежність у зовнішніх відносинах [168]. Подібної думки дотримуються й автори підручника «Загальна теорія держави і права» за редакцією М. В. Цвіка та О. В. Петришина, для яких суверенітет є тією властивістю державної влади, що забезпечує її самостійне функціонування як єдиного політико-правового центру [59]. Ці підходи зберігають важливе значення для сучасного дослідження,

оскільки саме вони задають базову дефініційну рамку, без якої неможливо перейти до складніших питань про трансформацію, обмеження чи багаторівневу реалізацію суверенітету [168; 59].

Разом із тим уже на загальнотеоретичному рівні стає очевидним, що державний суверенітет не може бути зведений лише до суми окремих владних правомочностей. Таке спрощення не відображає ані природи самої держави, а ні ролі суверенітету в системі публічної влади. Суверенітет є не просто механічною сукупністю компетенцій чи можливостей держави. Він виражає якісну характеристику державної влади як такої, тобто її особливий статус у суспільстві та у зовнішньому світі. Інакше кажучи, суверенітет означає не тільки те, що держава має певні права, а й те, що вона виступає носієм верховної політико-правової волі в межах власного конституційного простору. Саме тому в науковій доктрині суверенітет традиційно розуміється не як перелік повноважень, а як інтегральна властивість державної влади, через яку можуть бути пояснені її конкретні форми прояву [83; 109; 168; 59].

Цей аспект набуває особливого значення тоді, коли увага переноситься із загальної теорії держави і права в площину конституційного права. Якщо загальна теорія держави і права формує вихідну категоріальну базу, то конституційне право ставить інше, більш складне питання, а саме: яке місце суверенітет посідає в системі конституційних принципів та інститутів? У цьому аспекті особливо вагомим є доробок І. А. Куян. У праці «“Суверенітет як базова категорія інститутів і принципів конституційного права України» дослідниця обґрунтовує думку про те, що суверенітет у конституційному праві України має не допоміжний, а засадничий характер, підкреслюючи, що суверенітет є «базовою категорією інститутів і принципів конституційного права України» [83]. Це визначення має принципове значення для даного дослідження, адже воно переводить суверенітет із рівня загальної ознаки держави на рівень фундаментальної конструкції конституційного ладу.

У підході І. А. Куян особливо важливим є саме поняття базовості. Воно означає, що суверенітет не є одним із багатьох допоміжних понять

конституційного права, а виконує системотворчу функцію щодо інших конституційних інститутів і принципів. Через нього розкриваються природа народовладдя, зміст державної незалежності, територіальна організація держави, межі публічної влади, співвідношення державного і народного суверенітету, а також характер зв'язку між державою, Конституцією і народом як джерелом влади [83]. Зазначений підхід має важливе методологічне значення для нашого дослідження: він дозволяє розглядати державний суверенітет не як абстрактну теоретичну конструкцію, а як засадничий елемент конституційного ладу України.

Розвиток цього підходу знаходимо і в працях Н. М. Пархоменко, яка досліджує суверенітет не лише як формальну ознаку державності, а як категорію, що має чітко визначений соціально-політичний та юридичний зміст. У статті «Суверенітет держави: соціально-політична сутність та юридичний зміст» авторка обґрунтовує, що державний суверенітет не можна зводити винятково до зовнішньої незалежності; його зміст розкривається через верховенство, єдність, повноту та самостійність влади [109]. Важливо, що Н. М. Пархоменко розглядає суверенітет не лише крізь призму формально-юридичних ознак, а й через його функціональну роль у системі державної організації. Саме тому її концептуальний підхід є особливо репрезентативним для сучасного конституційно-правового аналізу, оскільки дозволяє досягнути динамічну природу суверенної влади та інтерпретувати суверенітет не як суто декларативну категорію, а як фундаментальну структурну характеристику державної влади. Саме вона є тим базисом, без якого неможливо обґрунтувати ані легітимність владних повноважень, ані їхню здатність ефективно забезпечувати правопорядок [109]. Суттєва перевага підходу Н. М. Пархоменко полягає у можливості уникнути двох методологічних крайнощів. Перша з них зводить суверенітет до номінальної ознаки держави, яку достатньо одного разу конституційно проголосити. Друга крайність полягає у політизованому трактуванні суверенітету як суто фактичної сили держави, дистанційованої від її юридичної організації. Натомість Н. М. Пархоменко обґрунтовує

інтегративну природу державного суверенітету, згідно з якою її нормативний, політичний та організаційний виміри перебувають у нерозривній єдності. Це свідчить про те, що суверенітет синтезує в собі формально-юридичний статус і фактичну здатність держави до владної самоорганізації, підтримання правового порядку та забезпечення суверенного існування у тривалій перспективі [109]. Для конституційно-правового дослідження цей висновок має особливу вагу, оскільки він робить можливим поєднання нормативного аналізу з аналізом реальної державної спроможності.

Загальнотеоретичний та конституційно-правовий блок дослідження був би неповним без урахування тих праць, які розширюють розуміння суверенітету через суміжні категорії. Так, О. О. Джураєва у праці «Теоретико-правовий аспект суверенітету сучасної держави» уточнює теоретичний зміст цієї категорії в контексті сучасної державності [42]. Її значення полягає в тому, що вона дає змогу побачити, що навіть за умов трансформації політичних і правових систем суверенітет не втрачає своєї фундаментальності, хоча й потребує нового теоретичного осмислення [42]. У свою чергу, Є. Л. Стрельцов, аналізуючи співвідношення державного суверенітету і суверенітету особистості, звертає увагу на те, що сучасна держава не може бути осмислена поза її антропоцентричним спрямуванням та праволюдним виміром [181]. Попри те, що зазначений аспект не є домінантним у межах цього підрозділу, він слугує концептуальним містком між класичною державоцентричною доктриною та сучасним конституціоналізмом.

Значення підходу Є. Л. Стрельцова полягає в тому, що він дозволяє ствердити думку про те, що легітимність державної влади в сучасному правовому порядку пов'язується не лише з її верховенством, а й із її орієнтацією на забезпечення прав і свобод людини [181]. Це не означає зникнення державного суверенітету чи його підпорядкування суверенітету особистості в буквальному сенсі. Йдеться про те, що сучасна правова держава більше не може бути виправдана лише власною владною самодостатністю. Вона має доводити свою правомірність через зв'язок із народом,

конституційними цінностями, правами людини і принципом верховенства права. Саме тому державний суверенітет у сучасній науці дедалі частіше оцінюється не тільки через формальну незалежність держави, а й через здатність публічної влади забезпечувати належний правовий та соціальний порядок [83; 109; 181].

У цьому зв'язку слід звернути увагу і на працю Н. В. Чорної, у якій державний суверенітет розглядається як основа національної ідентичності українського суспільства [214]. Авторка доводить, що суверенітет може бути осмислений не лише як характеристика державної влади, а і як одна з передумов політичної та правової самототожності суспільства.

Отже, загальнотеоретичний і конституційно-правовий рівень наукової розробки проблеми державного суверенітету в українській науці є достатньо сформованим. Праці О. Ф. Скакун, М. В. Цвіка, О. В. Петришина, І. А. Куян, Н. М. Пархоменко, О. О. Джураєвої, Є. Л. Стрельцова, Н. В. Чорної та інших авторів дозволяють дійти висновку, що суверенітет уже давно осмислюється не лише як ознака держави, а як системна категорія державної влади та конституційного ладу [83; 109; 181; 42; 214; 168; 59]. Саме тому подальше дослідження означеної проблеми не повинно зводитися до повторення усталених дефініцій, воно має ґрунтуватися на вже сформованому теоретичному фундаменті, поступово зміщуючи акцент на ті напрями, де класична концепція суверенітету підлягає сучасній реінтерпретації. Особливо важливо при цьому підкреслити, що навіть у межах загальнотеоретичного ядра сучасна наука вже не сприймає суверенітет як повністю застиглу категорію. Навпаки, саме тут закладаються передумови для розуміння того, що суверенітет, залишаючись фундаментальною характеристикою державної влади, водночас є категорією, чутливою до історичних, політичних та правових змін. Саме тому наступні частини підрозділу логічно мають показати, як це базове теоретичне ядро починає функціонувати в складніших контекстах — історико-конституційному, глобалізаційному, інтеграційному, гарантійному та безпековому. Інакше кажучи, сучасний стан наукової розробки проблеми

державного суверенітету вже неможливо пояснити лише загальнотеоретичними підходами, але без них неможливо належним чином концептуалізувати жоден із подальших, більш складних рівнів теоретичного аналізу.

У власне українському конституційно-правовому дискурсі проблема державного суверенітету ніколи не мала суто абстрактного характеру. Її осмислення від самого початку було безпосередньо пов'язане з процесом відновлення української державності, нормативним закріпленням незалежності та формуванням базових засад конституційного ладу. Саме тому вітчизняна наука розглядає суверенітет не лише як загальну ознаку держави, а як історично й конституційно вкорінену категорію, через яку розкривається специфіка українського державотворення. У цьому сенсі особливого значення набуває Декларація про державний суверенітет України 1990 року, яка стала не просто політико-правовим актом перехідної доби, а нормативною і доктринальною основою для подальшого осмислення української державності [37].

Саме Декларація про державний суверенітет України вперше у новітній українській історії надала чітку політико-правову форму тим положенням, які згодом стали змістовим ядром сучасного українського конституціоналізму. У ній суверенітет постає не як символічна або декларативна формула, а як комплексна характеристика майбутньої української державності, що включає верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади в межах території України, самостійність у зовнішніх відносинах, право на власну систему безпеки, економічну самостійність, пріоритет захисту національних інтересів та здатність самостійно визначати напрям власного політико-правового розвитку [37]. Саме тому в історико-конституційних дослідженнях центральне місце належить не лише загальним питанням еволюції ідеї суверенітету, а насамперед значенню Декларації як акта, у якому було сформульовано політико-правову матрицю сучасної української держави.

Особливе значення у межах цього вектора має праця Ю. С. Шемшученка та О. В. Скрипнюка “Декларація про державний суверенітет України: історичне значення і завдання для сучасності”, яка закладає теоретичний фундамент для

розуміння генези вітчизняного конституціоналізму [227]. Прикметно, що автори розглядають Декларацію не тільки як документ, який мав програмне значення для проголошення незалежності, а передусім як політико-правовий акт, що заклав вихідні параметри сучасного українського конституціоналізму. Крізь призму такого такого підходу Декларація постає не лише передумовою державної незалежності, а і первинною нормативною формою, у якій відбулося оформлення ідеї української державної суверенності як самостійної засади політико-правового буття. Саме цей висновок є надзвичайно важливим для дисертації, оскільки дозволяє ствердити: суверенітет у сучасному українському конституційному праві не є механічно запозиченою або суто теоретичною конструкцією, а має власне національне походження і власну нормативну генеалогію [227; 37].

Концептуальна значущість дослідження Ю. С. Шемшученка та О. В. Скрипнюка полягає у можливості осмислити історичну ретроспективу та сучасну вагу Декларації в їхній діалектичній єдності. Автори не обмежуються констатацією її ролі в подіях 1990–1991 років, а підкреслюють, що значна частина закріплених у ній положень зберігає актуальність і сьогодні, оскільки прямо або опосередковано відтворена в Конституції України та в логіці сучасного державотворення [227; 75]. Інакше кажучи, Декларація є не просто актом політичного самовизначення, а одним із вихідних конституційних орієнтирів, без яких сучасне розуміння українського суверенітету було б неповним. Такий підхід надзвичайно важливий, оскільки саме він дозволяє включити історико-конституційний пласт до структури стану наукової розробки проблеми, а не розглядати його як факультативний історичний екскурс.

У цьому ж смисловому полі перебуває й висловлювана Ю. С. Шемшученком теза про те, що відмова від суверенітету означала б відмову від права бути «господарем у власному домі» [227]. Хоча ця формула може звучати публіцистично, у конституційно-правовому сенсі вона є доктринально точною, оскільки акцентує увагу на тому, що суверенітет — це не просто зовнішня незалежність або правосуб'єктність у міжнародних відносинах, а передусім

право політичної спільноти самостійно визначати засади власного існування, здійснювати публічну владу у власних інтересах і не допустити зовнішнього або внутрішнього узурпування власної установчої волі. Саме в цьому значенні суверенітет для України постає не абстрактною категорією, а безпосередньою умовою самозбереження державності.

Історико-конституційний вимір проблеми державного суверенітету в українській науці посилюється також тим, що Декларація 1990 року, Акт проголошення незалежності України та Конституція України розглядаються як взаємопов'язаний нормативний ланцюг [37; 1; 75]. Якщо Декларація визначила базові політико-правові параметри суверенітету, то Акт проголошення незалежності надав їм остаточного державотворчого змісту, а Конституція України закріпила суверенітет уже як чинну конституційну норму, встановивши, що Україна є суверенною і незалежною державою, а носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ [1; 75]. Саме в цій наступності й полягає одна з найважливіших рис української моделі: суверенітет не є випадковим політичним лозунгом або зовнішньою декларацією, а становить стрижень нормативного самовизначення держави.

Особливість цього нормативного ланцюга полягає ще й у тому, що він демонструє внутрішню логіку формування української державності. Декларація означала політико-правове проголошення суверенного статусу. Акт проголошення незалежності означав завершення переходу від союзної залежності до власної державної незалежності [1]. Конституція України перетворила цей державотворчий результат на стійку систему базових засад конституційного ладу [75]. Саме тому історико-конституційний блок не може бути зведений до простого огляду подій початку 1990-х років. Його завдання полягає в тому, щоб обґрунтувати сучасний конституційний зміст державного суверенітету України має власну правову генеалогію, а отже, й власну доктринальну традицію.

Це особливо добре ілюструють енциклопедичні та історіографічні праці В. Ф. Погорілка, Ю. С. Шемшученка та І. М. Мельникової, у яких Декларація

про державний суверенітет України розглядається як один із базових актів новітнього українського державотворення [115; 94]. Їх значення полягає не лише в довідковому чи енциклопедичному викладі. Навпаки, вони фіксують у концентрованій формі те, що в історії української державності Декларація 1990 року стала актом, через який ідея суверенітету набрала цілісного політико-правового вираження. У цьому сенсі праці В. Ф. Погорілка та Ю. С. Шемшученка, а також І. М. Мельникової є важливими для 1.1 не як другорядні довідкові джерела, а як докази того, що в українській науці історико-конституційний зміст суверенітету вже дістав належне осмислення [115; 94].

Цінність цих праць полягає також у тому, що вони дозволяють трактувати суверенітет не лише як результат уже сформованої незалежності, а як нормативно осмислену ціль політичного й правового розвитку. Інакше кажучи, «в українському контексті суверенітет не був лише констатацією факту після здобуття незалежності; він став свідомо сформульованою і закріпленою засадничою орієнтацією всього державотворчого процесу. [115; 94; 37]. Саме це відрізняє українську історико-конституційну традицію від суто догматичного опису суверенітету як «властивості держави». Тут суверенітет виступає не так теоретичною абстракцією, як реальною нормативною відповіддю української політичної спільноти на питання про власне існування, самостійність і здатність визначати власну долю.

Важливо також підкреслити, що в українській доктрині історико-конституційне осмислення суверенітету тісно пов'язане з категорією народного суверенітету. Конституційна формула про те, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади є народ, не є ізольованою від попереднього історико-правового розвитку [75]. Вона спирається на ту ж логіку, яка була закладена в актах становлення незалежності: державний суверенітет України мислиться не як відчужена від суспільства влада державного апарату, а як легітимна форма організації політичної волі українського народу [75; 37]. Саме тому в українській науці державний суверенітет послідовно пов'язується з народовладдям, конституційною самототожністю та правом політичної

спільноти самостійно визначати засади власного розвитку [83; 227; 75].

Такий підхід має принципове значення для всієї дисертації, адже надалі саме він дозволить уникнути як надмірно етатистського, так і надмірно абстрактного тлумачення суверенітету. Якщо розглядати суверенітет лише як характеристику державної машини, можна втратити його зв'язок із народом як джерелом влади. Якщо ж трактувати його надто абстрактно, без належного інституційного та конституційного виміру, можна втратити його реальний юридичний зміст. Історико-конституційний блок у сучасній українській науці цінний саме тим, що дозволяє поєднати обидві лінії: суверенітет розглядається як засаднича властивість державної влади, але така, що має своє джерело в політичній волі народу та своє закріплення в актах становлення незалежної української державності [83; 227; 75; 37].

У цьому контексті важливим є ще один аспект. Історико-конституційний блок дозволяє побачити суверенітет як категорію тяглості. Через нього поєднуються етапи становлення незалежності України, формування її конституційного ладу та сучасні виклики державності. Це означає, що суверенітет у вітчизняній науці не розглядається лише як факт минулого або як теоретичне поняття, відірване від історії. Він мислиться як категорія, через яку зберігається зв'язок між державотворчим актом 1990–1991 років і сучасним існуванням України як суверенної, незалежної, унітарної та демократичної держави [227; 75; 1; 37]. Саме тому історико-конституційний вимір є не допоміжним, а органічним елементом стану наукової розробки проблеми.

Отже, історико-конституційний та власне український доктринальний блок дослідження переконливо свідчить, що проблема державного суверенітету в Україні має органічний, а не запозичений характер. Праці Ю. С. Шемшученка, О. В. Скрипнюка, В. Ф. Погорілка, І. М. Мельникової та інших авторів дозволяють зробити висновок, що українська наука вже достатньо ґрунтовно розробила питання історичного змісту суверенітету, його зв'язку з Декларацією 1990 року, Актом незалежності та Конституцією України [227; 75; 1; 115; 94; 37]. Саме тому сучасне конституційно-правове дослідження не потребує

повторного доведення значущості суверенітету для України — ця значущість уже доктринально підтверджена. Натомість воно має ґрунтуватися на цьому історико-конституційному фундаменті, зміщуючи фокус на функціонування класичної, національно вкоріненої моделі суверенітету в умовах глобалізації, європейської інтеграції та збройної агресії.

Не менш вагомим вектором сучасного наукового дискурсу є осмислення трансформацій державного суверенітету в координатах європейської інтеграції та наднаціональності. Якщо глобалізаційний блок дозволяє виявити загальне ускладнення зовнішнього середовища існування держави, то євроінтеграційний вимір ставить значно конкретніше питання: яким чином участь держави в інтеграційному правопорядку, побудованому на спільних інституціях, делегованих повноваженнях, обов'язковості наднаціональних рішень і багаторівневого правовому регулюванні, впливає на державний суверенітет. Саме в цьому контексті сучасна правова наука найбільш виразно зіткнулася з потребою переосмислити класичні уявлення про верховенство та незалежність державної влади [236; 98; 40; 240; 237].

У межах української науки центральне місце в розробці цього питання належить працям І. В. Яковюка, який послідовно досліджує правову природу Європейського Союзу, прояви наднаціональності та вплив інтеграційних процесів на суверенітет національної держави. Саме його роботи дозволяють перейти від загальних міркувань про міжнародне співробітництво до значно точнішого аналізу того, як функціонує державний суверенітет у середовищі інтеграційного правопорядку. У цьому сенсі праці «Європейський Союз крізь призму міжнародної організації», «Прояв наднаціональності в Європейському Союзі», «Особливості впливу наднаціональної організації на державний суверенітет країн-кандидатів та країн-сусідів», «Державний суверенітет національних держав у складі Європейського Союзу: проблеми визначення», а також його ширші загальнотеоретичні дослідження правових основ інтеграції до ЄС і принципу субсидіарності мають для даної дисертації не просто допоміжне, а концептуальне значення [236; 240; 237; 239; 242; 234; 241].

Передусім ці праці дозволяють чітко зафіксувати, що Європейський Союз не вкладається ані в класичну модель міжнародної організації, ані в традиційну модель федеративної держави [236; 240]. Саме ця невідповідність звичним формам політико-правової організації й породила одну з найгостріших сучасних дискусій у теорії суверенітету. У ситуації, коли держави-члени зберігають власну конституційну суб'єктність, територію, громадянство, систему органів влади та міжнародну правосуб'єктність, але водночас визнають обов'язковість рішень наднаціональних інституцій і погоджуються на пріоритет права Союзу в окремих сферах, класична схема суверенітету як неподільного і не опосередкованого верховенства починає втрачати пояснювальну достатність [236; 240; 234]. Саме на цьому ґрунті сучасна наука дедалі частіше ставить питання не про те, чи зник суверенітет, а про те, як саме він трансформувався і в яких межах продовжує функціонувати [237; 234].

Значущість доробку І. В. Яковюка полягає ще й у тому, що він не підміняє проблему суверенітету загальними міркуваннями про інтеграцію. Навпаки, дослідник намагається з'ясувати, у чому саме проявляється наднаціональність і як вона співвідноситься з суверенністю держави [240; 237]. Наднаціональність у такому підході не означає повного розчинення державної влади в наддержавній конструкції. Вона означає, що в окремих сферах право та інституції інтеграційного об'єднання здатні діяти не лише через посередництво міждержавної координації, а безпосередньо впливати на внутрішні правопорядки держав [236; 240]. Це свідчить про те, що сучасний правопорядок ЄС формує таку архітектуру публічної влади, за якої державна воля втрачає ознаку виняткової завершеності на національному рівні. Водночас держава залишається базовим суб'єктом конституційної самототожності та першоджерелом політичної легітимності [237; 234; 241].

У цьому контексті особливо важливим є питання про межі допустимого делегування повноважень. Саме тут розкривається одна з центральних проблем сучасної науки: чи означає передача частини владних повноважень наднаціональним інституціям втрату державного суверенітету, чи йдеться лише

про зміну способів реалізації окремих суверенних прав? [40; 234; 29]. Для дисертаційного пошуку це питання має принципове значення, оскільки воно безпосередньо пов'язане з розмежуванням між державним суверенітетом як фундаментальною властивістю державної влади та суверенними правами держави як конкретними формами його реалізації. У цьому сенсі доробок Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка та інших авторів у монографії «Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції» є особливо важливим. Він дає змогу обґрунтувати тезу, що суверенітет не повинен ототожнюватися з незмінністю всіх без винятку механізмів здійснення влади. Держава може брати участь у складних інтеграційних механізмах, погоджуватися на спільне вироблення рішень, визнавати особливу юридичну силу актів наднаціонального порядку, але це ще не означає автоматичної ліквідації її суверенітету як фундаментальної основи конституційного ладу [40].

Разом із тим саме в інтеграційному контексті особливо гостро постає питання про формальну й реальну здійсненність повернення делегованих повноважень. Формальна наявність права на перегляд чи вихід ще не означає, що такий перегляд буде реально вільним, політично нейтральним і юридично суверенним. Навпаки, сучасна інтеграційна практика свідчить, поглиблення взаємозалежності, інституційна конвергенція та нормативна дифузія роблять питання реституції делегованих правомочностей у винятково національну юрисдикцію дедалі складнішим і проблематичнішим [237; 239; 234; 241]. Саме тому сучасна наука дедалі частіше змушена розрізняти формальну відкличність і реальну здійсненність такого повернення. У цьому аспекті євроінтеграційний блок є надзвичайно важливим для всієї дисертації, бо він безпосередньо готує ґрунт для подальшого аналізу того, що механізм перегляду чи виходу не можна вважати повністю суверенним, якщо інституції, на користь яких відбулося делегування, самі беруть участь у визначенні умов, меж і наслідків такого перегляду.

Суттєве значення для осмислення цих процесів мають і зарубіжні концепції. У сучасній європейській та англо-американській правовій думці

проблема суверенітету в умовах інтеграції давно вийшла за межі класичної догматики міжнародного права. Саме тому сучасний науковий обіг активно використовує такі концепти, як *constitutional pluralism*, *post-sovereignty*, *shared sovereignty*, *pooled sovereignty* [279; 312; 272; 311; 278; 280; 310]. Їх евристична цінність полягає в тому, що вони намагаються пояснити: сучасний правопорядок уже не зводиться до жорстко розмежованих національних юрисдикцій, але водночас і не переходить повністю в логіку єдиної федеративної чи наддержавної суверенності.

У цьому сенсі важливими є праці Neil MacCormick, J. H. N. Weiler, Neil Walker, Klemen Jaklic. Їх об'єднує те, що вони шукають нову мову для опису правопорядку, у якому традиційна модель абсолютного, замкненого і самодостатнього суверенітету вже не дає повного пояснення [279; 312; 272; 311; 278; 280; 310]. Так, N. MacCormick розвиває підхід, у межах якого сучасний правовий порядок постає як такий, що вже не може бути цілком описаний у межах класичної суверенної парадигми [279; 278; 280]. J. H. N. Weiler пов'язує трансформацію суверенітету з унікальністю європейського інтеграційного проекту, який поєднує наднаціональність із збереженням національної конституційної суб'єктності [312; 311]. Neil Walker у межах концепції конституційного плюралізму обґрунтовує, що в сучасному правовому середовищі можливе співіснування кількох взаємопов'язаних, але не повністю підпорядкованих одна одній юридичних владних систем [310]. Klemen Jaklic акцентує на тому, що сучасне наднаціональне право потребує переосмислення класичної доктрини верховенства та суверенітету, однак це переосмислення не повинно зводитися до простого заперечення ролі держави [272].

Для українського конституційного права ці концепції важливі не як готові моделі, які можна механічно перенести в національну доктрину, а як інтелектуальний фон для переосмислення власного досвіду [279; 312; 272; 311; 278; 280; 310]. Україна не є державою-членом ЄС, але рухається в напрямі глибокої європейської інтеграції, а тому проблема співвідношення суверенітету й наднаціональних правових механізмів для неї вже давно перестала бути лише

теоретичною [235]. Саме тому зарубіжні концепції корисні такою мірою, якою вони допомагають точніше побачити межі придатності різних моделей для українського конституційного контексту. Водночас вони не можуть підмінити собою власне українську конституційно-правову відповідь на питання про межі інтеграційного делегування, збереження конституційної ідентичності та захист державної самостійності.

Особливе місце в цьому блоці посідає проблема конституційної ідентичності. Саме через неї сучасна наука намагається пояснити, чому навіть за умов глибокої інтеграції держава не перестає бути носієм власної конституційної самототожності [40; 312; 310]. Йдеться не лише про набір юридичних ознак, а про глибинну нормативну основу державного існування: форму правління, територіальний устрій, джерело влади, основні конституційні цінності, структуру публічної влади та фундаментальні принципи правопорядку. У цьому сенсі конституційна ідентичність виступає тим рубежем, за яким інтеграція вже не може розглядатися просто як технічне делегування повноважень. Вона торкається ядра державної суверенності. Саме тому сучасна конституційно-правова наука дедалі частіше пов'язує межі допустимої інтеграції не лише з формальними нормами договорів, а й із дотриманням недоторканності засадничих елементів конституційної самототожності держави [40; 312; 310].

У цьому аспекті українська проблематика має особливу специфіку. На відміну від держав, що тривалий час функціонують у стабільних інтеграційних рамках і не перебувають під безпосереднім тиском воєнної агресії, Україна змушена одночасно вирішувати два завдання: поглиблювати інтеграцію в європейський простір і зберігати власну суверенну здатність у воєнному та безпековому середовищі [205; 235]. Саме тому для українського конституційного права надзвичайно важливо не сприймати євроінтеграційну трансформацію суверенітету як абстрактну теоретичну гру понять. Для України це питання безпосередньо пов'язане із збереженням можливості самостійного державного рішення, із захистом територіальної цілісності, з контролем над

безпековими пріоритетами та з недопущенням такого делегування, яке руйнувало б саму основу конституційного суверенітету [75; 1; 205; 235].

Важливо також підкреслити, що в науковій літературі саме інтеграційний блок найчастіше стає полем, де формулюються діаметрально протилежні концептуальні оцінки: від ідей про майже повне розмивання суверенітету до тверджень про його повну недоторканність. Обидва підходи є недостатніми. Перший ігнорує те, що держава продовжує залишатися носієм політичної легітимності й конституційної самототожності. Другий не бере до уваги реальні зміни в архітектурі прийняття рішень, у співвідношенні правопорядків і в самому механізмі здійснення владних функцій. Саме тому найбільш продуктивним для нашого дослідження є підхід, за якого інтеграція розглядається як фактор трансформації форм реалізації суверенітету, що, однак, не тотожно автоматичній ліквідації останнього як фундаментальної засади конституційного ладу [40; 237; 279; 312; 310].

Поряд із центральними працями І. В. Яковюка, О. Моїсєєва і монографією за редакцією Ю. П. Битяка та І. В. Яковюка особливу наукову вагу у розширенні цього блоку відіграють й інші українські джерела. Зокрема, праця Т. В. Комарової про практику Суду справедливості ЄС та конституціоналізацію права Європейського Союзу дозволяє глибше зрозуміти, як наднаціональний правопорядок набуває власної внутрішньої конституційної логіки [71]. Своєю чергою, праця В. В. Гавриленка про трансформацію державного суверенітету в умовах європейської інтеграції, а також дослідження М. Т. Гаврильціва та Г. Ю. Лук'янової про реалізацію державного суверенітету та суверенних прав держави в умовах євроінтеграції, розширюють український доктринальний фон цієї проблеми й показують, що тема давно перестала бути периферійною [29; 28]. Це особливо важливо для параграфу 1.1, оскільки дає підстави стверджувати: в українській науці вже сформувався не поодинокий, а репрезентативний і цілісний масив досліджень, у яких категорія державного суверенітету аналізується у нерозривному зв'язку з процесами європейської інтеграції [29; 71; 28].

Отже, європейська інтеграція та наднаціональність у сучасній юридичній науці вже утворили самостійний і добре розроблений блок досліджень державного суверенітету. Праці І. В. Яковюка, О. Моїсеєва, Ю. П. Битяка, а також зарубіжних авторів Neil MacCormick, J. H. N. Weiler, Neil Walker, Klemen Jaklić дозволяють зробити висновок, що сучасна доктрина сформувала репрезентативну систему концептуальних підходів до інтерпретації функціональних параметрів суверенітету в умовах багаторівневого правопорядку [236; 98; 40; 240; 237; 279; 312; 272; 239; 242; 311; 278; 280; 310; 234; 235; 29; 71; 28; 241]. Водночас саме цей блок досліджень найвиразніше демонструє, що проблема суверенітету більше не може бути описана лише в межах класичного державознавства. Вона потребує складнішої, багаторівневої та чутливої до конституційного контексту моделі аналізу. Саме тому євроінтеграційний та наднаціональний пласт становить один із ключових елементів сучасного стану наукової розробки проблеми державного суверенітету й водночас відкриває шлях до наступної частини підрозділу — аналізу гарантій суверенітету, ролі конституційної юрисдикції та формулювання загальної наукової прогалини.

Важливе місце в сучасній українській науковій розробці проблеми державного суверенітету посідають праці, у яких суверенітет осмислюється не лише як категорія для дефініційного, історико-конституційного чи інтеграційного аналізу, а як об'єкт забезпечення, гарантування та захисту. Саме цей напрям є особливо важливим для дисертаційного дослідження, оскільки він переводить увагу з питання про те, що таке суверенітет, до питання про те, за допомогою яких нормативних, інституційних і конституційно-правових механізмів він реально підтримується, яким чином держава забезпечує себе як суверенну політико-правову організацію і як правова система захищає ті засади, без яких державний суверенітет втратив би свою реальність [19; 68].

У цьому контексті центральне місце належить монографії В. І. Ковтуна «Гарантії державного суверенітету України: конституційні аспекти» [68]. Її значення полягає насамперед у висвітленні важливої тенденції: сучасна

вітчизняна наука трансформує дискурс про суверенітет : Від аналізу формальних ознак та сутнісних дефініцій дослідники переходять до розробки дієвих механізмів гарантування суверенного буття держави . Саме такий підхід принципово відрізняється від суто дефініційного. Якщо загальнотеоретичні праці встановлюють, що являє собою суверенітет як категорія держави і державної влади, то праця В. І. Ковтуна ставить інше питання: які саме умови, інститути та механізми забезпечують реальне функціонування державної самостійності, її збереження та захист у конституційній площині [68]. У цьому сенсі сучасна доктрина переходить від абстрактного опису до аналізу дієвості суверенітету.

Підхід В. І. Ковтуна є важливим також тому, що він дозволяє чіткіше побачити різницю між наявністю суверенітету як конституційної засади і реальною здатністю держави його здійснювати. Формальне закріплення суверенітету в Основному Законі саме по собі ще не означає, що держава автоматично має достатні політичні, правові, інституційні та безпекові ресурси для його ефективної реалізації. Саме тому гарантії суверенітету не можуть бути зведені лише до декларативного конституційного проголошення. Ідеться про значно ширшу систему: про легітимну організацію публічної влади, про стійкість державних інститутів, про функціональну здатність правопорядку, про наявність дієвих механізмів захисту територіальної цілісності, про політичну й правову неприпустимість узурпації влади, а також про належне конституційне забезпечення незалежності держави [75; 68].

Саме в цій площині стає особливо помітним, що гарантії державного суверенітету мають багаторівневий характер. Частина з них є безпосередньо нормативними: це конституційне закріплення суверенності, незалежності, народного суверенітету, територіальної цілісності та унітарності держави [75]. Другий складник має інституційний вимір: він передбачає побудову такої системи органів влади, за якої жоден суб'єкт не може монополізувати установчу чи поточну державну волю всупереч Конституції. Наступний блок гарантій стосується функціональної спроможності держави: її здатності ухвалювати

рішення, забезпечувати їх виконання, підтримувати правопорядок, оборону, інформаційну стійкість та зовнішньополітичну суб'єктність. Саме тому проблема суверенітету в сучасній науці дедалі чіткіше постає не лише як питання правового статусу, а як питання державної спроможності, підтриманої конституційними механізмами [68].

Цей висновок має принципове значення. Він означає, що суверенітет не можна описати належним чином, якщо залишатися лише на рівні формального нормативного тексту. Його потрібно розглядати як категорію, що має свою юридичну форму, інституційну опору та фактичну здійсненність. У такому ракурсі суверенітет постає не лише як характеристика держави, а як стан, що потребує постійного конституційно-правового підтримання. Для України цей підхід має особливу вагу, оскільки її суверенітет існує не в умовах абстрактної стабільності, а в умовах зовнішнього тиску, війни, інтеграційних процесів і одночасної потреби зміцнювати демократичні інститути. Саме тому гарантії суверенітету набувають значення не другорядної теми, а одного з центральних вимірів сучасного конституційного праворозуміння [68].

У цьому сенсі праця В. І. Ковтуна відіграє для нашого дослідження поліфункціональну роль. По-перше, вона засвідчує, інституціоналізацію в українському правознавстві окремого напрямку, зосередженого на проблематиці гарантування державного суверенітету. По-друге, вона переконливо доводить, що суверенітет не можна розглядати як самодостатню категорію, відірвану від питання про механізми його забезпечення. По-третє, ця праця слугує концептуальним підґрунтям для наступних розділів роботи, де забезпечення державного суверенітету аналізується у конкретних вимірах: політичному, економічному, гуманітарному та інформаційному. Саме тому монографія В. І. Ковтуна є для підрозділу 1.1 не периферійним, а структурно необхідним джерелом [68].

Іншим вагомим вектором сучасної вітчизняної доктрини є осмислення проблеми суверенітету крізь призму конституційної юрисдикції. У цьому зв'язку центральне місце належить праці І. Е. Берестової «Питання

суверенітету, незалежності та унітаризму в рішеннях і висновках Конституційного Суду України» [19]. Її наукова цінність полягає в тому, що вона дозволяє інтерпретувати суверенітет не лише на рівні абстрактної доктрини чи нормативного тексту, а в площині офіційного конституційного тлумачення. Через узагальнення практики Конституційного Суду України авторка фактично демонструє, що суверенітет, незалежність, унітаризм, територіальна цілісність і народовладдя в сучасному українському праві функціонують як взаємопов'язані категорії, а конституційна юрисдикція відіграє важливу роль у конкретизації їх змісту [19; 75].

Значення цього напрямку важко переоцінити. Якщо загальнотеоретичні та конституційно-доктринальні праці переважно пояснюють, яким має бути зміст державного суверенітету, то практика Конституційного Суду України демонструє, як ці положення працюють у реальному конституційному праві. Ідеться вже не лише про теоретичні міркування, а про інституційно значиме тлумачення базових засад державності. Саме тому праця І. Е. Берестової доводить: стан наукової розробки проблеми суверенітету не обмежується сферою доктрини, а включає ще й самостійний інтерпретаційно-юрисдикційний вимір, без якого сучасне конституційне дослідження було б неповним [19].

Особливо важливо, що у контексті цього підходу суверенітет розкривається не ізольовано, а в тісному взаємозв'язку з незалежністю, унітаризмом і територіальною цілісністю. Саме тому він має принципове значення для українського конституційного контексту. Для держави, яка переживає воєнну агресію та одночасно поглиблює європейську інтеграцію, суверенітет уже не може осмислюватися лише як загальна формула верховенства влади. Він повинен розглядатися через стійкість територіального та політико-правового простору держави, через межі допустимих змін конституційного ладу, через захист виключного права народу визначати і змінювати конституційний лад та через недопустимість узурпації влади [19; 75]. У цьому сенсі конституційна юрисдикція стає не просто ще одним джерелом

дослідження, а реальним механізмом захисту суверенітету як основи державності.

Для дисертації цей висновок має особливу вагу. Він означає, що сучасне конституційно-правове дослідження суверенітету не може обмежитися лише оглядом наукових підходів. Воно повинно враховувати, що в українському праві зміст суверенітету уточнюється й закріплюється не тільки в доктрині, а й у рішеннях органу конституційної юрисдикції. Інакше кажучи, Конституційний Суд України є не лише інтерпретатором готової норми, а й активним учасником формування сучасного юридичного розуміння тих засад, на яких тримається державність [19]. Саме тому включення конституційно-юрисдикційного виміру до підрозділу 1.1 є не просто бажаним, а методологічно необхідним.

У ширшому сенсі і праця В. І. Ковтуна, і праця І. Е. Берестової засвідчують дуже важливу рису сучасної української науки: проблема державного суверенітету вже давно перестала бути питанням винятково загальної теорії держави. Вона розвивається як спеціалізований міжінституційний напрям конституційно-правової доктрини, у якому поєднуються дослідження гарантій державності, конституційного тлумачення, механізмів захисту ладу, ролі інститутів влади та співвідношення суверенітету з іншими базовими категоріями конституційного права [19; 68]. Це свідчить про значну зрілість наукової розробки проблеми. Водночас саме тут особливо помітно, що дослідження нерідко зосереджені на окремих інституційних або інтерпретаційних аспектах і не завжди зводяться в єдину концептуальну модель.

Саме тому паралельно з інструментарієм гарантій та конституційно-юрисдикційним аналізом сучасна наука тяжіє до цілісного розуміння суверенітету як категорії, що має бути забезпечена системою інституційної стійкості. Ідеться вже не так про те, що держава проголошує себе суверенною і незалежною і що Конституційний Суд тлумачить ці положення, а передусім про те, що суверенітет має ґрунтуватися на реальному функціонуванні демократичних інститутів, легітимності влади, недопущенні її узурпації,

здатності держави забезпечувати оборону, правопорядок, зовнішньополітичну суб'єктність і захист власного конституційного простору. Саме в цьому сенсі проблема гарантій державного суверенітету виходить за межі вузького інституційного опису і перетворюється на одну з центральних тем сучасного конституційного праворозуміння [19; 68].

Для українського випадку це особливо важливо ще й тому, що питання про гарантії суверенітету не може бути абстрактним. У сучасних умовах воно безпосередньо пов'язане з досвідом воєнної агресії, окупації частини території, зовнішнього тиску, інформаційних атак, спроб розхитування конституційного порядку та одночасної необхідності проводити глибокі реформи і рухатися в напрямі європейської інтеграції. Саме тому в сучасній українській науці проблема гарантій державного суверенітету неминуче стає питанням не тільки конституційної форми, а й виживання держави як суверенного політико-правового утворення. І в цьому сенсі праці В. І. Ковтуна та І. Е. Берестової є особливо цінними: вони допомагають побачити, що між доктринальним визначенням суверенітету й реальним захистом державності існує цілий пласт спеціальних конституційно-правових механізмів, які сучасне дослідження не може ігнорувати [19; 68].

Отже, гарантійний і конституційно-юрисдикційний напрями сучасної української розробки проблеми державного суверенітету свідчать, що вітчизняна наука вже вийшла за межі суто теоретичного опису цієї категорії. Вона розглядає суверенітет як явище, що потребує нормативного закріплення, інституційного забезпечення, інтерпретаційного захисту та постійного конституційно-правового підтримання [19; 68]. Саме це дозволяє зробити важливий проміжний висновок: сучасна українська наука вже накопичила достатньо сильний матеріал для аналізу суверенітету не лише як ознаки держави, а як складного багатовимірного об'єкта конституційного захисту. Водночас навіть такий рівень наукової розробки ще не усуває потреби у цілісному дослідженні, яке об'єднало б загальнотеоретичний, історико-конституційний, глобалізаційний, інтеграційний, гарантійний і безпековий

виміри суверенітету в єдину конституційно-правову модель.

Проведений аналіз загальнотеоретичних, історико-конституційних, інтеграційних, гарантійних та конституційно-юрисдикційних характеристик суверенітету дає підстави для подвійного висновку. З одного боку, українська та зарубіжна юридична наука вже створили потужний теоретичний фундамент для дослідження державного суверенітету. Достатньо ґрунтовно розроблено питання про поняття, ознаки, юридичний зміст і місце суверенітету в системі державних та конституційно-правових категорій; з'ясовано значення Декларації про державний суверенітет України, Акта проголошення незалежності України та Конституції України для становлення української державності; накопичено істотний масив праць щодо впливу глобалізації та європейської інтеграції на сучасне розуміння державної самостійності; розвинено спеціальні напрями аналізу гарантій державного суверенітету та його осмислення через практику Конституційного Суду України [83; 109; 227; 164; 3; 19; 75; 1; 68; 37; 236; 98; 168; 59; 121; 40; 240; 237; 279; 312; 272; 239; 234; 235; 29; 71; 28; 241].

Попри значний обсяг досліджень, вони здебільшого залишаються сегментованим. Частина авторів зосереджується на класичній дефініції суверенітету як ознаки держави та властивості державної влади [83; 109; 168; 59]; інші — на історико-конституційних витоках української суверенності [227; 75; 1; 115; 94; 37]; ще інші — на впливі глобалізації, інтеграції, наднаціональності, конституційної юрисдикції або гарантій державності [164; 3; 19; 68; 236; 98; 121; 40; 240; 237; 279; 312; 272; 239; 234; 235; 29; 71; 28; 241]. Однак значно рідше ці напрями зводяться в єдину цілісну конструкцію, у межах якої державний суверенітет України осмислюється одночасно і як фундаментальна засада конституційного ладу, і як історично вкорінена категорія українського державотворення, і як об'єкт сучасних глобалізаційних та інтеграційних трансформацій, і як цінність, що перебуває під прямою безпековою загрозою через війну.

Саме ця фрагментарність і визначає основну наукову прогалину, на подолання якої спрямоване дане дослідження. У сучасній українській науці

бракує комплексного конституційно-правового дослідження державного суверенітету України, яке б одночасно враховувало три визначальні для сучасного українського досвіду контексти: глобалізацію, європейську інтеграцію та збройну агресію. Кожен із цих чинників уже сам по собі істотно змінює умови реалізації державної самостійності. Глобалізація ускладнює межі автономного державного рішення і посилює зовнішню взаємозалежність [164; 3; 199; 175; 177; 32; 121]. Європейська інтеграція ставить питання про допустимі межі делегування повноважень, правову природу наднаціональності, співвідношення конституційної ідентичності та інтеграційного правопорядку [236; 98; 121; 40; 240; 237; 279; 312; 272; 239; 234; 235; 29; 71; 28; 241]. Війна ж переводить проблему суверенітету із площини теоретичних дискусій у площину фактичної здатності держави зберігати себе, захищати територіальну цілісність, підтримувати безперервність влади та відновлювати порушений простір власної юрисдикції [110; 19; 68; 169; 77; 7]. Проте саме в єдності ці три контексти досліджені недостатньо.

Відсутність цілісного підходу особливо помітна тоді, коли йдеться про співвідношення державного суверенітету та реальних умов його здійснення. У значній частині наявних праць суверенітет або постає як класична юридична категорія, або описується через окремі політичні, міжнародно-правові чи інтеграційні виклики [83; 109; 236; 98; 168; 59]. Натомість значно рідше ставиться питання про те, як змінюється саме конституційно-правовий зміст суверенітету України в умовах, коли держава одночасно інтегрується, глобалізується і веде війну за власне існування. Саме ця проблема і є центральною у дисертаційному дослідженні. Її неможливо адекватно розв'язати лише засобами загальної теорії держави і права, ані виключно в площині міжнародного права, ані лише через політичний або геополітичний аналіз. Необхідним є саме конституційно-правовий підхід, який дозволяє поєднати категорії суверенітету, народовладдя, конституційної ідентичності, територіальної цілісності, інституційної стійкості держави та гарантій її самостійного розвитку [83; 19; 75; 68; 37; 40].

Окремої уваги потребує ще одна прогалина сучасної науки — недостатня розробленість питання про співвідношення державного суверенітету та суверенних прав держави. Хоча у багатьох працях описуються окремі прояви державної самостійності, саме розмежування між суверенітетом як фундаментальною властивістю державної влади та суверенними правами як конкретними формами його реалізації ще не дістало достатньо системного опрацювання [83; 109; 164; 40; 234; 29; 28]. Тим часом без такого розмежування важко належно оцінити, що саме зазнає впливу в умовах інтеграційного делегування, міжнародної залежності, наднаціонального регулювання чи воєнної агресії: сам суверенітет як основа державності чи окремі способи його практичного вияву. Саме тому дане дослідження виходить із того, що суверенітет не може бути зведений до простої суми окремих правомочностей держави. Делегування окремих способів реалізації владних функцій не тотожне автоматичній втраті суверенітету, але це не означає, що будь-яке делегування є нейтральним для конституційного статусу держави.

Ще одним недостатньо розробленим аспектом є співвідношення формальної відкличності делегованих повноважень і реальної здійсненності їх повернення. Частина сучасної літератури виходить із того, що наявність права на перегляд або вихід уже сама по собі підтверджує збереження суверенітету держави [40; 240; 237; 234]. Проте такий висновок не завжди є достатнім. Формальна юридична можливість повернення повноважень ще не означає, що таке повернення буде реально вільним, політично нейтральним, економічно здійсненим і конституційно симетричним первинному делегуванню. Чим глибшими є нормативне проникнення, інституційна взаємозалежність і фактична інтегрованість держави в наднаціональний порядок, тим складніше зберігати тезу про повну нейтральність такого делегування для суверенітету. Саме тому дана дисертація виходить із потреби аналізувати не лише юридичну відкличність, а й реальну конституційну рентабельність повернення делегованих правомочностей.

Не менш важливою є й прогалина, пов'язана з українським безпековим

виміром проблеми. У працях про гарантії суверенітету та захист державності вже ставляться питання про територіальну цілісність, унітаризм, безпеку та механізми конституційного захисту [19; 68; 169; 77; 7]. Однак навіть у цих працях суверенітет часто розглядається або як предмет внутрішньої конституційної охорони, або як проблема захисту від зовнішніх посягань у більш загальному сенсі. Натомість для сучасної України принципово важливо показати, що війна змінює не тільки умови реалізації суверенітету, а й самі критерії оцінки його дієвості. У воєнному контексті суверенітет виявляється не просто як нормативно закріплена засада, а як здатність держави зберігати суб'єктність, підтримувати ефективну владу, захищати населення, територію і конституційний лад, протистояти зовнішньому примусу та відновлювати порушений простір державної юрисдикції [110; 19; 68; 169; 77; 173; 7].

Саме тому особливість запропонованого у дисертації підходу полягає в поєднанні в єдиній дослідницькій логіці тих напрямів, які в сучасній науці вже існують, але переважно розвиваються окремо: класичну загальнотеоретичну концепцію суверенітету [83; 109; 168; 59], історико-конституційний український вимір [227; 75; 1; 115; 94; 37], глобалізаційний вимір [164; 3; 199; 175; 177; 32; 121], інтеграційно-наднаціональний вимір [236; 98; 121; 40; 240; 237; 279; 312; 272; 239; 234; 235; 29; 71; 28; 241], гарантійно-інституційний вимір [19; 68; 169; 77; 7] та безпековий вимір сучасної української державності [110; 19; 68; 169; 77; 173; 7]. Інакше кажучи, дослідження спрямоване не на реплікацію загальновідомих положень, а на їхню систематизацію в межах єдиної конституційно-правової моделі, згідно з якою державний суверенітет України постає як фундаментальна засада конституційного ладу, що зберігає своє нормативне ядро, але функціонує в якісно нових умовах.

Для розкриття природи державного суверенітету як динамічної конституційно-правової категорії використовується діалектичний метод, який дозволяє поєднати класичне розуміння суверенітету з аналізом сучасних змін умов його реалізації [109; 164; 168; 59]. Завдяки цьому методу стає можливим довести, що суверенітет зберігає своє нормативне ядро навіть тоді, коли

змінюються форми зовнішньої взаємодії держави, механізми делегування окремих правомочностей чи інтенсивність безпекового тиску. Діалектичний підхід дає змогу пояснити, чому суверенітет залишається фундаментальною засадою конституційного ладу навіть тоді, коли способи здійснення державної самостійності стають багаторівневими, зовнішньо опосередкованими або фактично ускладненими.

Не менш важливим є історико-правовий метод. Його застосування зумовлене тим, що український державний суверенітет не може бути адекватно пояснений без урахування історико-конституційного досвіду — насамперед Декларації про державний суверенітет України, Акта проголошення незалежності України та Конституції України [227; 75; 1; 115; 94; 37]. Саме історико-правовий метод дозволяє простежити генезу українського суверенітету, виявити спадковість між державотворчими актами початку 1990-х років і сучасним конституційним розумінням суверенітету, а також показати, що українська модель цієї категорії має власну національну нормативну і доктринальну традицію.

Для розкриття внутрішньої будови досліджуваної проблеми використовується системний метод. Суверенітет у дисертації не розглядається ізольовано; він аналізується у взаємозв'язку з народним суверенітетом, конституційною ідентичністю, територіальною цілісністю, унітаризмом, легітимністю влади, гарантіями державності та інституційною спроможністю держави [83; 109; 19; 75; 68]. Саме системний підхід дозволяє розкрити суверенітет як складову цілісного конституційного порядку, а не як відірвану категорію державознавства. Він також необхідний для того, щоб надалі дослідити багаторівневий механізм забезпечення державного суверенітету в політичній, економічній, гуманітарній та інформаційній сферах.

Важливу роль у дослідженні відіграє формально-юридичний метод. Його застосування зумовлене необхідністю точного аналізу Конституції України, Декларації про державний суверенітет України, Акта проголошення незалежності України, поточного законодавства України, міжнародно-правових

актів, установчих договорів Європейського Союзу, Угоди про асоціацію та рішень і висновків Конституційного Суду України [19; 75; 1; 37; 127; 114; 136; 253; 254; 197; 196]. Саме формально-юридичний метод дозволяє з'ясувати нормативний зміст категорій «суверенітет», «незалежність», «територіальна цілісність», «народовладдя», «наднаціональність», «делегування повноважень», а також визначити, як ці категорії співвідносяться на рівні позитивного права. Без цього методу дослідження легко втратило б конституційно-правовий характер і змістилося б у площину загальної політичної теорії.

Тісно пов'язаним із ним є герменевтичний метод, оскільки сучасне конституційне право неможливо досліджувати без тлумачення норм, принципів і рішень конституційної юрисдикції. Саме через герменевтичний підхід у роботі осмислюються змістовні акценти Конституції України, значення Декларації про державний суверенітет України, а також практика Конституційного Суду України щодо суверенітету, незалежності та унітаризму [19; 75; 37]. Цей метод особливо важливий для дослідження того, як абстрактні категорії набувають конкретного значення в живому конституційному праві.

Особливого значення для теми дисертації набуває порівняльно-правовий метод. Саме він дає змогу зіставити українські підходи до державного суверенітету з європейськими та ширшими зарубіжними концепціями, зокрема з ідеями наднаціональності, конституційного плюралізму, *post-sovereignty*, *shared sovereignty*, *pooled sovereignty* та іншими теоретичними моделями [236; 98; 40; 240; 237; 279; 312; 272; 311; 278; 280; 310; 234; 29; 71; 28; 241]. Порівняльно-правовий аналіз спрямований не на механічну рецепцію іноземного досвіду в українське правове поле, а для того, щоб визначити, які з них можуть бути евристично корисними, а які — непридатними через відмінність конституційних і безпекових умов. Саме цей метод дає можливість виявити межі придатності зарубіжних концепцій для пояснення українського досвіду.

Завершальне значення мають методи узагальнення, синтезу та правового прогнозування. Вони дають змогу не лише систематизувати наявний

доктринальний матеріал, а й сформулювати авторську конституційно-правову модель державного суверенітету України [83; 109; 227; 164; 3; 19; 75; 1; 68; 37; 236; 98; 168; 59; 121; 40; 240; 237; 279; 312; 272; 127; 114; 136; 253; 254; 197; 196; 239; 169; 77; 7; 311; 278; 280; 310; 234; 235; 29; 71; 28; 241]. Метод узагальнення необхідний для того, щоб звести в єдину систему розрізнені напрями наукової розробки проблеми. Метод синтезу забезпечує поєднання класичного, історико-конституційного, глобалізаційного, інтеграційного, гарантійного та безпекового вимірів суверенітету. Метод правового прогнозування використовується для того, щоб визначити перспективи подальшого розвитку конституційно-правових механізмів забезпечення суверенітету України в умовах посилення зовнішньої взаємозалежності, поглиблення інтеграційних процесів та збройної агресії.

Отже, стан наукової розробки проблеми державного суверенітету дозволяє зробити подвійний висновок. З одного боку, українська та зарубіжна юридична наука вже створили потужний теоретичний фундамент для дослідження суверенітету як базової категорії держави, конституційного ладу, інтеграційних процесів, гарантій державності та конституційної юрисдикції [83; 109; 227; 164; 3; 19; 75; 1; 68; 37; 236; 98; 168; 59; 121; 40; 240; 237; 279; 312; 272; 127; 114; 136; 253; 254; 197; 196; 239; 169; 77; 7; 311; 278; 280; 310; 234; 235; 29; 71; 28; 241]. З другого боку, сучасним викликом залишається відсутність цілісного конституційно-правового дослідження державного суверенітету України, яке б об'єднало в єдиній логіці класичне доктринальне ядро, історико-конституційну традицію, глобалізаційні процеси, європейську інтеграцію, наднаціональність, гарантії державності, практику конституційної юрисдикції, безпекові виклики та воєнний контекст сучасної української державності. Саме ця прогалина і визначає наукову спрямованість даної дисертації, а обраний методологічний інструментарій покликаний забезпечити її подолання.

1.2. Основні підходи до визначення сутності та змісту державного суверенітету як фундаментальної засади конституційного устрою України

Осмислення сутності та змісту державного суверенітету в сучасному конституційному праві неможливе без виходу за межі суто загальнотеоретичного опису держави як носія верховної влади. Вихідною нормативною основою такого аналізу є Конституція України. У ній Україна визначена як суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава, а носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні проголошено народ; водночас закріплено, що суверенітет України поширюється на всю її територію, яка є цілісною і недоторканною [75]. Уже сама ця конституційна конструкція свідчить про те, що державний суверенітет у праві України не має допоміжного чи периферичного характеру. Він стоїть на початку всієї системи базових характеристик держави, поєднуючи в собі незалежність, територіальну цілісність, народовладдя та конституційну організацію влади. Це означає, що суверенітет у межах українського конституційного права повинен розглядатися не лише як одна з рис державності, а як та категорія, через яку розкривається сама архітектура конституційного ладу [75].

Важливим є й те, що конституційне значення суверенітету для України має виразне історико-правове підґрунтя. Декларація про державний суверенітет України зафіксувала класичну формулу суверенної влади як верховної, самостійної, повної та неподільної в межах території держави [37]. У цьому аспекті Декларація має значення не лише як політико-правовий акт історичного переходу до незалежності, а як нормативна матриця сучасного українського розуміння державного суверенітету. В українському конституційному праві суверенітет має не запозичений і не суто абстрактний характер, а власну нормативну генеалогію: він сформульований у засадничих актах українського державотворення і вже потім отримує подальшу доктринальну конкретизацію [75; 37].

Однак сам по собі конституційний і нормативний рівень ще не дає повної відповіді на питання про сутність і зміст державного суверенітету. Для цього

необхідно звернутися до української конституційно-правової доктрини. Тут особливе значення має підхід І. А. Куян, яка розглядає суверенітет не просто як характеристику держави, а як базову категорію інститутів і принципів конституційного права України [83]. Саме ця теза має методологічно визначальне значення для даного підрозділу. Вона означає, що суверенітет не є одним із багатьох понять конституційного права, які можуть бути витлумачені ізольовано від системи ладу. Навпаки, він виконує засадничу, субординуючу функцію щодо інших конституційних принципів і інститутів. Через нього розкривається природа народовладдя, визначаються межі публічної влади, осмислюється статус території, унітаризм, незалежність та сама можливість існування Конституції як акта установчої влади народу [83].

Саме тому сутність державного суверенітету не може бути вичерпана формулою «верховенство всередині й незалежність назовні», хоч така формула і залишається базовою. У сучасному конституційному праві України суверенітет має розглядатися як засаднича властивість державної влади, що вказує на її верховний, самостійний, цілісний і легітимний характер та одночасно визначає конституційні межі функціонування всіх основних інститутів держави. Тобто йдеться не лише про статус держави у відносинах з іншими суб'єктами, а і про внутрішню конструкцію самого конституційного порядку. Якщо в системі конституційного права суверенітет є базовою категорією, тоді саме через нього набувають змісту такі фундаментальні явища, як народний суверенітет, парламентаризм, верховенство права, незалежність держави та стійкість її інституцій [83].

У цьому зв'язку надзвичайно важливим є і підхід Н. М. Пархоменко, яка розкриває державний суверенітет через поєднання його соціально-політичної сутності та юридичного змісту [109]. Її позиція дає можливість уникнути двох поширених спрощень. Перше полягає у зведенні суверенітету до абстрактної ознаки державності, яка лише фіксується в підручнику або конституційному тексті. Друге — у трактуванні суверенітету винятково як політичної сили чи фактичної спроможності, відірваної від правового оформлення. Натомість Н. М.

Пархоменко демонструє, що державний суверенітет має подвійний, але внутрішньо єдиний характер: він одночасно є і категорією політико-правової організації суспільства, і категорією юридичної форми державної влади [109]. Саме ця єдність соціально-політичного та юридичного виміру є принципово важливою для розуміння його змісту в сучасних умовах.

За такого підходу впливає, що державний суверенітет не можна редукувати до зовнішньої незалежності держави. Незалежність є обов'язковим і класично значущим елементом суверенітету, але не вичерпує його змісту. Суверенітет охоплює також верховенство влади всередині держави, її єдність, повноту та самостійність [109]. Однак і простого переліку цих ознак уже недостатньо для сучасного конституційно-правового осмислення. Потрібно бачити, що всі вони в сукупності характеризують не окремі властивості абстрактної «держави», а особливий статус конституційно організованої публічної влади, яка здійснюється від імені народу, поширюється на всю територію держави, має власну систему органів, діє на підставі Конституції та не може бути підмінена іншими, зовнішніми чи внутрішніми центрами верховного владного рішення [109; 75].

Саме тут стає зрозуміло, чому суверенітет не можна зводити до суми конкретних суверенних прав чи компетенцій. Окремі права держави — наприклад, право на оборону, право укладати міжнародні договори, право встановлювати власну систему органів влади, право визначати внутрішню політику — є конкретними формами реалізації державної суверенності, але не тотожні самій категорії суверенітету. Суверенітет є первинним щодо цих прав, оскільки саме він пояснює, чому держава виступає їх носієм і чому вони мають публічно-правовий, а не випадковий характер. Інакше кажучи, суверенітет є не сумою прав, а конституційно-правовою основою, з якої вони впливають. Це розмежування стане одним із центральних у подальших частинах підрозділу, але вже на цьому етапі важливо зафіксувати: зміст державного суверенітету є ширшим за будь-який перелік конкретних правомочностей держави [83; 109].

У межах конституційного права особливе значення має також співвідношення державного суверенітету й народного суверенітету. Конституція України прямо закріплює, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади є народ [75]. Це означає, що державний суверенітет у демократичній правовій державі не може осмислюватися як самодостатня воля державного апарату, відокремлена від установчої волі народу. Навпаки, він має розглядатися як юридично організована форма політичного самовизначення народу в межах держави. Саме ця обставина унеможливорює як суто державоцентричне, так і суто абстрактне тлумачення суверенітету. Він є водночас і характеристикою державної влади, і формою реалізації народного суверенітету в конституційно оформленому порядку [83; 75].

Ця теза має велике значення для сучасного конституційного праворозуміння, оскільки дозволяє побачити в державному суверенітеті не лише інструмент зовнішньої незалежності, а й гарантію внутрішньої легітимності публічної влади. Якщо суверенітет походить від народу, тоді будь-яка втрата реально самотійного характеру державного рішення, будь-яка підміна державної волі зовнішнім примусом або внутрішньою узурпацією має розглядатися не тільки як проблема функціонування державного механізму, а і як порушення засадничого зв'язку між народом, конституцією та владою. У цьому сенсі державний суверенітет є не просто характеристикою статусу держави, а юридичним способом існування народу як політичної спільноти, здатної організувати власну публічну владу і зберігати її самотійність [83; 75; 37].

Отже, на першому рівні аналізу сутність і зміст державного суверенітету як фундаментальної засади конституційного ладу України доцільно визначати через кілька взаємопов'язаних положень. По-перше, суверенітет є нормативно закріпленою та історично сформованою основою української державності [75; 37]. По-друге, у конституційно-правовій доктрині він має засадничий, базовий характер для всієї системи інститутів і принципів конституційного права [83]. По-третє, його зміст не вичерпується зовнішньою незалежністю, а охоплює

верховенство, єдність, повноту, самостійність і легітимність публічної влади [109]. По-четверте, він не тотожний сукупності окремих суверенних прав держави, а є первинною конституційно-правовою основою їх існування. Слід розуміти чітке розмежування державного суверенітету і суверенних прав держави, а також, як змінюються способи їх реалізації в умовах глобалізації та європейської інтеграції.

Одним із ключових питань для з'ясування сутності державного суверенітету як фундаментальної засади конституційного ладу України є відмежування самого державного суверенітету від суверенних прав держави. На перший погляд, ці категорії є близькими такою мірою, що можуть сприйматися як майже тотожні. У правовому й політичному дискурсі доволі часто трапляється ситуація, коли про суверенітет держави фактично говорять через перелік її конкретних прав: права на власну територію, оборону, міжнародні відносини, самостійне визначення внутрішньої й зовнішньої політики, встановлення системи органів влади, визначення засад економічного й соціального розвитку тощо. Проте для конституційно-правового аналізу таке ототожнення є недостатнім. Воно стирає межу між фундаментальною властивістю державної влади та конкретними формами її прояву. Державний суверенітет і суверенні права держави перебувають у тісному зв'язку, але не є тотожними явищами [83; 109; 75; 37].

Вихідним для такого розмежування є розуміння того, що державний суверенітет має первинний, системотворчий і якісний характер. Він характеризує не окремі функції держави й не набір її повноважень, а саму природу державної влади як верховної, самостійної, цілісної та такої, що здійснюється в межах певного конституційного простору від імені політичної спільноти [83; 109]. Саме тому в доктрині державний суверенітет розглядається не як арифметична сума правомочностей, а як особлива властивість державної влади, через яку лише й можуть бути пояснені її конкретні правові вияви [109; 168; 59]. У цьому сенсі суверенітет є не результатом складання окремих

суверенних прав, а тією конституційно-правовою основою, з якої ці права випливають.

Суверенні права держави, навпаки, мають похідний, функціональний і предметний характер. Вони відображають конкретні напрями, форми та способи здійснення державної суверенної волі. Якщо державний суверенітет відповідає на питання, *чому* держава є самостійним носієм верховної публічної влади, то суверенні права держави відповідають на питання, *у чому саме і через які юридично визначені форми* ця самостійність виявляється. До таких прав належать, зокрема, право на територіальну цілісність і недоторканність кордонів, право на власну систему органів влади, право на захист державної незалежності, право на ведення зовнішньої політики, право укладати міжнародні договори, право на оборону, право визначати засади внутрішньої політики, право встановлювати правовий порядок у межах власної юрисдикції тощо [75; 37]. Отже, суверенні права держави є не самостійною альтернативою суверенітету, а його юридично конкретизованими формами реалізації.

Саме в цьому і полягає принципове значення розмежування цих категорій. Якщо державний суверенітет трактувати лише як сукупність окремих прав держави, тоді будь-яка зміна обсягу або способу здійснення певного суверенного права може механічно сприйматися як зміна або навіть втрата самого суверенітету. Такий висновок був би надто прямолінійним. Він не враховує того, що окремі суверенні права можуть реалізовуватися по-різному, можуть зазнавати певних зовнішніх або внутрішніх обмежень, можуть бути предметом координації, делегування чи тимчасового звуження, але це ще не означає автоматичної втрати державного суверенітету як фундаментальної засади конституційного ладу. Саме тому для сучасного конституційного права важливо не змішувати рівень фундаментальної властивості державної влади з рівнем конкретних способів її практичного вияву [83; 109; 40].

У цьому контексті методологічно важливою є теза І. А. Куян про суверенітет як базову категорію інститутів і принципів конституційного права України [83]. Вона дозволяє зробити ще один суттєвий висновок: суверенітет

має системний характер, тоді як суверенні права мають характер інструментальний. Суверенітет визначає загальну конституційну якість державної влади, а суверенні права відображають конкретні юридичні інструменти, через які ця якість виявляється і забезпечується. Наприклад, право держави на оборону або право на самостійне визначення внутрішньої політики є надзвичайно важливими суверенними правами, але вони не пояснюють повністю самого феномена суверенітету. Навпаки, ці права набувають свого змісту саме тому, що належать суверенній державі. Інакше кажучи, суверенітет є первинною категорією щодо суверенних прав, а не навпаки [83; 109].

Такий підхід узгоджується і з нормативною логікою Конституції України. Основний Закон не подає державний суверенітет як перелік окремих прав держави. Він закріплює його як засадничу характеристику самої держави і лише на цій основі далі вибудовує систему публічної влади, територіальної організації, народовладдя, незалежності та захисту цілісності держави [75]. Це означає, що конституційний текст виходить саме з первинності суверенітету як засади. Суверенні права держави можуть бути виведені з цього положення, але не підміняють його. У цьому сенсі конституційний підхід є глибшим за спрощене політико-практичне уявлення, за якого суверенітет зводиться до набору «державних можливостей» чи «прерогатив».

Водночас не менш важливо уникнути і протилежної крайності — такого розуміння суверенітету, за якого він повністю відривається від своїх конкретних проявів. Якщо суверенні права держави є похідними від державного суверенітету, це не означає, що їх можна вважати другорядними або необов'язковими для аналізу. Навпаки, саме через них стає видно, якою мірою суверенітет є реально дієвим. Суверенітет, який зовсім не виявляється в конкретних правових формах і не забезпечує державі можливості самостійно діяти, захищати себе, підтримувати власний правопорядок і здійснювати верховну владу, ризикує перетворитися на чисто декларативну конструкцію. Саме тому правильне співвідношення між державним суверенітетом і

суверенними правами держави полягає не у протиставленні, а у визнанні їхнього зв'язку за моделлю «основа — форми реалізації» [83; 109; 75].

Це розмежування набуває особливої ваги в умовах глобалізації та європейської інтеграції. Якщо не відрізняти державний суверенітет від суверенних прав держави, будь-яка форма делегування окремих повноважень, участі в міжнародних або інтеграційних режимах, визнання обов'язковості певних міжнародних стандартів чи рішень наднаціональних інституцій може виглядати як автоматична десуверенізація. Проте такий висновок був би надто механістичним. Доречніше стверджувати, що в таких випадках трансформуються способи реалізації окремих суверенних положень, тоді як питання збереження самого державного суверенітету потребує окремого, глибшого аналізу [121; 40; 240; 237; 235]. Саме тому для конституційно-правового дослідження так важливо мати чіткий понятійний інструментарій: інакше будь-яке звуження або модифікація певного суверенного права може бути помилково інтерпретована як втрата суверенітету в цілому.

З іншого боку, це розмежування не повинно використовуватися для применшення значення змін у способах реалізації суверенних прав. Якщо окремі суверенні права держави внаслідок зовнішнього примусу, надмірної залежності чи непропорційного делегування втрачають реальний зміст, це неминуче позначається і на стані самого державного суверенітету. Хоча суверенітет і не зводиться до переліку правомочностей, він усе ж реалізується через них. Тому істотне звуження простору здійснення суверенних прав держави не є нейтральним для суверенітету. Воно може свідчити про ускладнення, ослаблення або деформацію способів його практичного вияву. Саме в цьому полягає одна з ключових проблем сучасного конституційно-правового аналізу: потрібно уникнути і механічного ототожнення суверенітету з правами, і такого розриву між ними, за якого стан реального здійснення суверенних прав зовсім не впливає на оцінку стану суверенітету [40; 7; 29].

Для України це питання має особливо гострий характер. У сучасних умовах війни, глобальної взаємозалежності та європейської інтеграції особливо

важливо розуміти, що навіть за збереження повного юридичного титулу суверенітету окремі суверенні права держави можуть зазнавати істотного ускладнення в реалізації. Наприклад, право держави на повне й безперешкодне здійснення влади на всій своїй території може бути порушене внаслідок окупації; право на вільне визначення безпекової політики може здійснюватися в умовах жорсткого зовнішнього тиску; право на самостійне формування гуманітарного та інформаційного простору може ускладнюватися через гібридні та цифрові впливи [169; 77; 173; 7; 165; 82]. Це означає, що суверенні права держави є надзвичайно чутливими до реальних умов існування державності. Саме через них найчастіше й проявляється проблема функціонального стану суверенітету.

У цьому зв'язку розмежування державного суверенітету і суверенних прав держави набуває не лише теоретичного, а й значного практичного значення. Воно дає змогу точніше оцінювати сучасні процеси: відрізнити правомірну інтеграційну взаємодію від фактичної десуверенізації; відмежовувати делегування окремих способів реалізації владних функцій від втрати фундаментальної конституційної самостійності; розрізнити тимчасове або часткове ускладнення здійснення окремого суверенного права і системне підірвання здатності держави діяти як суверенний суб'єкт [121; 40; 235; 29; 28]. Саме тому в межах цієї дисертації пропонується виходити з того, що державний суверенітет і суверенні права держави перебувають у відносинах не тотожності, а субстанційної та функціональної співвіднесеності: суверенітет є первинною засадою, суверенні права — конкретними формами його реалізації.

Таке бачення дає можливість вибудувати і більш точний підхід до делегування повноважень. Якщо виходити з того, що державний суверенітет тотожний будь-якому окремому суверенному праву, тоді будь-яке делегування буде рівнозначним втраті суверенітету. Якщо ж виходити з повного розриву між суверенітетом і правами, тоді навіть істотне звуження реальних можливостей держави взагалі не впливатиме на оцінку її суверенітету. Обидва підходи є непродуктивними. Значно обґрунтованішим є висновок, що делегування

окремих суверенних правомочностей саме по собі не означає автоматичної втрати суверенітету, однак вимагає оцінки меж такого делегування, його відкличності, впливу на конституційне ядро державності та реальний простір державного рішення [40; 237; 235; 29]. Саме в цьому й виявляється практична цінність чіткого розмежування цих двох категорій.

Отже, співвідношення державного суверенітету і суверенних прав держави має визначатися через кілька базових положень. По-перше, державний суверенітет є первинною, фундаментальною і системотворчою властивістю державної влади [83; 109]. По-друге, суверенні права держави є конкретними юридичними формами реалізації цієї властивості [75; 37]. По-третє, суверенітет не може бути редукований до суми окремих прав, але й не може бути належно осмислений без урахування реального стану їх здійснення [121; 40; 7]. По-четверте, саме таке розмежування дає змогу уникнути помилкового ототожнення інтеграційного делегування з автоматичною втратою суверенітету, але водночас не дозволяє ігнорувати ті випадки, коли істотне звуження простору реалізації суверенних прав свідчить про глибшу деформацію державної самостійності. Саме на цій основі в наступній частині підрозділу необхідно перейти до більш складного питання — до осмислення державного суверенітету як єдності статусу, спроможності та легітимності.

Подальше розкриття сутності державного суверенітету як фундаментальної засади конституційного ладу України вимагає виходу за межі його суто формально-статусного розуміння. Класичні визначення, безперечно, зберігають своє значення: вони фіксують, що суверенітет означає верховенство, незалежність, самостійність, єдність і повноту державної влади [83; 109; 168; 59]. Проте для сучасного конституційно-правового аналізу цього вже недостатньо. Реалії глобалізації, європейської інтеграції, зовнішньої взаємозалежності та збройної агресії переконливо свідчать, що одна лише юридична наявність суверенного статусу ще не дає повної відповіді на питання про реальний стан державної самостійності. Саме тому державний суверенітет

доцільно осмислювати як єдність трьох взаємопов'язаних вимірів: статусу, спроможності та легітимності [109; 68; 7].

Перший вимір — статусний — є вихідним і нормативно найбільш очевидним. Він означає закріплене в Конституції та основоположних актах державотворення положення про те, що Україна є суверенною і незалежною державою, носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в якій є народ, а територія держави є цілісною і недоторканою [75; 37]. Саме цей вимір фіксує суверенітет як юридичний титул держави, як її основоположну конституційну характеристику. У межах статусного підходу держава виступає самостійним носієм публічної влади, не підпорядкованим іншому верховному політичному центру, а конституційний лад набуває ознаки внутрішньої завершеності та зовнішньої незалежності [75]. Статусний вимір суверенітету є принципово важливим, оскільки без нього держава втрачає свою правову самототожність і перестає бути повноцінним суб'єктом конституційного та міжнародного права.

Однак саме сучасний український досвід переконливо доводить, що статусний аспект суверенітету, попри свою необхідність, не є самодостатнім. Держава може залишатися повністю визнаною, суверенною й незалежною у формально-юридичному сенсі, але водночас зіштовхуватися з ситуацією, коли реалізація її суверенної волі істотно ускладнюється або частково блокується. Окупація частини території, війна, зовнішній примус, системна залежність від міжнародних безпекових та економічних механізмів, гібридні впливи на інформаційний і гуманітарний простір — усе це свідчить про те, що одного лише юридичного титулу недостатньо для повноцінного опису сучасного стану державного суверенітету [169; 77; 7; 165; 82]. Тому поряд зі статусом необхідно виділити другий вимір суверенітету — його спроможність.

Спроможність у цьому контексті — це реальна здатність держави діяти як самостійний суб'єкт публічної влади: діяти як самостійний носій публічної влади, виробляти і реалізовувати власні рішення, підтримувати правопорядок, захищати територіальну цілісність, забезпечувати функціонування інститутів влади та відновлювати порушений простір власної юрисдикції [68; 7]. Інакше

кажучи, спроможність характеризує не те, *чи має* держава суверенітет як юридичний титул, а те, *якою мірою вона реально здатна ним користуватися*. Саме цей вимір дозволяє перейти від декларативного до функціонального розуміння суверенітету. У такому підході суверенітет перестає бути лише формулою конституційного тексту і постає як здатність держави підтримувати себе в реальному політичному й правовому середовищі [109; 68].

Спроможність має багаторівневий характер і охоплює такі складники:

інституційну спроможність держави, тобто здатність системи органів публічної влади діяти безперервно, узгоджено і в межах Конституції;

безпекову спроможність, що виявляється у здатності держави обороняти себе, захищати населення і територію;

правову спроможність, пов'язану з реальним функціонуванням правопорядку;

економічну спроможність, без якої державна самостійність легко стає формальною;

інформаційну та гуманітарну спроможність, які забезпечують цілісність публічного простору, захищеність суспільства від деструктивних впливів і стійкість конституційної ідентичності [68; 77; 173; 7; 172; 165; 82]. Саме тому сучасний державний суверенітет не можна аналізувати без урахування того, наскільки держава є функціонально здатною забезпечувати власне існування як цілісний політико-правовий організм.

Для українського конституційного права такий підхід має особливе значення. Якщо зупинитися лише на статусному вимірі, то суверенітет України завжди виглядатиме повністю збереженим, оскільки він прямо закріплений у Конституції, підтверджений Декларацією про державний суверенітет України, Актом проголошення незалежності України та визнаний міжнародним співтовариством [75; 1; 37]. Проте цього недостатньо для пояснення ситуації, коли держава змушена реалізовувати свою суверенну волю в умовах війни, часткової окупації території, критичної безпекової залежності, зовнішнього економічного тиску та постійної інформаційної агресії [169; 77; 7]. Саме тому

спроможність слід розглядати як іманентний вимір суверенітету, а не як зовнішній або факультативний додаток до нього.

Водночас і статус, і спроможність не вичерпують повністю змісту державного суверенітету. Не менш важливим є третій його вимір — легітимність. Суверенітет у сучасній конституційній державі не може бути осмислений виключно як технічна спроможність влади контролювати територію, апарат і правопорядок. Такий підхід був би надміру етатистським і суперечив би логіці Конституції України, яка безпосередньо пов'язує суверенітет із народом як єдиним джерелом влади [75]. Легітимність означає, що державна влада є не просто фактично дієвою, а такою, що має конституційно виправданий, правомірний і суспільно визнаний характер. Саме в цьому сенсі суверенітет є не лише властивістю «сильної» держави, а формою організації політичної волі народу в межах правового і демократичного порядку [83; 19; 75].

Цей вимір особливо важливий, оскільки дозволяє відмежувати суверенітет від суто силового панування. Не будь-яка фактично сильна влада є суверенною в конституційно-правовому значенні. Якщо влада ґрунтується на узурпації, руйнуванні народовладдя, нехтуванні Конституцією, системному викривленні волі народу або підпорядкуванні державного апарату приватним чи зовнішнім інтересам, тоді вона може бути фактично потужною, але її суверенність у конституційному сенсі буде проблематичною [19; 75; 68]. Легітимність тут виступає не політичним декором, а внутрішньою умовою правомірного існування суверенної державної влади. Саме тому державний суверенітет України має розглядатися як такий, що пов'язаний із демократичним походженням влади, верховенством права, неприпустимістю узурпації та обов'язком держави діяти як інструмент реалізації, а не підміни народного суверенітету [83; 19; 75].

У сучасних умовах війни та зовнішнього тиску вимір легітимності набуває ще більшої ваги. Держава змушена вдаватися до надзвичайних заходів, діяти в умовах воєнного стану, обмежувати окремі права і свободи,

перебудовувати режим функціонування публічної влади [77; 7]. Проте навіть за цих умов збереження конституційної легітимності влади є критично важливим. Саме вона відрізняє захист суверенітету від його деформації, а оборону державності — від узурпації публічної влади під приводом надзвичайних обставин. У цьому сенсі легітимність є тим виміром, який пов'язує статусний і функціональний аспекти суверенітету з його демократично-правовою природою [19; 75; 77].

Таким чином, державний суверенітет слід розглядати як єдність статусу, спроможності та легітимності, а не як одну-єдину ознаку держави. Саме ця трискладова модель дозволяє уникнути двох поширених помилок. Перша помилка полягає у зведенні суверенітету до суто юридичного титулу: за таких умов будь-яка конституційно визнана держава автоматично вважається повністю суверенною незалежно від її реальної спроможності діяти. Друга помилка полягає у зведенні суверенітету лише до фактичної сили чи ефективності: тоді будь-яка організована влада, яка здатна контролювати простір і апарат примусу, може помилково вважатися суверенною навіть за відсутності демократичної легітимації та конституційної правомірності. Обидва підходи є неповними. Обґрунтованішим є розуміння суверенітету як цілісної категорії, що інтегрує в собі юридичний статус, фактичну спроможність до дії та конституційну легітимність влади [83; 109; 19; 75; 68].

Особливу аналітичну цінність таке розуміння має для України. Воно дозволяє пояснити, чому в умовах війни, інтеграційних процесів і глобальної взаємозалежності державний суверенітет не зникає, але змінюються умови його реалізації. Юридичний статус суверенної держави може залишатися повністю незмінним. Легітимність влади може зберігатися за умови дотримання конституційних процедур і зв'язку з народом як джерелом влади. Але спроможність держави здійснювати окремі суверенні права може істотно ускладнюватися. Саме таке розмежування дає можливість значно точніше описувати сучасний український досвід, уникаючи як риторики про „повну

втрату суверенітету”, так і надміру заспокійливого ототожнення формального статусу з реальним станом державної самостійності [121; 40; 169; 7; 235; 29].

Звідси випливає й важливий методологічний наслідок для всієї дисертації. Якщо державний суверенітет є єдністю статусу, спроможності та легітимності, тоді його забезпечення також не може бути зведене до одного-єдиного напрямку. Недостатньо просто проголосити суверенітет у Конституції; недостатньо лише створити потужний державний апарат; недостатньо навіть лише зберегти демократичну легітимацію влади — справжній суверенітет постає лише в їхній органічній єдності. Потрібна цілісна система конституційно-правових механізмів, яка одночасно підтримує статус держави, її реальну дієздатність і легітимний характер публічної влади. Саме такий підхід дає змогу надалі перейти до аналізу забезпечення суверенітету в політичній, економічній, гуманітарній та інформаційній сферах [19; 68; 7].

Отже, для сучасного конституційного права України державний суверенітет доцільно визначати як фундаментальну засаду конституційного ладу, що виражається в юридично закріпленому статусі держави, її реальній спроможності здійснювати верховну і самостійну публічну владу та легітимному характері цієї влади як форми організації народного суверенітету [83; 109; 19; 75; 68]. Таке розуміння дозволяє найбільш адекватно пояснити сучасний стан української державності, уникнути надмірно вузького нормативізму і водночас не підмінити конституційно-правовий аналіз суто політичним описом сили чи слабкості держави. У наступній частині підрозділу на цій основі необхідно перейти до питання про те, яким чином глобалізація, європейська інтеграція та делегування окремих повноважень впливають на способи реалізації державного суверенітету та де проходять межі його допустимої трансформації.

Сучасне осмислення державного суверенітету як фундаментальної засади конституційного ладу України неможливе без аналізу тих процесів, які безпосередньо впливають на способи його реалізації. Передусім йдеться про глобалізацію, європейську інтеграцію та пов’язані з ними форми делегування

окремих владних повноважень. Саме в цій площині проблема суверенітету набуває найбільшої складності, оскільки тут уже недостатньо просто констатувати, що держава залишається суверенною. Необхідно з'ясувати, яким чином зовнішня взаємозалежність, участь в інтеграційних правопорядках, імплементація наднаціонально зумовлених стандартів і можливе делегування окремих правомочностей впливають на конституційно-правовий зміст суверенітету та де проходить межа між його допустимою трансформацією і реальною десуверенізацією [164; 3; 121; 40; 240; 237; 235].

У правовій науці глобалізація вже давно не розглядається лише як суто соціально-економічне тло розвитку держави. У сучасному конституційно-правовому вимірі вона означає ускладнення простору державного рішення, зростання зовнішньої взаємозалежності та зміну класичних умов здійснення публічної влади [164; 3; 199; 175; 32]. Держава дедалі рідше реалізує свою волю в умовах відносно ізольованого національного простору і дедалі частіше діє в середовищі, де на її рішення впливають міжнародні економічні процеси, транснаціональні стандарти, цифрові платформи, глобальні безпекові режими, інформаційні мережі та наддержавні регулятивні механізми [164; 3; 199; 175]. За таких умов суверенітет не втрачає свого фундаментального значення, проте зазнають трансформації самі механізми його реалізації. Саме тому сучасна наука дедалі частіше говорить не про зникнення суверенітету, а про його ускладнену реалізацію або трансформацію форм здійснення [164; 3; 121].

Це особливо добре видно в тих працях, де досліджується не лише поняття суверенітету, а й ступінь його обмеження в умовах глобалізації. Такий підхід важливий тим, що він дозволяє уникнути двох протилежних крайнощів. Перша полягає в драматизованому уявленні, ніби глобалізація автоматично скасовує суверенітет сучасної держави. Друга — у надто спрощеному переконанні, ніби глобалізаційні процеси не мають істотного значення для реального змісту суверенітету. Натомість значно точніше виходити з того, що глобалізація змінює не сам факт існування суверенітету, а умови його здійснення, зменшуючи простір ізольованого й повністю автономного державного рішення [164; 3].

Саме ця зміна умов і робить необхідним конституційно-правовий аналіз меж допустимої трансформації суверенітету.

Ще більш конкретно ця проблема постає у зв'язку з європейською інтеграцією. Якщо глобалізація в цілому ускладнює середовище існування сучасної держави, то європейська інтеграція створює значно щільніший, правово структурований і інституційно оформлений режим зовнішньої взаємодії [121; 40; 240; 237; 235]. Вона пов'язана не лише з адаптацією законодавства чи політичним зближенням, а з поступовим включенням держави в систему спільних правил, механізмів координації, процедур правового зближення та форм наднаціональної нормативної взаємодії [121; 40; 235]. Саме тому євроінтеграція не може аналізуватися лише як один із напрямів зовнішньої політики. Для конституційного права це насамперед проблема співвідношення державної самостійності з участю у правопорядку, який значною мірою впливає на спосіб формування внутрішньодержавних рішень [240; 237; 235].

У цьому контексті особливо важливим є питання про делегування окремих повноважень. Для сучасного праворозуміння вже недостатньо схеми, за якою будь-яке делегування автоматично ототожнюється з втратою суверенітету. Такий підхід є надто прямолінійним і не враховує того, що суверенітет, як було показано вище, не зводиться до простої суми окремих правомочностей держави [83; 109; 40]. Делегування може стосуватися конкретних повноважень чи форм реалізації суверенних прав, проте воно не завжди зачіпає саму фундаментальну конституційну якість державної влади — її суверенну природу. Саме тому значно обґрунтованішим є розмежування між делегуванням окремих механізмів державної волі і втратою суверенітету як фундаментальної засади конституційного ладу [121; 40; 235; 29].

Разом із тим неприйнятним є і протилежний підхід — за якого будь-яке інтеграційне делегування апріорі визнається нейтральним для суверенітету — також є неприйнятним. Не будь-яке делегування є однаково сумісним зі збереженням державної самостійності. Вирішальне значення мають межі делегування, його предмет, масштаб, відкличність, вплив на конституційне ядро

державності, ступінь реального контролю держави за відповідними процесами, а також збереження простору стратегічного рішення [40; 240; 237; 235; 29]. Якщо делегування стосується окремих правомочностей, але не руйнує конституційну самототожність держави, не позбавляє її можливості самостійно визначати основні засади свого розвитку і не перетворює її на об'єкт зовнішнього управління, тоді воно не обов'язково означає втрату суверенітету. Якщо ж воно позбавляє державу реального простору для самостійного рішення, тоді питання про сумісність такого процесу із суверенітетом стає значно гострішим [121; 40; 237].

Саме тут доцільно застосовувати делегаційно-представницький підхід, який є одним з концептуальних орієнтирів цього дослідження. Його зміст полягає в тому, що делегування державою окремих суверенних правомочностей саме по собі не дорівнює автоматичній втраті суверенітету, якщо зберігається реальна можливість перегляду або корекції такого делегування, не руйнується конституційне ядро державності та не зникає свобода стратегічного вибору [121; 40; 235; 29]. У такому підході суверенітет розуміється не як заборона будь-якої складної зовнішньої взаємодії, а як здатність держави залишатися первинним носієм публічної влади навіть за умов участі в інтеграційних режимах. Це дозволяє уникнути як ізоляціоністського абсолютизування національної самодостатності, так і без критичного виправдання будь-якої інтеграційної взаємозалежності.

Водночас саме цей підхід вимагає особливої уваги до проблеми формальної відкличності і реальної здійсненності повернення делегованих повноважень. Наявність у правовому тексті формальної можливості перегляду або виходу ще не означає, що таке право є повноцінним критерієм збереження суверенітету. Якщо не враховуються глибина економічної, правової, політичної та безпекової взаємозалежності, фактична рентабельність реалізації права на перегляд, а також можливі асиметрії між делегуванням і поверненням повноважень, то формальна відкличність легко перетворюється на юридичну абстракцію [40; 237; 235; 29]. Саме тому в сучасному конституційно-правовому

аналізі недостатньо поставити запитання, чи існує право на вихід або перегляд. Потрібно з'ясувати, наскільки воно реально здійсненне, за яких умов воно може бути реалізоване і чи не є ці умови такими, що фактично нівелюють його суверенне значення.

Ще складнішою стає ситуація тоді, коли інституції, на користь яких відбулося делегування, самі беруть участь у визначенні умов, меж, процедури або правових наслідків такого перегляду чи виходу. У такому випадку виникає не лише юридична, а й конституційно-інституційна проблема. Формально держава може зберігати право на перегляд, але механізм цього перегляду вже не є повністю суверенним, оскільки значною мірою залежить від волі тих суб'єктів, яким раніше були делеговані відповідні правомочності [237; 235; 29]. Це означає, що питання про суверенітет не може зводитися до фіксації текстуального права на вихід. Воно потребує аналізу фактичної структури взаємовпливу, розподілу інституційного контролю і реальних можливостей держави змінити попередню модель взаємодії.

Для України ця проблема має особливу вагу. Європейська інтеграція є стратегічно необхідною, цивілізаційно обґрунтованою і безпеково важливою [121; 235]. Проте саме тому вона потребує не ідеологізованого, а максимально точного конституційно-правового аналізу. Завдання полягає не в тому, щоб протиставити інтеграцію суверенітету, а в тому, щоб знайти критерії, за якими можна розмежувати правомірну форму інтеграційного зближення і процеси, здатні надмірно звужити реальний простір державного рішення [121; 40; 235; 29; 28]. Для сучасної України це питання має не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки інтеграційні процеси відбуваються одночасно з війною, безпековою залежністю, потребою у зовнішній підтримці та обмеженістю власного ресурсу. За таких умов формально однакові моделі делегування можуть мати зовсім різне значення для різних держав залежно від реального стану їхньої суверенної спроможності [39; 7; 235; 29].

Саме в цьому аспекті особливо важливим стає поняття асиметрії реалізації суверенітету. Формальна суверенна рівність держав не означає

фактичної рівності їхніх можливостей у збереженні, захисті та відновленні власної суверенної волі [39]. Одна держава може брати участь в інтеграційних режимах, маючи високий рівень внутрішньої стабільності, значний ресурс автономного рішення і розвинені механізми захисту конституційної ідентичності. Інша — може входити в аналогічні режими в умовах війни, безпекової вразливості, економічної залежності чи інституційної слабкості. Формально обидві зберігають суверенний статус, але фактично реалізують його в принципово різних умовах. Відтак межі допустимого делегування суверенних повноважень мають визначатися не абстрактно, а з урахуванням безпекової ситуації та національної конституційної ідентичності держави [121; 7; 235; 29].

Не менш важливо, що глобалізація та інтеграція впливають не тільки на зовнішній бік суверенітету. Вони змінюють і внутрішні механізми функціонування державної влади. Адаптація законодавства, інкорпорація зовнішніх стандартів, ускладнення системи прийняття рішень, зростання ролі міждержавної координації, інформаційна та цифрова взаємозалежність — у сукупності ці процеси безпосередньо зачіпають внутрішній вимір суверенітету як верховенства й самостійності публічної влади [164; 3; 121; 40]. Отже, сучасна трансформація суверенітету проявляється не лише в тому, що держава по-новому співвідносить себе з іншими суб'єктами, а й у тому, що всередині самої держави змінюється спосіб формування та реалізації владної волі. Саме тому проблема суверенітету в сучасних умовах повинна аналізуватися не в логіці «є — немає», а в логіці ступеня, меж і форм трансформації.

Отже, глобалізація, європейська інтеграція і делегування окремих повноважень не скасовують державний суверенітет автоматично, але істотно змінюють умови та способи його реалізації [164; 3; 121; 40; 240; 237; 235]. Для конституційно-правового аналізу це означає необхідність відмови від двох спрощень: від ототожнення будь-якої інтеграції з втратою суверенітету та від уявлення, ніби будь-яке делегування апріорі є нейтральним для державної самостійності. Значно точніше виходити з того, що допустима трансформація суверенітету можлива лише доти, доки зберігається конституційне ядро

державності, реальний простір стратегічного рішення, можливість перегляду моделі взаємодії та спроможність держави діяти як первинний носій публічної влади.

Проведений аналіз дозволяє дійти висновку, що державний суверенітет у сучасному конституційному праві України не може бути належно пояснений ані як проста ознака держави, ані як сукупність окремих владних правомочностей, ані як виключно зовнішньополітична незалежність. Такий підхід був би надто вузьким і не відображав би ні нормативної логіки Конституції України, ні історико-правової генези української державності, ні сучасних умов функціонування держави [83; 109; 75; 37]. Державний суверенітет слід розуміти як фундаментальну засаду конституційного ладу України, що виражає верховний, самостійний, цілісний, легітимний та історично вкорінений характер публічної влади, організованої від імені народу і спрямованої на забезпечення збереження, самостійності й безперервності української державності [83; 75].

Як фундаментальна засада конституційного ладу суверенітет має первинний і системотворчий характер. Це означає, що він не виводиться з окремих інститутів конституційного права, а, навпаки, задає для них загальну смислову рамку. Народовладдя, територіальна цілісність, унітаризм, незалежність держави, верховенство Конституції, система органів публічної влади, неприпустимість узурпації влади, право народу визначати й змінювати конституційний лад — усі ці положення в межах українського конституційного права розкриваються саме через категорію суверенітету [83; 19; 75]. У цьому сенсі державний суверенітет постає не однією з тем конституційного права разом з іншими, а тим понятійним осердям, через яке конституційний лад набуває внутрішньої цілісності.

Водночас зміст державного суверенітету не вичерпується лише конституційною формулою, хоч саме Основний Закон України надає йому засадничого нормативного виразу [75]. Для його сучасного розуміння необхідно поєднати принаймні чотири взаємопов'язані виміри. Перший — нормативний, який полягає в конституційному закріпленні України як суверенної і незалежної

держави та в поширенні її суверенітету на всю територію держави [75]. Другий — історико-правовий, який пов'язує сучасний суверенітет із Декларацією про державний суверенітет України та Актом проголошення незалежності України як вихідними актами українського державотворення [1; 37]. Третій — доктринальний, який дає змогу осмислити суверенітет як базову категорію інститутів і принципів конституційного права [83; 109]. Четвертий — функціональний, який виявляє, яким чином суверенітет реалізується, обмежується, захищається або ускладнюється в сучасних умовах [164; 3; 68; 121; 7]. Лише в сукупності ці виміри дають можливість розкрити реальний зміст державного суверенітету України.

У межах цього підходу особливо важливим є розмежування державного суверенітету і суверенних прав держави. Державний суверенітет має характер фундаментальної якості публічної влади, тоді як суверенні права держави є конкретними формами реалізації цієї якості в різних сферах — територіальній, політичній, безпековій, міжнародній, економічній, гуманітарній та інформаційній [83; 109; 75; 37]. Саме тому не можна вважати, що суверенітет дорівнює сумі окремих прав держави. Так само не можна стверджувати, що будь-яка зміна способу реалізації певного суверенного права автоматично означає втрату самого суверенітету. Більш точним є висновок, що суверенітет є первинною конституційно-правовою основою, а суверенні права — похідними юридичними формами його здійснення. Це розмежування має не лише теоретичне, а й безпосереднє практичне значення, оскільки саме воно дозволяє коректно оцінювати інтеграційні процеси, механізми делегування, зовнішній примус і сучасні форми багатовимірної впливу на державність [121; 40; 235; 29].

Не менш важливим є висновок про те, що в сучасних умовах державний суверенітет слід осмислювати як єдність статусу, спроможності та легітимності. Його статусний вимір означає юридично закріплене становище України як суверенної держави [75]. Його спроможнісний вимір означає реальну здатність держави підтримувати функціонування інститутів влади, забезпечувати

правопорядок, оборону, територіальну цілісність, інформаційну і гуманітарну стійкість, а також відновлювати порушений простір власної юрисдикції [68; 77; 7]. Легітимаційний вимір означає, що державна влада не просто існує фактично, а має конституційно виправданий, демократичний і правомірний характер, ґрунтується на народному суверенітеті та не може бути підмінена ні зовнішніми, ані внутрішнім центрами узурпації. [83; 19; 75]. Саме ця трискладова модель дозволяє уникнути двох спрощень: з одного боку, надто вузького нормативізму, за якого суверенітет ототожнюється лише з юридичним титулом; з іншого — суто силового підходу, за якого суверенітет редукується до голої фактичної здатності контролювати владу і територію.

Такий підхід є особливо релевантним для України, оскільки сучасний український досвід переконливо демонструє: державний суверенітет може формально залишатися повністю закріпленим і міжнародно визнаним, але водночас реалізовуватися в умовах війни, окупації частини території, безпекової залежності, інформаційного впливу, економічного тиску та інституційної вразливості [169; 77; 7; 165; 82]. Це означає, що державний суверенітет не може бути адекватно осмислений без урахування реальних умов його здійснення. Інакше кажучи, суверенітет України в сучасному світі не перестає бути фундаментальною засадою її конституційного ладу, але сама ця засада функціонує в середовищі значно більшої складності, ніж та, яку передбачала класична модель національної держави [164; 3; 121; 40].

У зв'язку з цим слід визнати, що глобалізація та європейська інтеграція змінюють не саму природу державного суверенітету як конституційної засади, а форми та умови його реалізації. Вони не зумовлюють автоматичної ліквідації суверенітету, але роблять необхідним чіткий аналіз меж допустимого делегування окремих правомочностей, збереження конституційного ядра державності, можливості реального перегляду делегованих повноважень і фактичного простору державного стратегічного рішення [121; 40; 240; 237; 235]. Державний суверенітет є сумісним зі складними формами зовнішньої правової взаємодії лише доти, доки держава зберігає своє становище як

первинний носій публічної влади, а участь в інтеграційних режимах не перетворюється на приховану чи явну форму зовнішнього заміщення власного конституційного рішення [40; 237; 235; 29].

Юридична можливість виходу з інтеграційного режиму або перегляду делегованих повноважень сама по собі не є самодостатнім критерієм збереження суверенітету. Для такої оцінки необхідно враховувати реальну здійсненність відповідного виходу або перегляду, глибину правової, політичної, економічної та безпекової взаємозалежності, фактичну рентабельність реалізації відповідного права, а також наявність або відсутність інституційного конфлікту інтересів у механізмах перегляду [40; 237; 235; 29]. Інакше кажучи, формальна відкличність ще не тотожна реальній суверенності. Цей висновок є принциповим не лише для подальшого аналізу євроінтеграційних процесів, а й для загальної конституційно-правової теорії суверенітету в сучасних умовах.

Звідси випливає ще один важливий висновок: державний суверенітет України повинен аналізуватися не лише як категорія статичної належності, а як категорія динамічного самозбереження. Він означає не просто те, що Україна є суверенною державою, а й те, що вона повинна бути здатною підтримувати цю якість у складному середовищі зовнішніх і внутрішніх викликів. У цьому сенсі суверенітет виявляється тісно пов'язаним із конституційною ідентичністю, інституційною стійкістю, легітимністю публічної влади, територіальною цілісністю, унітаризмом, правовою і безпековою спроможністю держави [19; 75; 68; 7]. Саме тому його не можна тлумачити лише через одну ознаку — він є інтегральним показником того, якою мірою держава спроможна залишатися собою як самостійний конституційно організований суб'єкт.

Отже, державний суверенітет України доцільно визначати як фундаментальну засаду конституційного ладу, що відображає верховенство, самостійність, цілісність, легітимність та спроможність публічної влади, організованої від імені народу, поширеної на всю територію держави, вкоріненої в актах українського державотворення та здатної забезпечувати самозбереження, самостійний розвиток і захист державності в умовах

глобалізації, європейської інтеграції та збройної агресії [83; 109; 19; 75; 68; 37]. Саме таке розуміння дозволяє, з одного боку, зберегти конституційно-правове ядро класичної доктрини суверенітету, а з другого, — адаптувати його до сучасного українського досвіду. Воно створює необхідну теоретичну основу для подальшого розділу, у якому вже треба перейти від загального визначення сутності та змісту суверенітету до аналізу сучасних концепцій державного суверенітету та їх еволюції в науці конституційного права України.

1.3. Сучасні концепції державного суверенітету та їх еволюція в науці конституційного права України

Дослідження сучасних концепцій державного суверенітету в науці конституційного права України потребує з'ясування не лише змісту окремих доктринальних підходів, а й загальної логіки їх еволюції. Йдеться не про механічний перелік теорій, а про встановлення того, як змінювався сам спосіб осмислення суверенітету: від класичного уявлення про верховну й незалежну державну владу — до сучасних підходів, у межах яких суверенітет розглядається як багатовимірний, функціональний, безпеково значущий та інституційно зумовлений категорія. **Ця концептуальна трансформація є принципово важливою, адже саме такий підхід дає змогу коректно оцінити, чому сучасне українське конституційне право вже не може обмежуватися виключно класичним, спрощеним розумінням суверенітету.**

Історія доктринального осмислення державного суверенітету свідчить, що сучасне розуміння цієї категорії сформувалося внаслідок тривалої еволюції європейської державно-правової думки. Первинно проблема суверенітету була пов'язана з пошуком відповіді на питання про джерело верховної влади, межі її самостійності та підстави її легітимності. Саме тому історія суверенітету є водночас історією формування уявлень про державу як самостійний політико-правовий центр, здатний забезпечувати єдність влади, підтримувати внутрішній порядок і виступати незалежним суб'єктом зовнішніх відносин [270].

Класичне формулювання суверенітету традиційно асоціюється з іменем Жана Бодена, у вченні якого ця категорія набула системного державно-правового змісту. У його концепції суверенітет визначається як верховна, постійна та неподільна влада держави, що становить сутнісну основу політичної організації суспільства. Саме в такому розумінні було закладено теоретичний фундамент для подальшого сприйняття суверенітету як визначальної ознаки державності, що забезпечує верховенство влади всередині країни та її самостійність у зовнішніх відносинах [249; 270].

Подальший розвиток ідеї суверенітету відбувався у зв'язку зі зміною уявлень про природу державної влади та її функції. У концепції Томаса Гоббса суверенітет набув чіткого зв'язку з проблемою політичного порядку, безпеки та єдності влади. Суверенна влада, відповідно до такого підходу постає як необхідна умова припинення хаосу та забезпечення цілісності політичної спільноти. У цьому вченні особливо виразно простежується зв'язок між верховною владою та здатністю держави підтримувати стабільність, що надалі стало важливим для розуміння функціонального виміру суверенітету [271; 270].

Наступним важливим етапом стало зближення ідеї суверенітету з народовладдям. Особливе значення тут має концепція Жан-Жака Руссо, у якій суверенітет співвідноситься з народом як носієм загальної волі. У межах цієї традиції суверенітет розкривається не лише через інституційну владу держави, а й через джерело її легітимності. Така доктринальна позиція стала вагомим етапом становлення конституціоналізму, оскільки це дозволило обґрунтувати нерозривний зв'язок суверенітету з принципами народовладдя, політичного представництва та реалізацією установчої влади народу.[297; 270].

Важливу роль у подальшому розвитку доктрини відіграло й становлення уявлень про структуровану та інституційно впорядковану державну владу. У цьому зв'язку суттєве значення мало вчення Шарля Луї Монтеск'є про поділ влади. Попри відсутність самостійної теорії суверенітету в її класичному розумінні, це бачення спрямувало інтелектуальний пошук у річище інституціоналізації влади, її функціонального розподілу та впровадження

системи стримувань і противаг. Завдяки цьому суверенітет дедалі тісніше пов'язувався не лише з єдністю влади, а й із порядком її здійснення в межах конституційної організації держави [284; 270].

У модерній юридичній і політико-правовій науці поняття суверенітету зазнало подальшої раціоналізації. Воно дедалі частіше осмислювалося як юридично оформлена властивість держави, що виражає її місце в системі внутрішніх і зовнішніх відносин, її компетенцію, правосуб'єктність і здатність діяти як самостійний публічно-правовий центр. На цьому етапі посилюється інтерес до співвідношення суверенітету, державної компетенції, міжнародно-правового статусу та конституційної організації влади. У результаті суверенітет поступово перестає сприйматися як суто абстрактна абсолютна величина і дедалі більше пов'язується з реальними механізмами функціонування держави та її інститутів [270].

Отже, історична еволюція поняття суверенітету відображає перехід від класичного уявлення про верховну, неподільну та самостійну державну владу до значно складнішого розуміння, в якому поєднуються виміри статусу, легітимності, інституційної організації та реальної спроможності держави діяти як самостійний політико-правовий центр. Саме ця еволюція створила інтелектуальні передумови для сучасних концепцій суверенітету, в межах яких увага переноситься з його абстрактного проголошення на форми його реалізації в умовах інтеграції, глобальної взаємозалежності, багаторівневого правового порядку та нових безпекових викликів [249; 271; 297; 284; 270].

Історична еволюція поняття суверенітету має принципове значення для сучасного конституційно-правового аналізу, оскільки дає змогу побачити, що ця категорія ніколи не була повністю статичною. Змінювалися джерела легітимації влади, способи її організації, співвідношення державного і народного начал, а також підходи до меж самостійності держави у внутрішніх і зовнішніх відносинах. Саме тому сучасні концепції державного суверенітету доцільно розглядати не як заперечення класичної доктрини, а як її адаптивну

модифікацію, що виникла у відповідь на нові виклики політико-правової реальності.

Вихідною для всієї подальшої доктрини залишається класична концепція суверенітету. Цінність цієї доктрини зумовлена тим, що вона заклала концептуальний базис, у межах якого суверенітет було ототожнено із верховенством державної влади у внутрішньополітичній сфері. Класичне розуміння відіграло засадничу роль у становленні теорії держави, оскільки дозволило відмежувати державну владу від інших форм соціального панування та пояснити природу держави як особливої публічно-правової організації суспільства.

У вітчизняній юридичній науці класична концепція тривалий час слугувала базовою парадигмою осмислення суверенітету. З огляду на це, вона й сьогодні зберігає свою актуальність: без її дефініційного ядра будь-які сучасні спроби говорити про трансформацію суверенітету ризикують втратити предметність. Водночас уже на сучасному етапі стало очевидним, що класична модель не вичерпує всього змісту державного суверенітету. Зберігаючи статус базового доктринального рівня, вона водночас не пропонує вичерпних відповідей на питання щодо функціонування суверенітету в умовах глобальної взаємозалежності та подолання ізолюваності сучасної держави. Це зумовило важливий перехід в науці конституційного права України від суто державознавчого бачення суверенітету до його осмислення як базової конституційно-правової категорії. У цьому аспекті принципове значення має концепція, за яким суверенітет розглядається не лише як ознака держави поряд із територією, населенням і апаратом влади, а як фундаментальна засада всього конституційного ладу. Таке бачення дозволяє розглядати суверенітет як категорію, через яку набувають змісту народовладдя, територіальна цілісність, унітаризм, незалежність держави, легітимність публічної влади та неприпустимість її узурпації.

Отже, одним із головних результатів еволюції доктрини стало зміщення акценту з суверенітету як загальної ознаки держави на суверенітет як

фундаментальну конституційно-правову засаду. У межах такої інтерпретації суверенітет уже не є нейтральною технічною характеристикою політичної організації, а виступає основою конституційної самототожності держави, способом закріплення права політичної спільноти на самостійне визначення засад власного розвитку та юридичним підґрунтям для всієї системи публічної влади. У цьому контексті українська наука спирається не лише на загальнотеоретичні моделі, а й на власний історико-конституційний досвід — Декларацію про державний суверенітет України, Акт проголошення незалежності України та Конституцію України.

Подальша еволюція сучасних концепцій державного суверенітету зумовлена теоретичним осмисленням глобалізаційних та євроінтеграційних процесів, а також дослідженням наднаціональності як особливого правового феномена. Такий стан речей продемонстрував невідповідність традиційного розуміння суверенітету як винятково замкненої та недоторканої характеристики державної влади. Участь держав у складних інтеграційних режимах, гармонізація законодавства, апроксимація норм ЄС, імплементація зовнішніх стандартів, участь у наддержавних структурах і поширення багаторівневого правопорядку поставили питання не про формальне зникнення суверенітету, а про трансформацію способів його реалізації.

На цій основі в сучасній доктрині виникла низка концептів, покликаних окреслити нові форми взаємодії суверенітету та інтеграційних процесів. До них належать концепції об'єднаного суверенітету, розподіленого суверенітету, обмеженого суверенітету, пізнього суверенітету, постсуверенітету, кооперативного суверенітету та змішаного суверенітету. Попри відмінності між ними, усі вони відображають спільну тенденцію: відхід від уявлення про суверенітет як про абсолютно ізольовану й однорівневу категорію. Натомість суверенітет починає описуватися через співіснування кількох рівнів нормативного впливу, через форми делегування, кооперації, розподілу або координації окремих правомочностей.

Ці концепції, однак, не є тотожними. Концепція об'єднаного або кооперативного суверенітету ґрунтується на тезі, що участь у наднаціональних структурах не є втратою суверенітету, а інструментом колективної реалізації державних повноважень для досягнення спільних економічних, безпекових чи політичних цілей. Натомість концепції розподіленого, обмеженого, змішаного чи постсуверенітету частіше відображають лінію, у межах якої суверенітет оцінюється як такий, що зазнає розмивання, трансформації або істотного звуження під впливом глобалізаційних і наднаціональних процесів. Саме тому українська доктрина не може сприймати ці підходи як єдину теоретичну школу, радше йдеться про групу суміжних концептуальних моделей, які по-різному інтерпретують наслідки інтеграції для державної самостійності.

Для науки конституційного права України особливо важливо, що ці моделі потребують критичного аналізу та адаптації до вітчизняних правових реалій. Держави, в яких формувалися і практично апробовувалися концепції *pooled sovereignty*, *post-sovereignty* чи *constitutional pluralism*, діяли переважно в умовах відносно стабільного безпекового середовища і тривалої інституційної інтегрованості. Процес євроінтеграції осмислюється Україною в екстремальних умовах: повномасштабної війни, часткової окупації територій, зовнішнього тиску та критичної потреби в міжнародній підтримці на тлі високої безпекової вразливості. У зв'язку з цим для українського конституційно-правового контексту неприйнятним є підхід, за якого суверенітет надто легко розчиняється у багаторівневому правопорядку. Для України критично важливим залишається збереження конституційного ядра державності, реального простору стратегічного рішення та здатності держави залишатися первинним носієм суверенної волі.

У цьому аспекті інтеграційні та наднаціональні концепції трансформуються у делегаційно-представницьку інтерпретацію суверенітету, де його реалізація розглядається крізь призму передачі окремих повноважень міжнародним інституціям. Концептуальний зміст такої трансформації базується на припущенні, що делегування державою окремих правомочностей

або способів їх реалізації не є автоматичною втратою суверенітету, якщо не зруйновано конституційне ядро державності, не ліквідовано простір стратегічного державного рішення та не втрачено реальної здатності визначати межі власної інтеграційної участі. Саме тут сучасна українська доктрина відходить як від спрощеного бачення інтеграції як десуверенізації, так і від протилежної ілюзії, ніби будь-яке делегування є нейтральним для державної самостійності.

Звідси постають нові питання, які не були характерні для класичної моделі суверенітету: чи є формальна юридична можливість виходу достатнім критерієм збереження суверенітету; якою мірою реально здійсненням є перегляд делегованих повноважень; чи не беруть участі в таких процедурах самі інституції, на користь яких відбулося делегування; якою є фактична глибина правової, політичної, економічної та безпекової взаємозалежності. Ці питання переконливо свідчать, що сучасна інтеграційна доктрина суверенітету є значно складнішою за просте протиставлення “повного суверенітету” та “його втрати”.

Подальша еволюція сучасних концепцій суверенітету в українській науці закономірно привела до функціонального, безпекового та багатовимірного осмислення цієї категорії. Саме цей напрям найбільшою мірою відповідає сучасному українському досвіду, оскільки дозволяє пояснити ситуацію, коли держава повністю зберігає свій формально-юридичний суверенний статус, але реалізує його в умовах війни, зовнішнього примусу, інформаційного тиску, економічної вразливості та інституційної напруги. У такому контексті суверенітет уже не може бути описаний винятково як статична властивість держави; він постає як динамічна категорія, що виявляється через здатність держави діяти, захищати себе, підтримувати безперервність влади та зберігати власний конституційний простір.

З огляду на це в сучасній українській науці формується функціональна концепція суверенітету. Її зміст полягає в тому, що суверенітет оцінюється не лише за критерієм його нормативного проголошення, а й за критерієм його

реальної здійсненності. У центрі уваги опиняється вже не тільки питання про те, чи є держава суверенною з погляду Конституції та міжнародного права, а й питання про те, наскільки вона реально спроможна діяти як самостійний носій публічної влади: виробляти та реалізовувати власні рішення, контролювати територію, забезпечувати функціонування правопорядку, підтримувати легітимність влади, протидіяти зовнішньому примусу та відновлювати порушений простір юрисдикції. Саме тут суверенітет переходить від категорії статусу до категорії спроможності.

У цьому ж контексті особливого значення набуває категорія суверенездатності. Вона фіксує, що суверенітет не є раз і назавжди даною властивістю, яку достатньо проголосити в Конституції чи визнати на міжнародному рівні. Він вимагає постійного підтримання, захисту і відновлення. Суверенездатність означає реальну здатність держави зберігати, здійснювати, захищати та відновлювати свої суверенні права в умовах зовнішнього тиску, інтеграційної взаємозалежності та внутрішньої вразливості. Саме через цю категорію сучасна українська доктрина найбільш послідовно переходить від формального розуміння суверенітету до аналізу реальної життєздатності держави.

Функціональна концепція закономірно поєднується з безпековим розумінням суверенітету. Сучасна війна показала, що суверенітет уже не може пояснюватися лише через факт міжнародного визнання чи формальну незалежність держави. Він пов'язується зі здатністю держави до оборони, самозахисту, підтримання безперервності влади, збереження інституційної стійкості, протидії гібридним загрозам та відновлення контролю над порушеним простором юрисдикції. У цьому сенсі суверенітет стає не лише категорією конституційного статусу, а й категорією захищеності держави.

Особливістю сучасного безпекового підходу є те, що він відмовляється від вузької територіальної моделі суверенітету. Безперечно, територіальна цілісність залишається базовим виміром суверенітету. Проте сучасна війна довела, що посягання на суверенітет здійснюється не лише через вторгнення чи

окупацію. Воно одночасно проявляється як тиск на політичну систему, підрив легітимності публічної влади, інформаційна війна, гуманітарне втручання, економічне виснаження, цифровий вплив, делегітимація державних інститутів та спроба нав'язати державі зовнішньо зумовлений простір рішення. Саме тому безпекова концепція закономірно переходить у багатовимірне розуміння суверенітету.

Багатовимірна концепція має принципове значення для сучасного українського конституційного права. Вона дозволяє побачити, що держава може не втрачати міжнародно-правового статусу, але фактично зазнавати посягань на суверенітет у політичній, економічній, інформаційній, гуманітарній та безпековій сферах. Саме тому суверенітет дедалі частіше осмислюється не як одномірна категорія зовнішньої незалежності, а як комплексна характеристика здатності держави зберігати власний простір політичного, правового, гуманітарного та інформаційного самовизначення.

У межах цієї концепції особливої ваги набуває проблема внутрішніх чинників ерозії суверенітету. Якщо класична теорія концентрувалася переважно на зовнішньому аспекті незалежності, то сучасне українське праворозуміння дедалі чіткіше визнає, що суверенітет підривається також внутрішньою слабкістю держави. Корупція, дефіцит легітимності, інституційна дезорганізація, інформаційна вразливість, гуманітарна дезінтеграція, неспроможність підтримувати довіру до публічної влади — усе це не просто дефекти врядування, а чинники, що звужують простір реального суверенного рішення. У цьому аспекті багатовимірна концепція суверенітету зближується з концепцією інституційної стійкості держави.

Саме в межах сучасної української доктрини особливого значення набуває і проблема асиметрії реалізації суверенітету. Формальна суверенна рівність держав у міжнародному праві не означає фактичної рівності їхніх можливостей захищати та відновлювати власну суверенну волю. Одна держава може мати високий рівень внутрішньої стійкості, значний ресурс стратегічної автономії та низьку зовнішню залежність, інша — перебувати в умовах війни, потреби у

зовнішній підтримці, економічної вразливості та інституційної напруги. Формально обидві є суверенними, але фактично реалізують суверенітет у принципово різних умовах. Саме цей підхід робить сучасну українську доктрину значно чутливішою до реальності, ніж традиційні абстрактні схеми.

На цій підставі можна зробити загальний висновок: у вітчизняному конституційному праві України відбулася не проста заміна однієї концепції іншою, а послідовне нашарування кількох концептуальних рівнів осмислення суверенітету, що відображає еволюцію української державності. Класична концепція зберігає фундаментальне значення як дефініційне ядро; базова конституційно-правова концепція переводить суверенітет у площину засад конституційного ладу; інтеграційні та наднаціональні концепції пояснюють трансформацію способів реалізації суверенної волі в умовах складної зовнішньої взаємодії; функціональна, безпекова та багатовимірні концепції дозволяють осмислити суверенітет як реальну здатність держави зберігати, здійснювати, захищати та відновлювати свою самостійність у сучасному середовищі загроз.

У сучасній науці конституційного права України державний суверенітет має розглядатися як фундаментальна засада конституційного ладу, що поєднує класичні ознаки верховенства, незалежності, самостійності та цілісності влади з її історичною вкоріненістю, народовладною легітимацією, реальними умовами здійснення, інтеграційною взаємодією, інституційною стійкістю та здатністю держави захищати і відновлювати свою суверенну волю в багатовимірному середовищі сучасних загроз.

Отже, еволюція сучасних концепцій державного суверенітету в науці конституційного права України виявляє рух від класичної моделі суверенітету як властивості державної влади до синтетичної конституційно-правової моделі, у якій суверенітет осмислюється як багаторівнева, історично вкорінена, легітимна, функціонально здійсненна та безпеково значуща основа державності. Саме така логіка формує підґрунтя для переходу до наступного розділу дисертації, присвяченого конституційно-правовим особливостям реалізації

державного суверенітету України в умовах глобалізації, євроінтеграції та збройної агресії.

Висновки до Розділу I

У першому розділі дисертації досліджено теоретико-концептуальні підвалини державного суверенітету як фундаментального принципу конституційного ладу України, що дозволило сформулювати наступні висновки.

Державний суверенітет залишається однією з базових категорій науки конституційного права, незважаючи на інтенсивні трансформації, пов'язані з глобалізацією, європейською інтеграцією, розвитком міжнародного права, цифровізацією та зміною характеру сучасних безпекових загроз. Сучасний стан доктрини свідчить не про втрату значення суверенітету, а про ускладнення форм його наукового осмислення і практичної реалізації.

Установлено, що в науці конституційного права України державний суверенітет уже не може тлумачитися лише як формально-юридична ознака держави, зведена до верховенства влади всередині країни та незалежності у зовнішніх відносинах. Такий підхід зберігає значення як вихідний, але є недостатнім для пояснення сучасних умов функціонування держави.

Доведено, що класична концепція державного суверенітету зберігає фундаментальне значення як дефініційне ядро сучасної доктрини, оскільки саме вона фіксує базові ознаки державної суверенності — верховенство, самостійність, повноту, єдність, незалежність і неподільність державної влади. Водночас у сучасній українській науці ця концепція була переосмислена і розвинута в межах ширшого конституційно-правового підходу.

Обґрунтовано, що одним із головних напрямів еволюції доктрини стало зміщення акценту з державного суверенітету як загальної ознаки держави на його осмислення як фундаментальної засади конституційного ладу. У такому розумінні суверенітет виступає базовою категорією інститутів і принципів конституційного права, через яку розкриваються народовладдя, унітаризм,

територіальна цілісність, незалежність держави, легітимність публічної влади та неприпустимість її узурпації.

Визначено, що сучасна еволюція концепцій суверенітету в науці конституційного права України відбувалася через послідовне нашарування кількох концептуальних рівнів: класичного, базового конституційно-правового, інтеграційного і наднаціонального, а також функціонального, безпекового та багатовимірного. Саме ця багат шаровість становить головну рису сучасного стану доктрини.

Встановлено, що під впливом глобалізаційних та євроінтеграційних процесів у сучасній доктрині сформувався ряд концептів, покликаних описати трансформацію державної самостійності в умовах багаторівневого правопорядку, зокрема концепції об'єднаного, розподіленого, обмеженого, пізнього, постсуверенітету, кооперативного та змішаного суверенітету. Незважаючи на відмінності у трактуваннях, вони демонструють єдиний вектор розвитку наукової думки — подолання уявлень про суверенітет як про статичну, замкнену в собі й ізольовану якість владних повноважень держави.

Доведено, що для українського конституційно-правового контексту інтеграційні та наднаціональні концепції не можуть бути сприйняті беззастережно. Україна осмислює євроінтеграцію не в умовах стабільного постнаціонального розвитку, а в умовах війни, зовнішнього примусу, безпекової вразливості та потреби збереження конституційного ядра державності. Саме тому участь у наднаціональних режимах має оцінюватися крізь призму сумісності із суверенністю держави, а не крізь логіку автоматичної десуверенізації.

Обґрунтовано, що сучасна українська доктрина демонструє виразну тенденцію до переосмислення державного суверенітету: переходу від його сприйняття як суто статусної категорії до трактування як категорії реальної спроможності держави. У зв'язку з цим особливого значення набувають функціональна, безпекова та багатовимірна концепції суверенітету, які дозволяють аналізувати не лише формальне існування суверенітету, а й

здатність держави зберігати, здійснювати, захищати та відновлювати власну суверенну волю в сучасному середовищі загроз.

Установлено, що категорія суверенноздатності є одним із найбільш продуктивних результатів сучасного переосмислення суверенітету, оскільки дозволяє перейти від фіксації формальної наявності суверенного статусу до оцінки реальної здатності держави підтримувати інституційну стійкість, захищати правопорядок, протидіяти зовнішньому примусу, внутрішній ерозії державності та відновлювати порушений простір власної юрисдикції.

Доведено, що сучасні форми посягання на державний суверенітет не обмежуються лише військовим втручанням або територіальним порушенням. Сучасна доктрина обґрунтовано переходить до багатовимірного бачення суверенітету, яке охоплює політичний, правовий, безпековий, економічний, інформаційний та гуманітарний виміри державності, а також визнає значення внутрішніх чинників ерозії суверенітету, зокрема корупції, дефіциту легітимності, інституційної дезорганізації, інформаційної вразливості та гуманітарної дезінтеграції.

Узагальнення сучасних концепцій державного суверенітету дає підстави для авторського висновку, що в науці конституційного права України державний суверенітет має розглядатися як фундаментальна засада конституційного ладу, яка поєднує класичні ознаки верховенства, незалежності, самостійності та цілісності влади з її історичною вкоріненістю, народовладною легітимацією, реальними умовами здійснення, інтеграційною взаємодією, інституційною стійкістю та здатністю держави захищати і відновлювати свою суверенну волю в багатовимірному середовищі сучасних загроз.

Отже, підтверджено, що сучасна українська доктрина суверенітету має базуватися не на дихотомії класичного та новітнього підходів, а на їхній органічній конвергенції в межах синтетичної конституційно-правової моделі. Саме такий підхід формує належне теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу особливостей реалізації державного суверенітету України в координатах глобалізації, європейської інтеграції та відсічі збройній агресії.

РОЗДІЛ II КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

2.1. Державний суверенітет України та суверенні права держави: співвідношення понять в умовах глобалізації та євроінтеграції

Проблема співвідношення державного суверенітету і суверенних прав держави належить до числа ключових для сучасного конституційно-правового аналізу. Її значення зумовлене тим, що без належного розмежування цих понять неможливо точно визначити, на які саме елементи державності впливають глобалізаційні, інтеграційні та безпекові процеси, а також, де проходить межа між допустимою зміною способів реалізації державної волі й реальним звуженням простору суверенного рішення. У сучасній юридичній літературі поняття державного суверенітету та суверенних прав держави нерідко ототожнюються або вживаються як взаємозамінні категорії, що створює певні методологічні перешкоди для їхнього глибокого та диференційованого аналізу. З огляду на це, методологічно обґрунтованим для цілей нашого дослідження є чітке розмежування фундаментального та функціонального рівнів державної самостійності.

У конституційно-правовому розумінні державний суверенітет доцільно визначати як фундаментальну, первинну та системотворчу властивість державної влади, що виражає її верховенство всередині країни, незалежність у зовнішніх відносинах, самостійність, повноту та єдність. Саме суверенітет забезпечує державі статус самостійного публічно-правового центру, здатного формувати власний конституційний лад, установлювати загальнообов'язковий правопорядок, підтримувати територіальну цілісність та виступати незалежним суб'єктом міжнародних відносин. У цьому значенні суверенітет не є окремим повноваженням, компетенцією чи функцією. Він передує їм як базова якість державності та як передумова існування самої системи публічної влади.

Натомість суверенні права держави становлять конкретні юридичні форми реалізації державного суверенітету в окремих сферах. Ідеться, зокрема,

про право держави самостійно визначати конституційний лад, забезпечувати територіальне верховенство, формувати систему органів влади, здійснювати зовнішню політику, укладати міжнародні договори, організовувати оборону, підтримувати економічну та інформаційну стійкість, захищати гуманітарну самототожність і безпеку конституційного порядку. Отже, якщо державний суверенітет є первинною властивістю державної влади, то суверенні права держави є юридично конкретизованими проявами цієї властивості. Саме таке розмежування дозволяє відокремити основу від форм її реалізації, засаду — від її функціонального вияву.

У доктринальному сенсі це розмежування має принципове значення, оскільки дає змогу уникнути поширеної помилки, коли трансформація або обмеження окремих державних правомочностей автоматично тлумачиться як втрата державного суверенітету в цілому. Між цими явищами немає прямої тотожності. Держава може змінювати порядок здійснення окремих прав, брати участь у спільних режимах регулювання, погоджуватися на міжнародні обмеження або делегувати частину функціональних механізмів, не перестаючи при цьому бути суверенною державою. І навпаки, формальне збереження традиційних атрибутів суверенітету ще не означає повноцінного здійснення суверенних прав, якщо реальний простір державного рішення істотно звужено зовнішнім примусом, війною, залежністю або внутрішньою інституційною слабкістю.

З огляду на це державний суверенітет не можна зводити до суми окремих правомочностей. Такий підхід є методологічно вразливим, оскільки нівелює конституційно-правову природу суверенітету, зводячи його до простого переліку компетенцій. Адже правомочності, функції та компетенції держави завжди мають похідний характер: вони існують і реалізуються лише в межах уже наявної суверенної організації публічної влади. Суверенітет, своєю чергою, є не однією з функцій держави, а загальним режимом існування державної влади як верховної, самостійної та незалежної. Саме тому навіть повний

перелік державних повноважень не вичерпує змісту суверенітету, а лише відображає окремі юридичні форми його вияву.

Водночас для здійснення ґрунтовного конституційно-правового аналізу недостатньо лише розмежувати ці поняття на рівні загальних дефініцій. Постає необхідність з'ясувати характер їхнього доктринального співвідношення, дослідити наявні підходи до природи державних правомочностей та обґрунтувати потребу виокремлення „суверенних прав держави” як самостійної категорії у сучасних умовах. У зв'язку з цим у правовій науці доцільно виділити кілька ключових підходів.

Перший підхід полягає у фактичному ототожненні суверенітету із сукупністю основних владних прав держави. Згідно з такою концепцією, суверенітет розглядається як система засадничих можливостей держави, що реалізуються через її виключні права: визначати внутрішній порядок, здійснювати юрисдикцію, представляти себе назовні, організовувати оборону, укладати договори, встановлювати правовий режим на території. Перевага такого підходу полягає в тому, що він надає суверенітету більш практичного, “операціонального” змісту. Проте його слабкість очевидна: за такого бачення суверенітет втрачає характер первинної конституційно-правової властивості й починає сприйматися лише як перелік окремих можливостей, які можуть змінюватися, розширюватися або звужуватися.

Другий підхід, навпаки, надто жорстко відокремлює суверенітет від конкретних форм його прояву. У межах такого бачення суверенітет постає як майже абстрактна якість держави, що існує незалежно від фактичного стану її правомочностей та спроможності. Такий підхід акцентує на фундаментальності суверенітету, запобігаючи його нівелюванню в межах галузевих компетенцій. Проте він має і недолік: надмірний розрив між суверенітетом та формами його реалізації ускладнює розуміння того, як ця засаднича властивість функціонує в практичній діяльності держави.

Найбільш продуктивним для цілей цього дослідження є третій, синтетичний підхід, за яким державний суверенітет і суверенні права держави

не ототожнюються, але й не відриваються одне від одного. У межах цього підходу суверенітет виступає як первинна, системотворча властивість державної влади, тоді як суверенні права держави — як її конкретні, юридично виражені форми реалізації. Цей підхід дозволяє одночасно зберегти теоретичну глибину категорії суверенітету і надати їй достатньо точного функціонального наповнення. Він дає змогу аналізувати не лише те, чи є держава суверенною формально, а й те, у яких саме сферах і якою мірою вона реально здійснює свій суверенітет.

Звідси випливає необхідність визначити, які саме права держави слід вважати суверенними. Не кожне державне повноваження має однакове значення для характеристики суверенітету. Суверенними доцільно вважати ті права, через які безпосередньо виражаються верховенство, незалежність, територіальна цілісність, конституційна самототожність, безпекова здатність і стратегічна свобода розвитку держави. Отже, критерієм суверенного права є не його галузева належність і не технічна важливість, а безпосередній зв'язок із самотійним існуванням держави як особливого політико-правового утворення.

Для підвищення точності цей критерій варто конкретизувати за допомогою низки ознак.

По-перше, суверенним є те право, яке прямо впливає зі статусу держави як верховної публічної влади. Якщо відповідне право стосується не просто здійснення поточного управління, а самого визначення засад публічного порядку, внутрішньої організації влади або меж державної самотійності, воно має суверенний характер.

По-друге, суверенним є те право, без якого істотно ускладнюється або стає неможливим самотійне існування держави. Йдеться про ті права, втрата або глибоке звуження яких впливає вже не на окрему управлінську функцію, а на здатність держави бути самотійним центром публічно-правового рішення.

По-третє, суверенним є право, що безпосередньо пов'язане з конституційною самототожністю держави. Якщо певне право забезпечує здатність держави самій визначати власний конституційний лад, політичну

організацію, базові орієнтири розвитку або захищати власну цілісність, його слід розглядати саме як суверенне.

По-четверте, суверенним є право, яке має системний, а не локально-технічний характер. На відміну від звичайних управлінських повноважень, суверенні права не зводяться до процедурного адміністрування; вони стосуються ключових умов існування держави як такої.

Саме ці критерії дають змогу розмежувати суверенні права держави та її ординарні правомочності. Наприклад, право затверджувати внутрішні правила діловодства в окремому органі влади, право визначати технічні параметри окремих адміністративних процедур або право здійснювати поточний галузевий контроль мають важливе прикладне значення, але самі по собі не є суверенними. Вони можуть бути змінені, перерозподілені, реформовані або навіть передані без прямого впливу на самотійне існування держави. Натомість право визначати конституційний лад, право на територіальне верховенство, право на самотійний зовнішньополітичний курс, право на оборону, право на захист інформаційного простору або право на гуманітарну самототожність безпосередньо стосуються фундаментальних основ державності. Саме тому вони мають суверенний характер.

Передусім до числа суверенних належить право держави самотійно визначати власний конституційний лад. Йдеться про право встановлювати основи організації публічної влади, систему державних органів, засади територіального устрою, механізми взаємодії держави і людини, а також загальні орієнтири політичного і правового розвитку. Це право має установчий характер і не зводиться до поточної законодавчої діяльності. Саме тому зовнішнє нав'язування моделей внутрішнього розвитку, підриг конституційного ладу або фактичне підпорядкування внутрішньої політико-правової організації чужій волі повинні розглядатися як вплив на один із базових елементів суверенних прав держави.

До суверенних належить також право держави на територіальне верховенство і юрисдикційний контроль над власною територією. Воно

охоплює не лише формальне володіння територією, а й реальну здатність держави поширювати на неї свою владу, встановлювати правовий режим, забезпечувати дію законів, підтримувати публічний порядок та захищати територіальну цілісність. Саме цей вимір традиційно вважається одним із найбільш очевидних проявів суверенітету. Водночас сучасні процеси свідчать, що ним система суверенних прав не вичерпується.

Не менш важливим є право держави самостійно формувати й здійснювати зовнішню політику, вступати у міжнародні відносини, визначати міжнародні пріоритети та укладати міжнародні договори. Це право безпосередньо пов'язане з міжнародною правосуб'єктністю держави і виражає її незалежність у зовнішніх зносинах. Втручання у право держави самостійно визначати міжнародні союзи, зовнішньополітичні орієнтири чи дипломатичну стратегію є посяганням не лише на окрему державну функцію, а на фундаментальне осердя її суверенних прав.

До системи суверенних прав слід віднести й право держави на самозахист, оборону та забезпечення національної безпеки. Без спроможності захищати власне існування, територіальну цілісність, населення та критичну інфраструктуру державний суверенітет ризикує перетворитися на суто декларативну категорію. Відтак, право на забезпечення безпеки й оборони є не периферійним складником, а засадничим виявом суверенної природи держави

Сучасний розвиток державності переконливо свідчить, що суверенний характер мають і ті права, через які забезпечується економічна, інформаційна та гуманітарна стійкість держави. Йдеться про здатність держави визначати засади економічного розвитку, контролювати стратегічні ресурси, захищати інформаційний простір, протидіяти зовнішнім деструктивним впливам, підтримувати мовну, культурну, освітню та символічну цілісність політичної спільноти. У сучасних умовах ці сфери вже не можуть розглядатися як другорядні щодо суверенітету, оскільки саме через них дедалі частіше здійснюється вплив на реальну державну самостійність.

Отже, суверенні права держави не є випадковим набором різномірних повноважень. Вони становлять структуровану систему юридичних форм реалізації державного суверенітету. З огляду на це доцільно запропонувати їх внутрішню класифікацію.

Насамперед можна виділити установчо-політичні суверенні права. До них належать такі права: право визначати конституційний лад, право формувати систему публічної влади, право встановлювати засади територіального устрою, а також право визначати стратегічний політичний курс держави. Саме ця група прав безпосередньо пов'язана з конституційною самототожністю держави.

Другу групу становлять територіально-юрисдикційні суверенні права. Вони охоплюють територіальне верховенство, юрисдикційний контроль, захист територіальної цілісності, забезпечення правового режиму на всій території держави та відновлення порушеного простору власної влади.

Третю групу складають зовнішньополітичні суверенні права. До них належать наступні: право вступати у міжнародні відносини, укладати міжнародні договори, визначати напрями міжнародної взаємодії, обирати форми участі в міжнародних й інтеграційних режимах та коригувати власний зовнішньополітичний курс.

Четверту групу становлять безпеково-оборонні суверенні права. Це право на самозахист, організацію оборони, забезпечення національної безпеки, захист критичної інфраструктури, підтримання стійкості інститутів публічної влади та гарантування безперервності державного функціонування.

П'яту групу формують економічні суверенні права. Йдеться про право визначати стратегічні засади економічного розвитку, здійснювати бюджетну політику, контролювати ключові ресурси, підтримувати економічну самодостатність і захищати економічну безпеку держави.

Шосту групу репрезентують інформаційно-гуманітарні суверенні права. Вони охоплюють право захищати інформаційний простір, забезпечувати мовну, культурну та освітню цілісність політичної спільноти, підтримувати

гуманітарну самототожність та протидіяти зовнішнім деструктивним впливам на внутрішній простір держави.

Така класифікація має не лише описове, а й методологічне значення. Вона дає змогу побачити, що сучасний суверенітет реалізується не в одній-двох традиційних площинах, а через цілу систему взаємопов'язаних правових можливостей держави. Така деталізація дає змогу надалі точніше диференціювати сфери допустимого інтеграційного опосередкування та напрями, де виникає загроза фактичного звуження державної самостійності

В умовах глобалізації значення такого розмежування зростає. Глобалізаційні процеси впливають передусім не на сам факт існування державного суверенітету як конституційної категорії, а на порядок, умови та інтенсивність реалізації окремих суверенних прав держави. Економічна взаємозалежність, міжнародні ринки, глобальні фінансові режими, цифрові платформи, діяльність транснаціональних корпорацій і глобальні комунікаційні мережі не скасовують суверенітет автоматично, але істотно змінюють середовище, у якому здійснюються суверенні права держави. Відтак у сучасних умовах доцільніше вести мову не про "зникнення суверенітету", а про трансформацію та ускладнення форм його реалізації.

Водночас суверенні права держави демонструють різний ступінь резистентності до зовнішнього впливу. Окремі з них, зокрема ті, що стосуються конституційної архітектури влади та фундаментальних засад державної ідентичності, зберігають високий рівень нормативної захищеності. Натомість права в економічній, цифровій, регуляторній чи координаційній сферах є значно вразливішими до процесів глобальної взаємозалежності. Вказаний аспект не заперечує суверенної природи цих прав, однак вимагає об'єктивної оцінки фактичних меж свободи держави у процесі їхнього здійснення.

У контексті євроінтеграції це розмежування набуває особливої ваги. Інтеграційні процеси передбачають адаптацію законодавства, участь у спільних регуляторних режимах, прийняття загальних стандартів і певне делегування окремих правомочностей. Згадане делегування, однак, не є свідченням

автоматичної втрати державного суверенітету. Це стосується насамперед способів реалізації окремих суверенних повноважень, а не обов'язково нівелює суверенітет як фундаментальну засаду конституційного ладу. З огляду на це, оцінку впливу євроінтеграції на державну самостійність варто здійснювати не за спрощеною бінарною логікою, а через аналіз конкретних прав, що підлягають інтеграційному опосередкуванню, глибини такого впливу та цілісності конституційного ядра державності.

Для нашого дослідження є засадничим постулат про те, що делегування окремих суверенних прав держави не є тотожним втраті її державного суверенітету. Водночас це не означає, що будь-яке делегування є нейтральним. Межа між допустимою трансформацією реалізації суверенних прав і ризиком звуження реального змісту суверенітету залежить від того, чи зберігає держава власну конституційну самототожність, легітимну систему публічної влади, свободу стратегічного вибору та здатність підтримувати інституційну самодостатність. Детальніше цю проблематику буде розкрито в наступному підрозділі під час аналізу специфіки реалізації державного суверенітету в умовах глобалізації та євроінтеграції.

Особливої уваги заслуговує значення цього розмежування для українського конституційного права. Вітчизняна конституційна модель ґрунтується на розумінні суверенітету не як периферійної характеристики, а як фундаментальної засади конституційного ладу.

Водночас на рівні практичного функціонування держави ця засада реалізується через конкретні владні, безпекові, територіальні, зовнішньополітичні, економічні, гуманітарні та інформаційні можливості. З огляду на це, для українського конституційного права засадничим завданням постає не допускати нівелювання суверенітету в системі поточних компетенцій, водночас не залишаючи його на рівні абстрактної формули. Категорія суверенних прав держави дає змогу заповнити цей методологічний проміжок. Вона дозволяє простежити шлях трансформації концепту суверенітету в реальні процеси життєдіяльності держави. Для української правової думки це має також

захисний аспект, адже допомагає розрізнити звичайне регулювання державної політики від втручання в ті процеси, через які безпосередньо реалізується державна самостійність.

Український досвід особливо виразно демонструє практичне значення розмежування між державним суверенітетом і суверенними правами держави. В умовах збройної агресії Україна зберігає юридичний титул суверенної держави, міжнародне визнання, конституційну самототожність і легітимну систему публічної влади. Водночас окремі суверенні права держави реалізуються в умовах істотно ускладненої фактичної свободи: право на повний територіальний контроль порушується окупацією частини території, право на безпекове самозабезпечення — необхідністю масштабної зовнішньої підтримки, право на повністю автономне стратегічне рішення — дією воєнних, економічних та дипломатичних обмежень. Це переконливо доводить, що державний суверенітет не може оцінюватися лише як формально наявний або відсутній статус. Його реальний зміст розкривається через стан і повноту здійснення системи суверенних прав держави.

Звідси випливає ще один важливий висновок. Сучасні форми посягання на державність спрямовуються не лише проти території або військового потенціалу держави, а й проти ширшої системи її суверенних прав — політичних, безпекових, економічних, інформаційних і гуманітарних. Саме тому аналіз суверенних прав держави має не лише теоретичне, а й практико-захисне значення: він дозволяє точніше описати, у яких саме формах звужується реальна державна самостійність і які механізми її забезпечення потребують посилення.

Отже, співвідношення державного суверенітету і суверенних прав держави доцільно визначати таким чином: державний суверенітет є фундаментальною, первинною та системотворчою властивістю державної влади, тоді як суверенні права держави становлять конкретні юридичні форми реалізації цієї властивості в окремих сферах. Між цими категоріями існує не тотожність, а співвідношення фундаментального і функціонального рівнів

державної самостійності. За таких умов глобалізація та євроінтеграція впливають передусім на способи реалізації окремих суверенних прав держави, а не автоматично скасовують державний суверенітет. Саме тому делегування частини правомочностей може бути сумісним зі збереженням суверенітету, якщо не руйнуються конституційне ядро державності, легітимна система влади і реальна свобода стратегічного рішення. Водночас звуження або ураження системи суверенних прав держави — як під впливом інтеграційної залежності, так і внаслідок зовнішньої агресії чи внутрішньої інституційної ерозії — безпосередньо впливає на реальний зміст суверенітету. У цьому полягає ключове методологічне значення підрозділу 2.1 для подальшого дослідження.

2.2. Особливості реалізації державного суверенітету в умовах глобалізації та євроінтеграції

Реалізація державного суверенітету в сучасних умовах відбувається в середовищі високої зовнішньої взаємозалежності. Для конституційного права це означає зміщення аналітичного акценту з формального закріплення суверенітету як фундаментальної властивості державної влади на конкретні способи його здійснення в політичній, правовій, економічній, безпековій, інформаційній та гуманітарній сферах. Саме на цьому рівні виявляється реальний обсяг свободи державного рішення, міра інституційної стійкості та допустимий рівень зовнішнього впливу на реалізацію суверенних прав держави [289; 265; 288; 286].

Для України це питання має особливу вагу. Реалізація її державного суверенітету сьогодні відбувається в умовах одночасної дії війни, зовнішньої фінансової підтримки, реформних зобов'язань, пов'язаних із її отриманням, євроінтеграційних вимог, залежності від глобальних ринків, міжнародних безпекових механізмів та прискореної інституційної перебудови. У такому контексті практичний зміст суверенітету визначається не лише формальним статусом незалежної держави, а й реальною здатністю держави контролювати межі зовнішньої взаємодії, підтримувати інституційну самостійність і зберігати

свободу стратегічного рішення у критично важливих сферах [265; 264; 305; 308; 306].

У межах цього підрозділу доцільно виокремити два взаємопов'язані, проте специфічні за своєю природою контури зовнішнього впливу на реалізацію державного суверенітету України. Перший становить глобалізація як широке середовище поглиблення взаємозалежності держав, правопорядків, ринків, інформаційних систем та безпекових механізмів. Другий становить євроінтеграція як спеціально організований процес правового, інституційного і політичного зближення з Європейським Союзом. Таке розмежування дає можливість окремо досліджувати загальні умови сучасної державності й окремо оцінювати вплив наднаціонально організованого правового порядку ЄС [289; 265; 264].

Глобалізація формує загальне середовище, у якому сучасна держава здійснює свою владу. Вона охоплює міжнародні фінансові режими, транснаціональні ринки, діяльність міжнародних організацій, глобальні комунікаційні платформи, цифрові інфраструктури, логістичні ланцюги, безпекові коаліції та наддержавні стандарти регулювання. У такому середовищі державне рішення дедалі частіше формується в системі зовнішніх зв'язків, де внутрішня воля держави взаємодіє з економічними обмеженнями, інформаційними викликами, борговими зобов'язаннями, зовнішньою допомогою та безпековими ризиками [265; 288; 286; 308; 307; 306].

У конституційно-правовому вимірі глобалізація впливає передусім на умови реалізації суверенних прав держави. Її вплив особливо помітний у сферах, пов'язаних із фінансовою стабільністю, доступом до ресурсів, зовнішньою допомогою, технологічною залежністю, інформаційною безпекою та міжнародною координацією дій. За таких умов держава зберігає юридичний титул суверенної влади, проте реалізує його в системі численних зовнішніх обмежень і зобов'язань. Саме тому сучасний суверенітет потребує оцінки не лише на рівні формального статусу, а й на рівні фактичної свободи прийняття та виконання державного рішення [265; 288; 308; 307; 306].

Для України ці процеси набувають особливої гостроти та конкретного змістовного наповнення. Починаючи з 2014 року, зовнішня взаємозалежність української держави трансформується у площину чіткої інституційної визначеності. Фінансова підтримка, програми міжнародних фінансових організацій, боргові зобов'язання, вимоги до інституційної реформи, зовнішні інвестиційні механізми, безпекова допомога та міжнародний контроль за окремими процедурами добору й оцінювання посадових осіб формують новий контекст реалізації державної волі. За таких умов суверенітет зберігає свій юридичний титул, але виключна національна монополія на реалізацію окремих суверенних прав у низці сфер втрачає свою абсолютність [264; 287; 305; 308; 307; 306].

До цього загального контексту належить і євроінтеграція, яка, водночас, має самобутню правову та інституційну природу. Вона зумовлена імплементацією правового порядку Європейського Союзу в національну систему, адаптацією законодавства та комплексною інституційною перебудовою, впровадженням *acquis communautaire*, зміною регуляторних процедур і поступовим входженням у систему наднаціонально організованого правового та політичного простору [289; 265; 264; 182; 183; 184]. З огляду на це євроінтеграція постає не просто формою загальної взаємодії із зовнішнім світом, а спеціальним, етапним і нормативно впорядкованим процесом.

Її значення для реалізації державного суверенітету визначається тим, що вона змінює способи формування та здійснення державного рішення. Цей процес охоплює законодавчу адаптацію, інституційну сумісність, кадрові процедури, антикорупційну архітектуру, публічне адміністрування, бюджетну дисципліну, митне регулювання, захист конкуренції, ринковий нагляд, а також механізми зовнішнього оцінювання й моніторингу. Усі ці елементи впливають на реалізацію державного суверенітету через трансформацію форм здійснення суверенних прав, а не через формальне усунення держави як носія публічної влади [265; 264; 287; 288; 286; 305; 296; 122; 182; 183].

Євроінтеграційний процес має оцінюватися у двох взаємопов'язаних площинах. Перша охоплює ті перетворення, які підсилюють державну спроможність, правову визначеність, якість публічної адміністрації та інституційну стійкість. Друга охоплює ті механізми, які звужують виключний національний контроль над окремими способами реалізації суверенних прав. Саме в цій другій площині постає ключове для конституційного права питання про межі допустимого зовнішнього впливу на державне рішення [265; 264; 287; 288; 286].

Наступним засадничим питанням є природа делегування повноважень у процесі європейської інтеграції. У площині конституційного права це зумовлює потребу з'ясувати об'єкт передачі, її форму, межі та умови, а також наслідки для реального простору державного рішення. Такий підхід дає змогу перейти від загальних оцінок інтеграційного поступу до аналізу конкретних механізмів трансформації процесів реалізації суверенітету [289; 265; 288].

Делегування в інтеграційному контексті доцільно розглядати як наділення спільних або наднаціональних інституцій конкретними правомочностями, необхідними для реалізації узгоджених цілей у межах інтеграційного правопорядку. Його зміст полягає у зміні способу здійснення частини державної волі. Держава погоджується на таку модель взаємодії, за якої окремі рішення формуються або реалізуються через спільні механізми. За такого підходу інтеграція змінює архітектуру здійснення частини суверенних прав держави [289; 265].

Для цього дослідження продуктивним є делегаційно-представницький підхід. Його сутність полягає в тому, що делегування окремих суверенних прав або правомочностей не означає відчуження суверенітету як фундаментальної властивості державної влади. Держава зберігає статус первинного носія суверенної волі, а спільні або наднаціональні інституції діють у межах наданої їм компетенції. У такій моделі інтеграційні механізми постають як похідна форма реалізації державної волі, опосередкована правовими процедурами,

спільними інституціями та погодженими способами регулювання [289; 265; 288].

Саме тому оцінка інтеграційного делегування потребує розрізнення двох рівнів. Перший рівень стосується суверенітету як конституційно-правового статусу держави. Другий рівень стосується окремих суверенних прав, способів їх реалізації та меж допустимого опосередкування через зовнішні або спільні механізми. Вирішальне значення має те, чи зберігає держава конституційне ядро власної самостійності, чи контролює межі інтеграційної участі, чи підтримує свободу стратегічного вибору та чи має здатність коригувати форми зовнішньої взаємодії відповідно до власного публічного інтересу [289; 265; 288].

У праві Європейського Союзу ця проблема набуває особливої виразності, оскільки саме в межах цієї системи делегування досягло найбільш розвиненої інституційної форми. Компетенція Союзу ґрунтується на принципі наділення повноваженнями (*principle of conferral*). Це означає, що ЄС діє винятково в межах тих правомочностей, якими його наділили держави-члени згідно з установчими договорами. Така конструкція фіксує похідний характер наднаціональної компетенції та зберігає за державами статус первинних суб'єктів установчої волі. Водночас система виключних, спільних і підтримувальних компетенцій показує, що делегування в ЄС має різну глибину та різні наслідки для національного простору рішення [289].

У межах делегаційно-представницької моделі визначальне значення має порядок контролю над делегованою компетенцією. Конституційно-правове значення мають обсяг делегованих правомочностей, сфери, яких вони стосуються, наявність у держави інституційного впливу на формування спільної волі та можливість підтримувати власну конституційну самототожність у межах інтеграційної участі. Саме сукупність цих елементів дозволяє оцінити, чи зберігає держава реальний статус самостійного публічно-правового центру [289; 265; 288].

Особливого значення набуває питання відкличності делегованих правомочностей. Юридична наявність процедури перегляду, корекції або припинення участі в інтеграційному порядку має безперечне значення, оскільки фіксує відсутність безповоротного відчуження. Водночас для конституційно-правового аналізу цього критерію недостатньо. Повна оцінка збереження реальної суверенності потребує врахування фактичної здійсненності такого перегляду, його політичної й економічної рентабельності, глибини інституційної взаємозалежності та ступеня впливу зовнішніх учасників на процедуру зміни відповідного порядку [289; 265; 264].

У праві ЄС цю проблему наочно демонструє механізм виходу, передбачений статтею 50 Договору про Європейський Союз. Право держави-члена ухвалити рішення про вихід відповідно до власних конституційних вимог підтверджує збереження суверенного елементу в самому правопорядку Союзу. Водночас процедура виходу включає переговори, укладення угоди про вихід, визначення перехідних формул, погодження часових параметрів та рамок майбутніх відносин. Це означає, що припинення інтеграційного зв'язку формується не тільки односторонньою волею держави, а й у взаємодії з інституціями Союзу [289].

Ще більшої ваги ця проблема набуває в тих випадках, коли бенефіціари делегування беруть участь у визначенні умов, процедури або правових наслідків його перегляду. За таких умов механізм повернення повноважень набуває змішаної природи. Держава зберігає формальне право на зміну своєї участі, однак параметри реалізації цього права виявляються частково зовнішньо зумовленими. Подібна колізія становить інституційний конфлікт інтересів, врахування якого є критично важливим для об'єктивної конституційно-правової оцінки інтеграційного делегування [289; 265].

Питання відкличності має також матеріальний вимір. Держава реалізує інтеграційні рішення в конкретному економічному, фінансовому, безпековому та політичному середовищі. Саме тому оцінка меж делегування потребує врахування фактичної ціни виходу або перегляду зобов'язань. У ситуації, коли

вихід з інтеграційного об'єднання загрожує системними деструктивними наслідками для безпеки та міжнародної суб'єктності держави, формальна юридична відкличність делегованих прав перетворюється на правову ілюзію, позбавлену реальних механізмів реалізації [265; 264; 308; 307; 306].

Для України ця проблема має безпосереднє практичне значення. Євроінтеграційна траєкторія поєднує правове зближення, інституційну перебудову, зовнішню фінансову підтримку, безпекову орієнтацію та політичну стратегію довгострокового розвитку. З огляду на це, аналіз делегування повноважень у процесі євроінтеграції має ґрунтуватися не лише на буквальному тлумаченні норм, а й на оцінці реальної ресурсної залежності, критичності перегляду зобов'язань та ролі інтеграції у зміцненні безпекового каркасу держави.

Емпірична база українського державотворення останніх років демонструє, що трансформація суверенітету набуває форми багатошарового ускладнення механізмів управління. Це супроводжується інтенсифікацією зовнішнього впливу на параметри державного рішення, що фактично означає ерозію виключної національної монополії на реалізацію окремих складових державного суверенітету [264; 287; 305; 143; 125; 128; 126].

Відправною точкою цього процесу доцільно вважати 2014 рік. Саме після початку російської агресії та одночасного закріплення європейського вектора розвитку Україна увійшла в нову фазу зовнішньої взаємозалежності. Її зміст визначався кількома чинниками: потребою у фінансовій стабілізації, переходом до програмної співпраці з міжнародними фінансовими інституціями, поглибленням зв'язків із Європейським Союзом, розширенням зовнішньої безпекової підтримки, а також поступовим закріпленням зовнішньо зумовлених інституційних моделей у сфері реформ [264; 305; 308; 307; 306].

На початковому етапі ці процеси не передбачали безпосередньої зовнішньої участі в ухваленні внутрішніх управлінських рішень чи втручання в національні адміністративні механізми. Їхній вплив мав переважно програмно-умовний характер. Йшлося про встановлення зовнішніх індикаторів

реформування, визначення пріоритетних векторів інституційної перебудови та застосування механізмів фінансової кондиційності. Крім того, передбачалося поступове залучення України до систем зовнішнього моніторингу та оцінювання спроможності до впровадження реформ [264; 287; 305; 308; 307].

Наступний етап пов'язаний із переходом від загальної обумовленості реформ зовнішніми вимогами до закріплення інтенсивніших моделей зовнішньої участі у формуванні та реалізації державних рішень. Особливе значення тут має 2021 рік. Саме в цей період у вітчизняному законодавстві чітко окреслюються правові конструкції, згідно з якими залучення міжнародних експертів стає структурно необхідною умовою для ухвалення кадрових рішень у стратегічно важливих державних інституціях. Ця модель означала якісну зміну способів формування державного рішення [143].

Ще виразнішого вигляду цей процес набув у 2024–2025 роках. Саме тоді відповідна модель поширилася на ширше коло інституцій виконавчого блоку. Йдеться не лише про антикорупційний сегмент, а й про сфери економічної безпеки, митного адміністрування, управління арештованими активами та суміжні управлінські механізми. Нормативне закріплення отримують конкурсні інституції, де участь міжнародно визначених суб'єктів передбачає наявність вирішального впливу на фінальне рішення. Паралельно впроваджуються механізми зовнішнього незалежного аудиту та оцінювання, чиї звіти, сформовані за участі міжнародних партнерів, виступають юридичним фактом для настання прямих кадрових наслідків [125; 128; 126]. Саме в цьому полягає другий рубіж трансформації: інституційно вбудований зовнішній вплив екстраполюється на ширшу площину виконавчого врядування.

Ця практика свідчить про частковий відхід від принципу абсолютної національної монополії на реалізацію окремих складових державного суверенітету. Йдеться передусім про ті права, які пов'язані з організацією публічної влади, добором керівників стратегічних органів, контролем за доброчесністю та ефективністю окремих інституцій, а також із забезпеченням фінансової, безпекової та адміністративної стійкості держави. У цих сферах

національна компетенція формально зберігається, однак спосіб її здійснення вже не є повністю внутрішнім [143; 125; 128; 126].

Для точності аналізу важливо розрізняти два джерела такого зовнішнього впливу. Перше пов'язане з європейською інтеграцією у вузькому сенсі. Йдеться про *acquis*, переговорні кластери, рекомендації Європейської Комісії, *Ukraine Facility*, вимоги до публічної адміністрації, антикорупційної системи, митної реформи, верховенства права та інституційної сумісності [265; 264; 287; 288; 286; 305; 296]. Друге джерело пов'язане з ширшим глобалізаційним контуром. У цьому контексті йдеться про сукупність зовнішніх чинників, які впливають на простір самостійного державного рішення України: програми МВФ, участь міжнародних фінансових організацій, обумовленість фінансово-боргової підтримки виконанням визначених вимог, вплив США як окремого безпекового й геоекономічного центру сили, а також інвестиційні, відбудовчі та ресурсні механізми [308; 307; 306; 291; 292; 304; 302; 252; 309].

У цій площині важливим є також питання темпу і напрямку змін. Від 2014 року донині динаміка демонструє поступове посилення зовнішньої участі в окремих механізмах реалізації суверенних прав. Спочатку цей вплив проявлявся як зовнішня вимога до реформ. Далі він перейшов у стадію зовнішньо обумовлених процедур. Згодом з'явилися змішані моделі співрішення і зовнішні незалежні механізми оцінювання з прямими кадровими наслідками [264; 287; 305; 143; 125; 128; 126].

У межах цього процесу постає питання про допустимі межі такого послаблення національної монополії. Конституційно-правова оцінка повинна виходити з того, що зовнішня участь у внутрішніх процедурах може бути сумісною зі збереженням державної самостійності за наявності щонайменше трьох умов. По-перше, держава зберігає первинний суверенний статус і конституційну здатність визначати основи власного державного ладу. По-друге, така участь має чітко окреслену сферу застосування, не охоплює всю систему виконавчої влади і не підмінює собою національні інститути. По-третє,

механізм зовнішньої участі залишається юридично відкличним, а держава зберігає реальну можливість змінити його межі [289; 265; 264].

Водночас український досвід свідчить про те, що саме критерій відкличності потребує найглибшої оцінки. Юридична можливість змінити закон, переглянути процедуру або припинити зовнішню вбудовану модель ще не означає реальної свободи зробити це в практичному вимірі. У ситуації, коли зовнішня фінансова підтримка має критичне значення, а реформи пов'язані з ширшими безпековими, політичними й інтеграційними цілями, відкличність набуває значною мірою формального характеру [264; 305; 308; 307; 306].

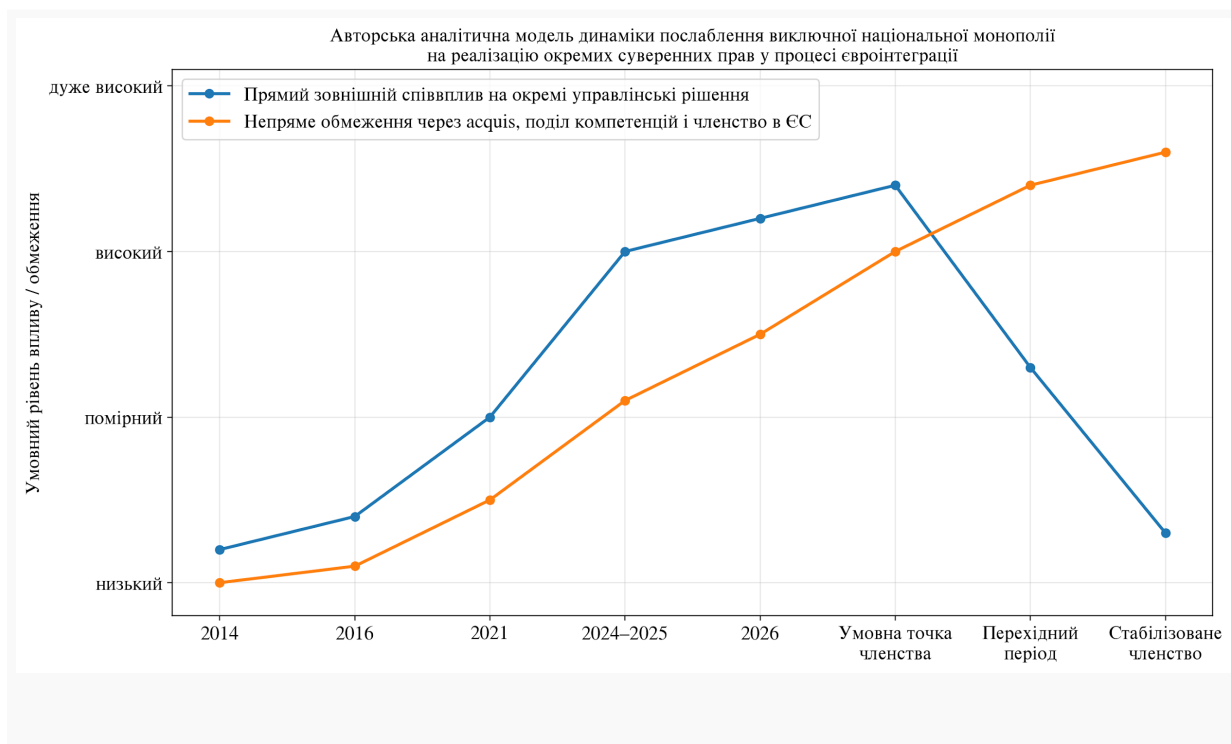

Рис. 2.1. Авторська аналітична модель динаміки послаблення виключної національної монополії на реалізацію окремих суверенних прав у процесі євроінтеграції.

Джерело: побудовано автором на основі узагальнення законодавства України, актів і практики ЄС, документів Європейської Комісії, МВФ та проаналізованих у роботі інституційних моделей.

На рисунку 2.1 подано авторську аналітичну модель, яка ілюструє зміну співвідношення між безпосередньою зовнішньою участю в прийнятті конкретних рішень на етапі реформ та системним, хоч і опосередкованим, звуженням автономії державного рішення в межах єдиного правового поля ЄС.

Окремої уваги потребує ширший глобалізаційний контур, який діє паралельно з євроінтеграційним і впливає на реалізацію суверенних прав України через інші механізми. Йдеться насамперед про обумовленість зовнішньої фінансової підтримки виконанням визначених реформних і макрофінансових вимог, безпеково-стратегічну залежність, інвестиційні режими, програми відбудови, геоекономічні домовленості та діяльність провідних зовнішніх центрів сили [308; 307; 306; 291; 292; 304; 302; 252; 309].

Обумовленість зовнішньої фінансово-боргової підтримки виконанням визначених вимог становить одну з найпомітніших форм такого впливу. Ця динаміка виражена у програмах МВФ, взаємодії зі Світовим банком та використанні макрофінансових інструментів, де надання бюджетної підтримки безпосередньо корелює з імплементацією визначених реформ. У таких умовах державне рішення в бюджетній, антикорупційній, податковій, митній та інституційній сферах формується в межах зовнішньо окресленого коридору допустимості [308; 307; 306].

Безпеково-стратегічний вплив США характеризується іншою правовою та політичною природою, проте має не меншу вагу у процесі трансформації суверенних прерогатив держави. Він проявляється через військову допомогу, дипломатичний тиск, санкційну політику, роль американських інституцій у формуванні міжнародної фінансової архітектури підтримки України, а також через цільові програми в окремих пріоритетних напрямках. У минулому значна частина такого впливу реалізовувалася через широку проєктну інфраструктуру

USAID. Після її реорганізації американський вплив не зник, а змінив форму. Його центр ваги змістився в бік Державного департаменту США, Treasury, DFC та інших інституцій, які реалізуються через більш стратегічні та централізовані механізми, спрямовані на забезпечення системної стійкості державного апарату. [291; 292; 304; 302].

Окремий вимір цього процесу становить геоекономічний та інвестиційний вплив. Його виразом є великі інвестиційні конструкції, відбудовчі механізми, ресурсні домовленості та зовнішні моделі участі у стратегічних секторах економіки. У такому контексті зовнішня участь торкається простору довгострокових економічних рішень, управління ресурсами та розподілу майбутніх вигод [304; 302; 252; 309].

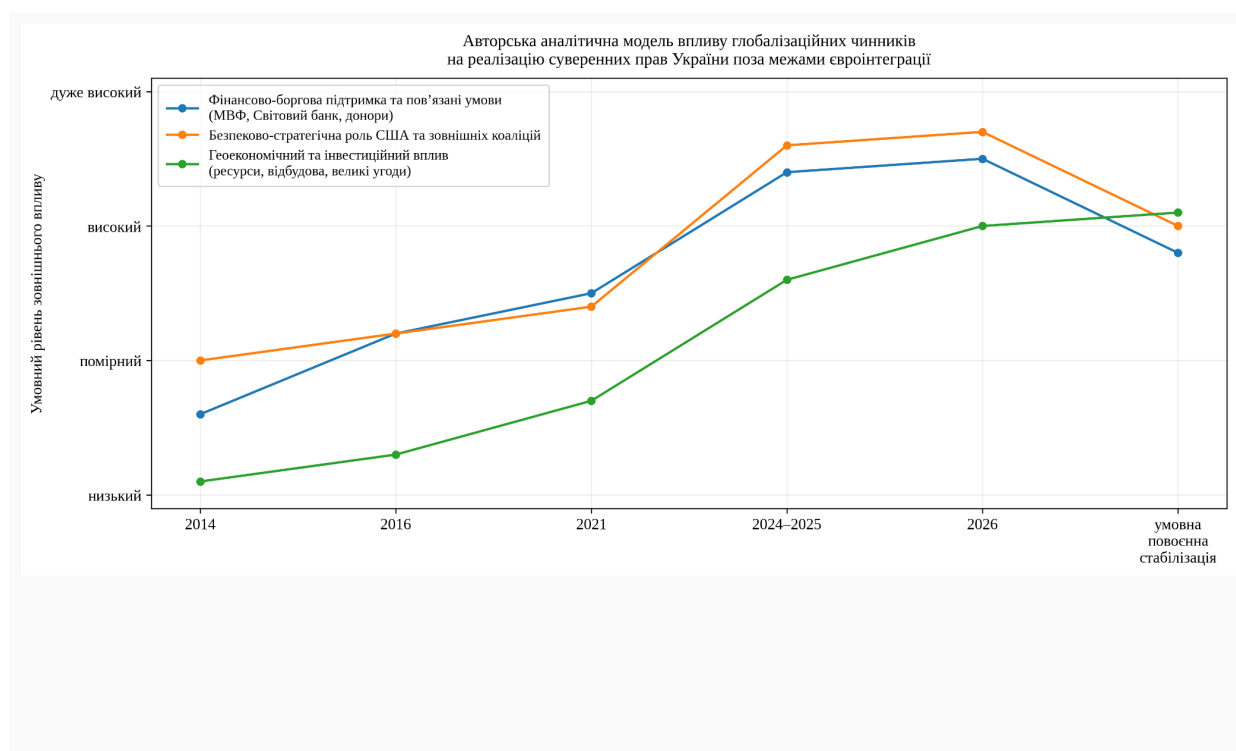

Рис. 2.2. Авторська аналітична модель впливу глобалізаційних процесів на реалізацію окремих суверенних прав України (поза межами євроінтеграції).

Джерело: побудовано автором на основі узагальнення документів міжнародних фінансових організацій, актів і програм міжнародної допомоги, матеріалів щодо безпекової підтримки, інвестиційних та відбудовчих механізмів.

На рисунку 2.2 подано авторську аналітичну модель основних каналів глобалізаційного впливу на реалізацію суверенних прав України поза межами власне євроінтеграційного процесу. Вона дозволяє окремо простежити вплив зовнішньої фінансово-боргової підтримки, обумовленої виконанням визначених реформних і макрофінансових вимог, безпеково-стратегічний вплив США та геоекономічні механізми зовнішньої участі.

Подальший аналіз потребує врахування ще однієї обставини, яка має принципове значення для оцінки реалізації державного суверенітету України в євроінтеграційному контексті. Європейський Союз виступає як динамічне об'єднання, що змінює власну політику, інституційні механізми та підходи до розширення. Підготовки до членства потребують і держави-кандидати, і сам Союз [265; 264].

Ця обставина надає євроінтеграції України більш складного змісту. Її доцільно описувати як асиметричний, але взаємний процес політико-правового зближення. Україна адаптує власне законодавство, публічну адміністрацію, регуляторні механізми та інституційну архітектуру до *acquis* і до критеріїв членства. Водночас саме розширення змінює і Союз, оскільки кожна нова хвиля вступу впливає на внутрішній баланс інтересів, бюджетні параметри, інституційне функціонування та політичну конфігурацію всередині ЄС [265; 264].

Матеріали Європейської Комісії щодо України та висновки Ради ЄС показують, що участь незалежних експертів, номінованих міжнародними партнерами, розглядається як тимчасовий, хоча й змістовно вагомий інструмент для окремих чутливих сфер. Йдеться насамперед про добір керівних осіб,

перевірку доброчесності та інституційну стійкість [264]. Така модель має перехідний характер.

Приклади інших держав підтверджують саме таку логіку. Досвід Болгарії та Румунії засвідчує, що спеціальні способи зовнішнього нагляду можуть застосовуватися як перехідний механізм у сфері правосуддя та верховенства права, однак вони не утворюють постійний стандарт членства. Після досягнення певного рівня інституційної сталості спеціальні зовнішні способи поступаються звичайним механізмам функціонування Союзу [263; 34].

У перспективі членства це веде до двошарової моделі реалізації суверенітету. Перший її шар стосується внутрішньої адміністративної організації держави. У цій площині очікуваною фінальною формою є національно керована, професійна, заснована на принципах доброчесності та заслуг і політично врівноважена публічна адміністрація, де основні кадрові й управлінські рішення приймаються українськими інституціями без постійної зовнішньої участі [287; 288; 286]. Другий шар стосується змісту державної політики. Саме тут членство в ЄС означає входження до системи поділу компетенцій, у межах якої значна частина політики формується за правилами *acquis*, права Союзу та спільних інституційних механізмів [289; 265].

Ця перспектива дозволяє точніше оцінити фінальну точку інтеграційного процесу. Її зміст полягає у переході від прямого зовнішньо зумовленого впливу на окремі чутливі інституційні механізми до більш сталого й менш персоніфікованого обмеження свободи національного рішення через *acquis*, наднаціональні правила, спільні компетенції та загальні механізми функціонування Союзу [289; 265; 264].

Європейський Союз не становить нормативний еталон, вилучений із наукового сумніву. Цінності, на яких ґрунтується Союз, мають обов'язкове значення для доступу до членства. Водночас конкретна інституційна форма ЄС, його механізми розширення, баланс між наднаціональним і національним рівнями, глибина централізації та межі правової інтеграції залишаються предметом наукового аналізу [289; 265; 264].

Окремо слід враховувати, що зовнішній вплив на реалізацію суверенітету посилюється не лише завдяки міжнародним чи наднаціональним процесам, а й через внутрішні чинники вразливості держави. Одним із таких чинників є корупція як спосіб деформації управлінського рішення. У конституційно-правовому сенсі вона становить загрозу суверенітету не лише тому, що послаблює ефективність публічної влади, а й тому, що підпорядковує державне рішення приватним інтересам, звужує автономність волевиявлення держави, підриває інституційну стійкість і створює додаткові канали зовнішнього впливу на реалізацію суверенних прав. Саме тому антикорупційна спроможність держави в сучасних умовах має розглядатися і як один із внутрішніх засобів захисту реального змісту державного суверенітету [68; 7; 172].

Таким чином, реалізація державного суверенітету України в умовах глобалізації та євроінтеграції відбувається в межах багаторівневої зовнішньої взаємодії, де змінюються форми здійснення частини суверенних прав, посилюється значення зовнішніх умов і водночас зберігається конституційний статус України як суверенної держави. Глобалізація створює широке середовище зовнішньої взаємозалежності. Євроінтеграція надає цьому процесу нормативно й інституційно впорядкованої форми. Делегування окремих правомочностей у такому середовищі потребує оцінки через делегаційно-представницьку модель, яка враховує похідний характер наднаціональної компетенції, реальну здійсненність перегляду інтеграційних зобов'язань, глибину взаємозалежності та міру збереження державою контролю над межами власної участі. Український досвід 2014–2026 років свідчить про поступове послаблення виключної національної монополії на реалізацію окремих суверенних прав у чутливих інституційних, фінансових і регуляторних сферах. Рух до членства в ЄС формує модель «розподіленого» суверенітету: внутрішня адміністративна спроможність держави посилюється, проте вектори її політики дедалі більше детермінуються інституційною системою Євросоюзу

2.3. Особливості реалізації державного суверенітету України в умовах збройної агресії

Реалізація державного суверенітету України в умовах збройної агресії має принципово інший характер, ніж його здійснення в умовах звичайної зовнішньої взаємодії, глобалізації чи навіть глибокої інтеграції. Якщо в мирних умовах суверенітет найчастіше осмислюється через категорії верховенства державної влади, незалежності, територіальної цілісності, міжнародної правосуб'єктності та народовладдя, то в умовах війни всі ці характеристики переходять із площини нормативного закріплення у площину фактичного випробування. З огляду на це збройна агресія повинна розглядатися як якісно особливий контекст реалізації державного суверенітету — контекст, у якому суверенітет виявляється не лише як конституційний статус, а як реальна здатність держави зберігати себе, обороняти себе та відновлювати себе.

У такому контексті суверенітет перестає сприйматися як абстрактна властивість державності, що існує незалежно від фактичних умов. Війна ставить перед державою максимально конкретні питання: чи здатна вона підтримувати функціонування органів публічної влади, забезпечувати дію права, зберігати керованість територіальним простором, протидіяти руйнуванню інституцій, захищати населення та не втратити політичну суб'єктність. Саме тому збройна агресія не просто ускладнює реалізацію суверенітету, а радикально висвітлює його реальний зміст. У мирний час суверенітет може залишатися переважно категорією конституційної теорії та міжнародно-правового статусу; у воєнний час він стає категорією практичної спроможності держави.

Принципово важливо й те, що збройна агресія є посяганням не лише на територію держави, хоча саме цей аспект є найбільш очевидним. Вона спрямована також проти здатності держави самотійно визначати напрями власного розвитку, підтримувати цілісність конституційного ладу, забезпечувати легітимність публічної влади та зберігати безперервність дії свого

правопорядку. У цьому сенсі війна ставить під сумнів не окремий елемент державності, а саму можливість держави діяти як верховний центр політико-правового рішення. Саме тому реалізація суверенітету в умовах агресії повинна оцінюватися не через один вузький критерій, а через загальну здатність держави залишатися повноцінним суб'єктом публічної влади.

Для України цей висновок має особливе значення, оскільки збройна агресія поєднується з тривалим воєнним тиском, окупацією частини території, руйнуванням інфраструктури, переміщенням населення, високим навантаженням на економіку та постійною необхідністю адаптації інститутів влади до змінної безпекової ситуації. За таких умов суверенітет виявляється не лише як право держави на самостійне існування, а як її здатність у реальному часі підтримувати життєздатність власного політико-правового організму. Відтак війна переводить проблему суверенітету зі сфери переважно нормативного опису у сферу фактичної верифікації його реальності. За таких умов визначального значення набуває дієва спроможність держави здійснювати, захищати та відновлювати свій суверенний статус. Формально-юридичний статус суверенної держави сам по собі не дає відповіді на питання про те, якою мірою держава реально здатна підтримувати свою самостійність за умов воєнного часу. Саме тому в умовах агресії суверенітет повинен оцінюватися крізь призму реальної державної спроможності: здійснювати оборону, підтримувати дієздатність органів влади, забезпечувати виконання правових рішень, зберігати контроль над ключовими сферами публічного життя, протидіяти руйнуванню правопорядку та відновлювати порушений простір власної юрисдикції. У цьому сенсі війна виводить проблему суверенітету зі сфери абстрактного нормативізму й переводить її в площину реальної сувереноздатності держави.

Водночас збройна агресія не може бути зведена лише до фізичного або військового тиску. Її особливість полягає і в тому, що сучасна війна має багаторівневий характер і поєднує бойові дії з інформаційними операціями, економічним виснаженням, гуманітарним впливом, спробами делегітимації

державної влади, руйнуванням довіри до інститутів і зовнішнім політичним примусом. З огляду на це реалізація державного суверенітету України в умовах агресії повинна осмислюватися не лише як захист території чи оборона інститутів влади у вузькому значенні, а як утримання цілісності державного політико-правового простору в усіх його основних вимірах. Це означає, що суверенітет у воєнному контексті містить не лише військовий, а й політичний, правовий, інституційний, економічний, інформаційний та гуманітарний зміст.

Тут стає очевидним, що реалізація державного суверенітету в умовах агресії неминуче пов'язується з проблемою державної стійкості. Суверенітет у воєнний час — це не лише питання права на самозахист, а й питання того, якою мірою державні інститути здатні не розпастися під тиском зовнішньої сили, чи здатна правова система зберігати керованість, наскільки суспільство готове підтримувати політичну єдність, а влада — легітимність та здатність до дії. У цьому сенсі війна є найжорсткішим тестом на реальність суверенітету, оскільки вона перевіряє не лише його юридичне проголошення, а й фактичну здатність держави вистояти та зберегти власну політико-правову самототожність.

Для України ця проблема має ще один важливий аспект. Умови війни не усувають потреби в дотриманні конституційної логіки функціонування держави, а, навпаки, роблять її ще більш значущою. Суверенітет не може бути захищений ціною руйнування самої конституційної природи держави. Відтак, специфіка реалізації державного суверенітету України в умовах збройної агресії полягає у необхідності синергії оборонної ефективності з легітимністю та конституційною обґрунтованістю дій державної влади. Це передбачає не просто фізичне збереження держави, а її збереження як правового суб'єкта. Інакше кажучи, навіть у воєнних умовах суверенітет повинен реалізовуватися не як довільна концентрація сили, а як правомірна організація публічної влади, спрямована на самозбереження держави та відновлення повноцінного функціонування її конституційного порядку.

У цьому зв'язку важливою особливістю воєнного контексту є те, що державний суверенітет набуває виразного відновлювального виміру. У мирних

умовах реалізація суверенітету зазвичай означає здійснення влади на всій території держави в нормальному режимі. В умовах агресії цього вже недостатньо. Суверенітет повинен реалізовуватися також як здатність держави відновлювати порушену юрисдикцію, повертати контроль над захопленими або ураженими просторами, відбудовувати інститути влади, відновлювати правопорядок і забезпечувати єдність правового простору. Відновлювальна функція суверенітету виступає засадничою характеристикою, що відрізняє воєнний стан від будь-яких інших моделей його практичного втілення.

Однією з центральних особливостей реалізації державного суверенітету України в умовах збройної агресії є те, що суверенна воля держави здійснюється не в межах звичайного режиму функціонування конституційного ладу, а в умовах спеціального правового режиму, покликаного забезпечити самозбереження держави, її оборону, інституційну безперервність і захист конституційного порядку. Зважаючи на це, аналіз реалізації суверенітету в умовах агресії неможливий без спеціального звернення до правової природи воєнного стану, його місця в системі конституційних засобів захисту державності та його впливу на механізми функціонування публічної влади [110; 75; 77; 7]. У цьому контексті державний суверенітет проявляється вже не лише як здатність держави ухвалювати рішення у звичайному порядку, а як здатність легітимно перебудовувати власний правовий і владний механізм для цілей оборони та виживання, не руйнуючи при цьому самої конституційної природи держави.

Воєнний стан не є запереченням конституційного ладу, а однією з форм його самозахисту. Зовні воєнний стан може сприйматися як тимчасове послаблення звичайних конституційних процедур, як посилення ролі виконавчої влади, як звуження окремих прав і свобод та як перебудова системи державного управління. Однак у конституційно-правовому сенсі його призначення полягає не в руйнуванні конституційного порядку, а в забезпеченні умов для його збереження за екстраординарних обставин [110; 75; 77]. У режимі воєнного стану реалізація суверенітету фокусується на правомірній

концентрації публічної волі. Такий механізм спрямований на збереження цілісності держави та недопущення її поглинання зовнішньою силою, а не на інституційну трансформацію політичного режиму.

У цьому зв'язку надзвичайно важливо підкреслити, що воєнний стан істотно змінює режим здійснення публічної влади, але не змінює джерела її легітимності. Навіть у період найвищого безпекового напруження держава не перестає бути конституційною, суверенною і такою, що походить від народу як єдиного джерела влади [75]. Це означає, що будь-які зміни у способах реалізації державного суверенітету в умовах війни можуть вважатися правомірними лише доти, доки вони залишаються в межах конституційної логіки захисту державності. Інакше кажучи, воєнний стан не зумовлює появи нового суверена і не передбачає делегування суверенітету від народу до будь-якого органу чи посадової особи. Він лише створює правові підстави для тимчасової модифікації форм та інтенсивності здійснення суверенної влади з метою забезпечення національної оборони та безпеки [110; 19; 75; 7].

Однією з найважливіших рис реалізації державного суверенітету в умовах воєнного стану є посилення координаційного та централізаційного елементу в системі публічної влади. За звичайних умов конституційна держава функціонує в режимі відносно стабільного розподілу повноважень, процедурної рівноваги, публічного контролю, конкуренції політичних рішень та передбачуваності адміністративного управління. У воєнних умовах ці параметри об'єктивно зазнають зміни. Потреба в оперативності, безперервності влади, захисті населення, оборонному управлінні, мобілізації ресурсів, швидкому реагуванні на загрози та координації між цивільними і військовими структурами вимагає іншого ступеня згуртованості державного механізму [110; 77; 7]. Саме тому однією з особливостей реалізації суверенітету стає тимчасове посилення ролі виконавчого й безпекового компонентів влади. Однак конституційно-правовий сенс такого посилення полягає не в автономізації цих структур, а в забезпеченні цілісного функціонування суверенної держави.

Особливу увагу в цьому контексті слід приділити проблемі інституційної безперервності державної влади. Умови збройної агресії ставлять під загрозу не лише територію чи населення, а й нормальне функціонування органів публічної влади, стабільність процедур ухвалення рішень, кадрову, матеріальну й організаційну спроможність держави [169; 77; 7]. Саме тому реалізація державного суверенітету України в умовах воєнного стану пов'язана зі збереженням інституційної тяглості: держава повинна залишатися спроможною діяти як держава навіть за умов ракетних ударів, окупації частини території, масового переміщення населення, навантаження на безпекову систему й постійної потреби в адаптації до змінної воєнної обстановки [77; 7]. Інакше кажучи, суверенітет у воєнному режимі реалізується також як здатність не допустити інституційного розриву, внаслідок якого держава втратила б власну суб'єктність.

Саме тому спеціальні правові режими в умовах війни мають оцінюватися не лише з погляду тимчасових обмежень, а й з погляду того, наскільки вони забезпечують життєздатність державного механізму. У цьому сенсі воєнний стан виступає засобом організації суверенної влади в обставинах, коли звичайна модель її здійснення вже не гарантує належного рівня безпеки та керованості [110; 77]. Це стосується і діяльності органів виконавчої влади, і оборонного сектору, і місцевого рівня публічного управління, і взаємодії між військовими адміністраціями та органами цивільної влади. Реалізація суверенітету тут полягає не лише в ухваленні правових актів, а й у здатності держави адаптувати свої інститути до воєнних умов без руйнування правового каркасу власного існування.

У цьому зв'язку принципово важливою є проблема співвідношення ефективності й легітимності в умовах воєнного стану. Суверенітет у період агресії не може зводитися лише до ефективності примусу, управління чи оборони. Якби держава зберігала себе винятково через концентрацію сили, не зважаючи на межі правомірності, вона ризикувала б підмінити захист суверенітету його внутрішньою деформацією [19; 75; 77; 7]. Саме тому

реалізація суверенітету в умовах воєнного стану повинна поєднувати два елементи: максимальну дієвість державного реагування та збереження конституційної легітимності влади. Захист суверенітету має бути достатньо рішучим, щоб забезпечити виживання держави, але водночас достатньо правовим, щоб не втратити конституційного змісту.

Особливої ваги тут набуває проблема тимчасового обмеження прав і свобод. У конституційно-правовому сенсі ці обмеження не є самоціллю і не становлять окремої логіки функціонування держави. Вони можуть бути виправдані лише як засіб забезпечення оборони, публічної безпеки, збереження державності та захисту самого конституційного порядку [110; 75; 77]. Саме тому реалізація державного суверенітету в умовах спеціальних правових режимів не повинна оцінюватися за формулою «чим більше обмежень, тим сильніша держава». Сильний суверенітет проявляється не в довільному розширенні влади, а в тому, що навіть в умовах війни держава зберігає правову керованість, межі допустимості та здатність обґрунтовувати екстраординарні заходи цілями самозахисту, а не самоутвердження владного апарату.

Ще однією важливою особливістю реалізації суверенітету України в умовах воєнного стану є перебудова співвідношення між цивільною і військовою складовими державної влади. У воєнному контексті оборонна функція держави закономірно набуває пріоритетного значення, а отже, змінюється вага рішень у сфері безпеки, оборони, мобілізації та військового управління [110; 169; 77; 7]. Проте це не означає, що військова логіка підміняє собою конституційну. Навпаки, саме конституційно організована держава повинна визначати межі, форми та процедури залучення військової компоненти до системи публічної влади. Інакше виникає ризик, що захист суверенітету перетвориться на ерозію демократичного та правового характеру держави. Саме тому особливість українського досвіду полягає в тому, що військовий компонент посилюється, але не повинен перетворюватися на самостійне джерело політичної суверенності.

Для України значущим є і те, що в умовах воєнного стану державний суверенітет реалізується через збереження зв'язку між центром і територіальним рівнем влади. Часткова окупація території, загроза окремим регіонам, вимушене переміщення населення, руйнування інфраструктури, потреба в швидкому запровадженні військових адміністрацій чи спеціальних механізмів управління об'єктивно змінюють територіальний вимір здійснення публічної влади [169; 77; 7]. Саме тому суверенітет у воєнному контексті означає ще й здатність держави не допустити фрагментації публічного простору, зберегти єдність правового поля та підтримувати керованість навіть у тих умовах, коли звичайні форми місцевого управління є ускладненими або тимчасово неможливими. У цьому сенсі спеціальні правові режими виступають не як виняток із логіки суверенітету, а як особливий спосіб збереження його територіальної єдності.

Не менш важливо і те, що реалізація державного суверенітету в умовах воєнного стану має часовий і відновлювальний вимір. Воєнний стан за своєю природою не може розглядатися як нова нормальність конституційного ладу. Його легітимність безпосередньо пов'язана з тим, що він спрямований на відсіч агресії, захист держави та створення умов для повернення до повноцінного функціонування конституційного порядку [110; 75; 77]. Саме тому однією з найважливіших особливостей реалізації суверенітету є те, що держава повинна не лише ефективно діяти в умовах війни, а й зберігати орієнтацію на відновлення звичайного режиму конституційної організації влади після усунення воєнної загрози. Суверенітет не реалізується повноцінно, якщо надзвичайний режим перетворюється на самодостатню модель владарювання.

Однією з найважливіших особливостей реалізації державного суверенітету України в умовах збройної агресії є те, що сама агресія не може бути коректно осмислена лише як воєнне вторгнення або посягання на територіальну цілісність держави. Безумовно, територіальний вимір є центральним і найбільш очевидним, адже саме через захоплення частини території, бойові дії, окупацію, спроби зміни кордонів і руйнування просторової

цілісності держави агресор прямо заперечує суверенітет як поширення верховної влади на всю територію країни [19; 75; 169; 7]. Проте сучасна війна має значно складніший характер. Вона спрямована не лише проти території, а проти всієї системи суверенних прав держави, тобто проти всіх тих сфер, у яких держава реалізує свою самостійність, правосуб'єктність, здатність до самозбереження і до визначення власного політико-правового розвитку [169; 77; 173; 7; 165; 82]. Саме тому війна повинна розглядатися як комплексне багатовимірне посягання на суверенітет України.

Найбільш очевидним є територіальний вимір такого посягання. У класичному розумінні суверенітет нерозривно пов'язаний із поширенням державної влади на всю територію держави та з недопустимістю існування на ній іншого верховного політичного центру [109; 75; 168; 59]. Саме тому будь-яка окупація, анексія, встановлення окупаційних адміністрацій, утворення квазідержавних структур або спроби примусового перекроювання простору держави безпосередньо зачіпають одну з базових форм здійснення суверенітету. Проте навіть у цьому контексті важливо усвідомлювати: агресія спрямована не стільки на територію як географічний об'єкт, скільки на спроможність держави повноцінно здійснювати владу в межах свого простору. Йдеться про підтримання правопорядку, захист населення та забезпечення безперервної дії Конституції і законів України [169; 77; 7]. Отже, територіальний вимір посягання на суверенітет має водночас і юрисдикційний характер: він стосується не лише простору, а й права держави бути єдиним верховним владним центром у межах цього простору.

Водночас зміст сучасної агресії виходить далеко за межі територіальних зазіхань. Ключовим об'єктом атаки постає політичний суверенітет: війна має на меті підірвати спроможність держави до автономного формування внутрішньополітичного курсу та реалізації незалежної зовнішньої стратегії [169; 77; 7]. Агресор не лише застосовує військову силу, а й намагається нав'язати державі зовнішню зумовлену модель політичного існування: змусити її змінити стратегічний курс, вплинути на систему публічної влади, підірвати

самостійність прийняття рішень, обмежити свободу міжнародного самовизначення та перетворити державу на об'єкт зовнішнього примусу. Саме тому політичний вимір посягання на суверенітет проявляється у спробі зруйнувати або обмежити свободу політичної волі держави. Для України це особливо очевидно в контексті поєднання військового тиску зі спробами примусити державу відмовитися від самостійно обраного безпекового, зовнішньополітичного та цивілізаційного курсу [121; 169; 77; 235]. Отже, війна спрямована не просто на ослаблення держави, а на обмеження її права бути політично самостійною.

Невід'ємним аспектом сучасної агресії є її правова деструкція. Посягання на суверенітет у цьому контексті реалізується через розмивання єдності правового поля держави. Це знаходить вияв у примусовому витісненні конституційного ладу з окупованих територій, насадженні квазіправових режимів та імплантації чужорідних юрисдикційних моделей. Окупаційні структури намагаються делегітимізувати законну систему влади, критично ускладнюючи спроможність держави гарантувати верховенство національного права на всій її території [169; 77; 7]. Правовий вимір суверенітету в умовах війни полягає не лише в наявності чинного законодавства, а в реальній здатності держави зберігати єдність правового простору. Саме тому війна підриває суверенітет і як право держави бути єдиним джерелом верховного публічно-правового порядку на своїй території.

Особливого значення набуває економічний вектор посягання на суверенні права держави. Традиційно в теорії суверенітету економічний вимір інколи недооцінювався, однак сучасний український досвід переконливо показує, що економічна стійкість є однією з фактичних передумов реальної державної самостійності [68; 77; 7]. Війна спрямована на виснаження ресурсної бази держави, руйнування інфраструктури, підлив фінансової стійкості, обмеження виробничого потенціалу, дестабілізацію енергетичної системи, порушення транспортних і логістичних зв'язків, а відтак — на звуження здатності держави самостійно фінансувати оборону, підтримувати функціонування інститутів

влади та забезпечувати базові потреби населення [169; 77; 7; 165]. У цьому сенсі економічний вимір суверенітету не є другорядним: держава, яка втрачає економічну спроможність підтримувати власне існування, неминуче втрачає і частину реального простору суверенного рішення.

Не менш важливим є гуманітарний вимір агресії. У сучасному світі державний суверенітет уже не може аналізуватися лише через апарат влади, територію та військову силу. Він тісно пов'язаний зі здатністю держави зберігати власну політичну спільноту, її ціннісну єдність, культурну та мовну цілісність, історичну пам'ять і символічні підстави власної державності [77; 173; 165; 82]. З огляду на це, збройна агресія є лише одним із компонентів війни; не менш масштабною є експансія у гуманітарну площину. Вона спрямована на руйнування ціннісного каркасу держави, деконструкцію національної ідентичності та деформацію культурного коду, що в підсумку має на меті духовне поневолення суспільства. Для України цей аспект має особливу гостроту, оскільки агресія супроводжується спробами заперечення української державності як такої, дискредитації української політичної нації та нав'язування чужої цивілізаційної рамки [169; 77; 173; 165]. Саме тому гуманітарний вектор є критично важливим аспектом національної безпеки та захисту суверенних прав держави.

Безпосередньо пов'язаний із гуманітарним інформаційний вимір посягання на суверенітет. Сучасна війна відбувається не тільки на полі бою, а й у просторі інформації, комунікації, сприйняття, політичної довіри та суспільної мобілізації [77; 173; 165; 82]. Агресор намагається впливати на суверенітет держави через дезінформацію, пропаганду, делегітимацію органів влади, створення паніки, розмивання суспільної солідарності, маніпуляцію міжнародним сприйняттям подій і підрив готовності суспільства до опору [77; 173; 165]. У цьому контексті інформаційний суверенітет слід трактувати не як ізоляцію від глобальних комунікаційних потоків, а як спроможність держави й суспільства формувати та оберігати власний інформаційний простір. Він має

функціонувати як територія правди, довіри, безпеки та комунікативної стійкості.

Особливо важливо, що всі ці виміри посягання на суверенітет — територіальний, політичний, правовий, економічний, гуманітарний та інформаційний — не існують окремо один від одного. Вони формують єдину систему впливу на державність. Руйнування економіки послаблює оборону й підриває довіру до влади. Інформаційний тиск впливає на політичну легітимність. Гуманітарне розмивання ідентичності полегшує зовнішній політичний примус. Окупація території руйнує правовий простір і водночас створює умови для нав'язування чужих символічних та адміністративних режимів [169; 77; 173; 7; 165; 82]. В умовах збройної агресії державний суверенітет України потребує комплексного аналізу, що виходить за межі однієї домінуючої площини. Такий підхід дозволяє повноцінно оцінити системний характер посягання на суверенні права держави, охоплюючи територіальний, політичний, правовий та економічний аспекти агресії.

У зв'язку з цим слід зробити ще один важливий висновок. Якщо війна є багатовимірним посяганням на всю систему суверенних прав держави, то і реалізація державного суверенітету в умовах війни не може бути зведена лише до оборони території або підтримання військової спроможності. Вона повинна включати також збереження політичної суб'єктності держави, підтримання єдності правового простору, забезпечення економічної стійкості, захист гуманітарної самототожності, утримання інформаційної безпеки та суспільної довіри [68; 77; 173; 7; 165; 82]. Специфіка реалізації суверенітету України в умовах збройної агресії полягає у його багатовимірності: держава змушена здійснювати одночасний захист та утвердження своєї суб'єктності в усіх стратегічних площинах свого буття — від територіальної цілісності до гуманітарної та інформаційної безпеки

Для України цей висновок має не лише теоретичне, а й безпосередньо прикладне значення. Він означає, що сучасна політика захисту державності не може бути побудована виключно як військова політика або як тимчасова реакція

на зовнішню загрозу. Вона повинна мати комплексний конституційно-правовий характер, поєднувати оборону, інституційну стійкість, правову відновлюваність, антикорупційну спроможність, гуманітарну політику, інформаційну безпеку, захист легітимності влади та відновлення порушеного правового порядку [68; 77; 7; 172; 165].

Рис. 2.4. Багатовимірний вплив війни на реалізацію державного суверенітету України

Джерело: побудовано автором.

Отже, багатовимірний характер посягання на всю систему суверенних прав держави є однією з ключових особливостей реалізації державного суверенітету України в умовах збройної агресії. Суверенітет у воєнному контексті реалізується не лише через захист території, а через збереження цілісності державного політико-правового простору в усіх його основних вимірах.

Ключовою ознакою реалізації суверенітету України в умовах збройної агресії є врахування інтенсивності та потенційної тривалості воєнного

конфлікту. У такій парадигмі стійкість суверенної влади визначається не лише реакцією на безпосередній мілітарний удар, а й здатністю державного механізму до тривалої життєдіяльності в умовах перманентної загрози та адаптивної трансформації. Відтак, війну варто інтерпретувати не як дискретну подію, а як специфічний часовий режим функціонування держави, у межах якого суверенна воля реалізується в ситуації довготривалого екзистенційного виклику [169; 77; 7].

Для України цей аспект набуває фундаментальної значущості. Досвід, накопичений з 2014 року, засвідчив, що збройна агресія може мати затяжний характер, при цьому інтенсивність бойових дій розподіляється нерівномірно по всій території держави. Така ситуація вимагає від державної влади здатності гнучко поєднувати оборонні заходи на фронті з підтриманням стабільного правового та соціально-економічного порядку в тилкових регіонах. Навіть за зміни масштабу бойових дій держава змушена одночасно забезпечувати оборону, підтримувати функціонування органів влади, економіки, соціальної сфери, правопорядку та міжнародної взаємодії. Це означає, що суверенітет у таких умовах реалізується не в межах короткочасного надзвичайного епізоду, а в режимі довготривалої мобілізації державного механізму.

Тривала війна змінює співвідношення між звичайним і надзвичайним станом функціонування держави. Вона змушує правову систему, інститути влади й суспільство пристосовуватися до тривалого періоду небезпеки, зберігаючи при цьому керованість, легітимність і внутрішню стійкість. У таких умовах суверенітет виявляється не лише через здатність держави відбити напад, а й через її спроможність довго підтримувати безперервність влади, правовий порядок, суспільну згуртованість і функціонування основних сфер публічного життя.

Отже, тривала війна становить особливий часовий режим реалізації державного суверенітету, у межах якого суверенітет проявляється як здатність держави не лише реагувати на воєнну загрозу, а й тривалий час підтримувати

власну життєздатність, інституційну витривалість і безперервність публічної влади в умовах постійної небезпеки.

Сучасна збройна агресія проти України не може бути повноцінно осмислена лише в межах двостороннього воєнного конфлікту або суто регіонального безпекового загострення. Вона розгортається в умовах глобальної взаємозалежності, у якій воєнне насильство поєднується з транснаціональними фінансовими, енергетичними, інформаційними, технологічними, логістичними та правовими каналами впливу. Саме тому сучасну війну доцільно розглядати як одну з конфліктних форм прояву глобалізації. У цьому сенсі війна не заперечує глобалізацію, а виявляє її конфліктний потенціал, перетворюючи глобальні зв'язки на канали тиску, контролю, примусу та дестабілізації [247; 298].

У сучасних реаліях збройна агресія, навіть будучи локалізованою в межах однієї держави, неминуче набуває транскордонного ефекту. Через глобалізаційні механізми — від логістичних ланцюгів та фінансової архітектури до міграційних векторів та інформаційного простору — війна інтегрується у світову систему. Вона не просто розгортається всередині глобалізованого середовища, а виступає потужним чинником його структурної перебудови, змінюючи міжнародні безпекові парадигми.

У цьому полягає одна з принципових особливостей війни як конфліктної форми прояву глобалізації. Глобалізація не означає лише кооперацію, інтеграцію або інтенсифікацію мирних взаємозв'язків. Вона також створює середовище, у якому конфлікт набуває нової глибини та нових каналів поширення. Саме тому у сучасних умовах збройний конфлікт не є запереченням глобальної взаємозалежності, а радше демонструє, що ця взаємозалежність може мати як кооперативні, так і руйнівні форми.

Подані у світовому вимірі дані про кількість воєн підтверджують, що сучасна воєнна конфліктність має не випадковий, а системний характер. Зростання кількості воєн у світі свідчить, що реалізація державного суверенітету дедалі частіше відбувається в середовищі, де воєнна загроза не є

ізолюваним винятком, а стає одним із чинників перебудови міжнародних відносин [298].

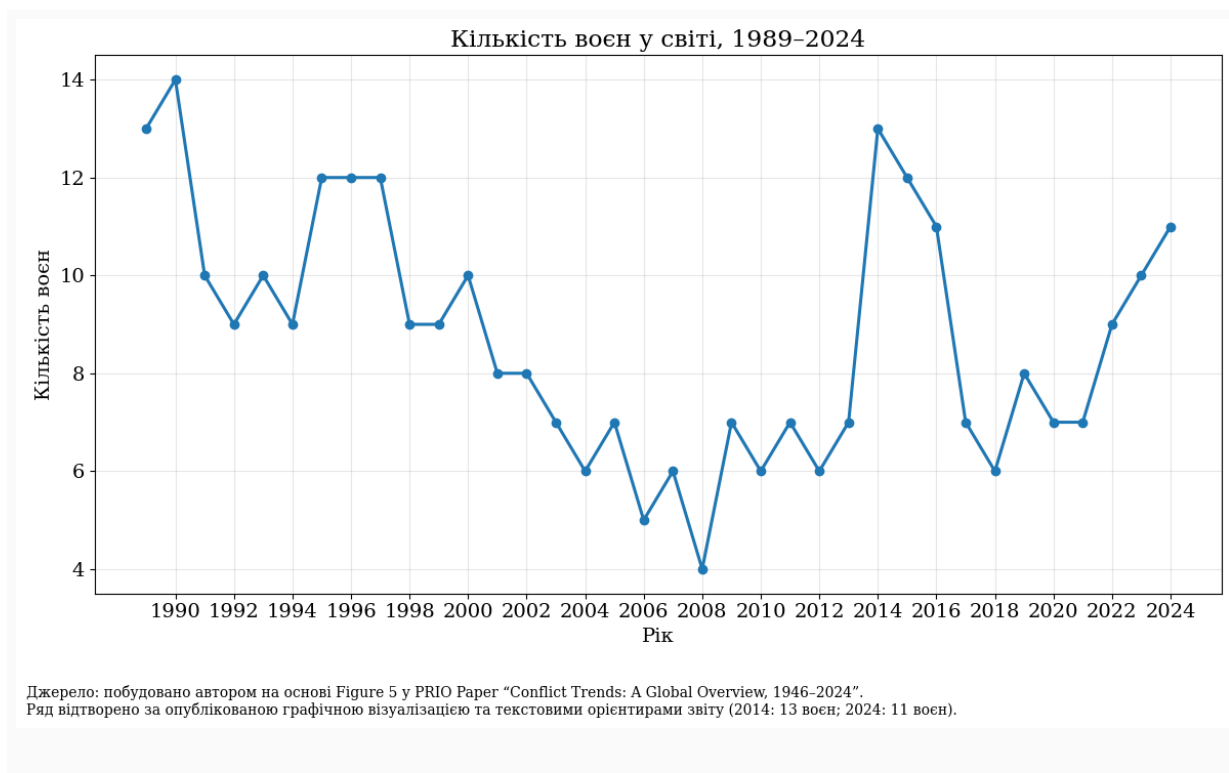

Рис. 2.3. Кількість воєн у світі, 1989–2024.

Джерело: побудовано автором на основі PRIO Paper “Conflict Trends: A Global Overview, 1946–2024” [298].

Зростання кількості воєн у світі має для цього дослідження не лише загальноінформаційне, а й концептуальне значення. Воно свідчить про те, що реалізація державного суверенітету дедалі частіше відбувається в умовах, коли воєнна конфліктність знову стає одним із визначальних факторів міжнародного середовища. Для України це означає, що російська агресія повинна оцінюватися не лише як окремий випадок посягання на територію і політичну незалежність, а як прояв ширшої тенденції, в межах якої війна повертається в центр світової політичної та безпекової реальності.

Війна в Україні має значення не лише для самої України як держави-жертви агресії, а й для ширшого кола держав, які змушені переглядати власні суверенні рішення під впливом її наслідків. У глобалізованому середовищі збройний конфлікт рідко залишається локалізованим за своїм фактичним ефектом. Його наслідки поширюються через енергетичні ринки, інфляційні процеси, транспортні коридори, міграційні потоки, санкційні механізми та оборонну кооперацію. Саме тому війна в Україні повинна розглядатися також як чинник, що впливає на зміст і межі реалізації суверенних рішень інших держав, насамперед у Європі.

Насамперед цей вплив проявився у сфері економічної, енергетичної та бюджетної політики. Війна спричинила інфляційний тиск, енергетичні шоки, перегляд бюджетних пріоритетів і зростання оборонних видатків у багатьох державах. Це означає, що навіть ті держави, які формально не є стороною конфлікту, були змушені коригувати власну фінансову, соціальну та безпекову політику у відповідь на зовнішній воєнний фактор. У цьому сенсі війна в Україні вплинула на реалізацію їхніх суверенних прав через зміну фактичних умов публічного рішення.

Не менш масштабною постає дія війни на безпекові та інституційні стратегії інших держав. Російська агресія змусила європейські держави переглянути уявлення про межі воєнної загрози, прискорити зростання оборонних витрат, посилити увагу до військової мобільності, критичної інфраструктури та стратегічної автономії. Водночас війна в Україні стала каталізатором безпекової інтеграції, розвитку оборонно-промислової співпраці та переосмислення оборонних механізмів ширшого кола країн.

Окреме значення має міграційний і гуманітарний вплив війни. Масове переміщення українських громадян до інших держав поставило перед ними питання про тимчасовий захист, доступ до праці, освіти, медичних і соціальних послуг. Внаслідок цього війна в Україні вплинула на внутрішню соціальну політику, ринок праці, бюджетні рішення та механізми публічного адміністрування інших держав. Це означає, що суверенні рішення цих держав

зазнали впливу не через прямий воєнний примус, а через гуманітарні наслідки війни, які змінили простір їхнього внутрішнього управління.

Важливо і те, що цей вплив має не односторонній характер. Унікальний бойовий, інституційний та технологічний досвід України став каталізатором переосмислення безпекових стратегій і оборонних практик багатьох держав світу. Тому війна в Україні стає не лише джерелом ризиків і витрат для інших країн, а й фактором трансферу досвіду, який змінює способи забезпечення ними власного суверенітету.

Отже, війна в Україні впливає на реалізацію суверенних рішень інших держав через економічні, енергетичні, міграційні, безпекові та інституційні канали. Її наслідки виходять далеко за межі української території і змінюють умови, за яких інші держави здійснюють власну бюджетну, оборонну, соціальну, транспортну та зовнішню політику. У цьому полягає одна з ключових особливостей сучасної війни як конфліктної форми прояву глобалізації: вона не лише вражає державу-жертву, а й перебудовує простір суверенних рішень значно ширшого кола держав.

Війна наочно виявляє асиметрію реалізації державного суверенітету. Формальна суверенна рівність держав не усуває реальної нерівності їхніх можливостей здійснювати, захищати та відновлювати власну суверенну волю. Одна держава може володіти значним військовим, фінансовим, ресурсним і політичним потенціалом, тоді як інша, залишаючись повністю суверенною у формально-правовому сенсі, змушена реалізовувати суверенітет в умовах зовнішнього вторгнення, ресурсної вразливості, залежності від міжнародної підтримки та постійної загрози безпеці [39; 169; 7].

Саме ця асиметрія дозволяє точніше зрозуміти природу сучасного посягання на суверенітет. Структурна нерівність сучасного світопорядку дозволяє глобальним гравцям та військовим гегемонам деформувати суверенітет інших держав, застосовуючи інструментарій нелінійного впливу. Замість прямої військової агресії на перший план виходить контроль над стратегічними ресурсами, безпековим середовищем, інформаційною ієрархією

та глобальною логістикою, що фактично звужує простір суверенного вибору держави. Для України це має особливе значення, оскільки її суверенітет реалізується в умовах одночасного воєнного тиску, потреби у зовнішній підтримці та необхідності зберігати власну конституційну самостійність [39; 169; 7; 165; 82].

У цьому ж контексті особливої уваги потребує проблема квазідержавних утворень, сформованих внаслідок зовнішньої агресії, окупації та фактичного контролю з боку іншої держави. У конституційно-правовому вимірі такі утворення не можуть розглядатися як носії нового суверенітету, оскільки їх виникнення не є результатом вільного самовизначення політичної спільноти в межах правомірного процесу державотворення. Вони постають як похідний наслідок протиправного втручання у суверенітет існуючої держави і тому не утворюють легітимної альтернативної форми державності. Їх слід оцінювати як юридично нікчемний продукт агресії та інструмент подальшого звуження реального суверенітету держави-жертви [169; 7; 165; 82; 33; 105; 180; 295].

У площині конституційного права захист державного суверенітету в умовах воєнної агресії трансформується у комплексне завдання. Воно виходить за межі суто мілітарної оборони кордонів, охоплюючи гарантування інституційної безперервності легітимної влади, запобігання деструктивній фрагментації правового поля та непохитне дотримання єдиного конституційного ладу з обов'язковим відновленням державної юрисдикції на тимчасово окупованих територіях. Саме тому асиметрія реалізації суверенітету й проблема квазідержавних утворень повинні оцінюватися як складові сучасного механізму посягання на державність, а не як другорядні наслідки війни.

Реалізація державного суверенітету України в умовах збройної агресії має якісно особливий, багаторівневий і відновлювальний характер. Війна переводить проблему суверенітету зі сфери нормативного опису у сферу фактичної перевірки державної життєздатності, інституційної стійкості та здатності держави залишатися реальним носієм верховної публічної влади. У

цих умовах суверенітет виявляється не лише через формально закріплений статус незалежної держави, а й через здатність України зберігати керованість, легітимність влади, єдність правового простору, суспільну стійкість і можливість відновлювати порушену юрисдикцію.

Воєнний стан у цьому контексті виступає спеціальним конституційно-правовим механізмом здійснення суверенітету, за допомогою якого держава адаптує власний владний і правовий механізм до умов агресії, не втрачаючи конституційної природи. Водночас війна має багатовимірний характер і становить посягання не лише на територію держави, а на всю систему її суверенних прав — політичних, правових, економічних, гуманітарних, інформаційних і безпекових. Саме тому реалізація суверенітету в умовах агресії повинна оцінюватися комплексно, через сукупність взаємопов'язаних сфер державного існування.

Тривалий характер війни додає до цього часовий вимір: суверенітет реалізується не тільки як здатність реагувати на момент воєнного удару, а і як спроможність держави довго функціонувати в умовах небезпеки, підтримувати безперервність інститутів і поєднувати оборону з нормальним управлінням. Водночас сучасна війна виявляється як конфліктна форма прояву глобалізації, а її наслідки виходять далеко за межі держави-жертви, впливаючи на суверенні рішення інших держав через економічні, енергетичні, міграційні, безпекові та інституційні канали. Зрештою, досвід війни увиразнює асиметрію реалізації суверенітету та підтверджує юридичну нікчемність будь-яких квазідержавних утворень, насаджених агресором. Сукупність цих чинників дозволяє трактувати реалізацію суверенітету України як специфічний конституційно-правовий модус. У його межах визначальними факторами виживання нації стають суверенездатність, безперервність легітимної влади, інституційна резистентність та внутрішній потенціал правової системи до самозбереження й повної регенерації державності

Для України цей висновок має не лише теоретичне, а й безпосередньо прикладне значення. Він означає, що сучасна політика захисту державності не

може бути побудована виключно як військова політика або як тимчасова реакція на зовнішню загрозу. Вона повинна мати комплексний конституційно-правовий характер, поєднувати оборону, інституційну стійкість, правову відновлюваність, антикорупційну спроможність, гуманітарну політику, інформаційну безпеку, захист легітимності влади та відновлення порушеного правового порядку [68; 77; 7; 172; 165]. Саме в цьому сенсі війна змінює і сам підхід до реалізації суверенітету: вона вимагає від держави діяти як єдиний комплексний суб'єкт самозахисту, а не як набір розрізнених інституцій із вузькими функціями.

Отже, третьою ключовою особливістю реалізації державного суверенітету України в умовах збройної агресії є те, що війна становить комплексне посягання на всю систему суверенних прав держави, а отже, вимагає багатовимірної моделі реалізації й захисту суверенітету [169; 77; 173; 7; 29; 165; 82]. Суверенітет у воєнному контексті реалізується не лише через захист території, а через збереження цілісності державного політико-правового простору в усіх його вимірах.

Подальший аналіз особливостей реалізації державного суверенітету України в умовах збройної агресії вимагає звернення до ще одного принципово важливого комплексу питань — співвідношення державної спроможності, легітимності публічної влади, зовнішньої підтримки та відновлення суверенітету. Саме в цій площині проблема суверенітету переходить від опису характеру агресії до оцінки того, яким чином держава реально зберігає себе як суверенний суб'єкт у ситуації війни. Якщо в попередній частині було обґрунтовано, що сучасна агресія становить комплексне посягання на всю систему суверенних прав держави, то тепер необхідно з'ясувати, за рахунок яких внутрішніх і зовнішніх ресурсів держава здатна протистояти такому посяганню, не втрачаючи при цьому власної конституційної природи та політичної самототожності [68; 169; 77; 7; 235; 29].

Передусім слід визнати, що в умовах збройної агресії реалізація державного суверенітету безпосередньо залежить від державної спроможності. У даному контексті йдеться не лише про військовий або адміністративний

потенціал, а про цілісну здатність держави діяти як організований публічно-правовий суб'єкт: ухвалювати рішення, забезпечувати їх виконання, підтримувати функціонування органів влади, координувати оборону, зберігати керованість територіальним простором, забезпечувати безперервність правопорядку, утримувати суспільну довіру та підтримувати стійкість інституцій [68; 77; 7; 172]. Саме тому в умовах агресії державний суверенітет перестає бути достатньо описуваним лише в термінах юридичного титулу. Він починає виявлятися як здатність держави не втратити себе під тиском руйнівних зовнішніх і внутрішніх факторів.

Для України ця обставина має вирішальне значення. Суверенітет України не викликає сумнівів у конституційному та міжнародно-правовому сенсі [75; 1; 37]. Однак війна висуває інше питання: якою мірою держава здатна зберігати реальну самостійність, коли частина її території окупована, коли її інфраструктура системно уражається, коли мільйони громадян стають внутрішньо переміщеними особами або вимушено перебувають за межами країни, коли економіка функціонує в умовах постійного навантаження, а публічна влада змушена діяти в режимі безперервної кризової мобілізації [169; 77; 7; 165]. Саме тут державна спроможність і стає реальним виміром суверенітету. Якщо держава не здатна підтримувати себе як функціональний організм, її формальний суверенний статус починає дедалі більше відриватися від реальних умов здійснення суверенної волі.

Однак сама спроможність держави в умовах війни не може бути зведена лише до ефективності примусу чи до технічної керованості апаратом влади. Не менш важливою є легітимність публічної влади, без якої суверенітет втрачає свій конституційний зміст. В умовах агресії ця проблема набуває особливої гостроти. Держава змушена вдаватися до надзвичайних рішень, діяти в умовах воєнного стану, обмежувати окремі права і свободи, змінювати пріоритети бюджетної, безпекової та кадрової політики, концентрувати ресурси й посилювати централізаційні механізми [110; 77; 7]. Усе це може бути конституційно виправданим лише доти, доки зберігається зв'язок влади з

народом як джерелом суверенітету, доки державна влада діє як інструмент захисту державності, а не як самодостатній центр примусу. Саме тому в умовах війни легітимність є не другорядним фактором, а внутрішньою умовою збереження суверенітету в його правовому значенні [19; 75].

У цьому ж контексті слід окремо розглянути проблему зовнішньої підтримки. В умовах сучасної війни жодна держава, навіть зберігаючи формальний суверенний статус, не завжди спроможна самотійно забезпечити весь обсяг ресурсів, необхідних для тривалого захисту своєї території, населення, економіки та інституцій [169; 77; 7]. Для України зовнішня підтримка — військова, фінансова, гуманітарна, політична, експертна — стала одним із визначальних чинників здатності держави продовжувати опір агресії, підтримувати макрофінансову стабільність, забезпечувати функціонування публічної влади та стримувати стратегічний тиск [7; 235; 29]. Це породжує складне, але принципово важливе питання: чи не суперечить масштабна зовнішня підтримка самій природі державного суверенітету.

На це питання не можна відповідати спрощено. З одного боку, було б неправильно вважати, що держава втрачає суверенітет лише тому, що отримує значну допомогу від інших держав чи міжнародних структур. Сам по собі факт зовнішньої підтримки не скасовує суверенітету, якщо держава зберігає власну політичну суб'єктність, сама визначає базові напрями свого розвитку, не втрачає положення первинного носія публічної влади і не перетворюється на виконавця повністю нав'язаного зовнішнього порядку денного [7; 235; 29]. У такому випадку зовнішня підтримка може виступати не запереченням суверенітету, а ресурсом його збереження. Для України це означає, що сама по собі міжнародна допомога не є свідченням десуверенізації, якщо вона використовується для зміцнення здатності держави захищати власну самотійність і не підмінює її власного стратегічного рішення.

З іншого боку, зовнішня підтримка не може розглядатися як повністю нейтральна для суверенітету. Умови її надання, масштаби залежності від неї, вплив на внутрішню політику, зв'язок із реформами, зовнішніми очікуваннями

та інституційними змінами об'єктивно впливають на спосіб реалізації державної волі [121; 7; 235; 29]. Саме тому в умовах війни питання про зовнішню підтримку повинно оцінюватися крізь призму реальної суверенності: чи підсилює вона державну спроможність і самостійність, чи формує такі відносини залежності, за яких держава дедалі більше втрачає контроль над межами власного стратегічного вибору. Для України цей аспект набуває особливої гостроти, оскільки євроінтеграційний вектор, безпекове партнерство та зовнішня фінансова підтримка постають у подвійній ролі: як фундаментальний ресурс для збереження суверенітету і водночас як чинник детермінації автономного простору державних рішень. Відтак, конституційно-правовий дискурс має базуватися на комплексному врахуванні цієї амбівалентності, узгоджуючи потреби національної безпеки з викликами зовнішньої залежності

Особливо важливо, що в умовах агресії зовнішня підтримка є найбільш сумісною із суверенітетом тоді, коли вона спрямована на зміцнення власної державної спроможності, а не на заміщення держави в її суверенних функціях. Якщо зовнішня допомога дозволяє Україні краще обороняти себе, підтримувати функціонування економіки, забезпечувати стійкість правопорядку, розвивати оборонні спроможності, зберігати легітимність влади та відновлювати порушені функції державності, тоді вона працює як ресурс відтворення реальної суверенності [7; 235; 29]. Якщо ж вона формує таку модель, за якої ключові напрямки державної політики перестають бути результатом власного політичного рішення, тоді виникає проблема поступового звуження самостійності під впливом зовнішньої залежності. Отже, в умовах війни питання не в самій наявності підтримки, а в тому, чи залишається держава її суб'єктом-одержувачем, а не об'єктом зовнішнього управління.

Не менш важливим є і відновлювальний вимір суверенітету. В умовах агресії державний суверенітет реалізується не лише як захист наявного стану державності, а і як здатність до її відновлення. Йдеться не тільки про деокупацію території, хоча цей аспект є принциповим. Йдеться також про

відновлення дії українського правового порядку на звільнених територіях, відбудову інфраструктури, повернення публічної влади, інтеграцію населення в єдиний політико-правовий простір, відновлення довіри до держави, повернення соціальної й гуманітарної цілісності, а також про реінституціоналізацію державної присутності там, де вона була витіснена окупаційними структурами [169; 77; 7]. Саме тому відновлення суверенітету не може тлумачитися лише як військове звільнення території. Воно має значно ширший, багатовимірний характер.

У цьому сенсі суверенітет виявляється не як статична приналежність державі певного простору, а як процес постійного підтвердження, захисту та відновлення її верховної публічної влади. Для України це особливо важливо, адже війна продемонструвала, що формального міжнародно-правового визнання права на територію недостатньо, якщо держава не здатна фактично повернути на цю територію власне право, власні інститути, власний порядок публічної влади та власний гуманітарний і інформаційний простір [169; 77; 7; 165]. Саме тому в умовах агресії відновлення суверенітету означає не тільки перемогу у військовому сенсі, а і відновлення повноти державної юрисдикції, легітимності влади, цілісності правового простору і життєздатності політичної спільноти.

Звідси випливає ще один важливий висновок: у сучасних умовах реалізація державного суверенітету України в умовах агресії повинна оцінюватися як сукупність чотирьох взаємопов'язаних процесів — збереження, захисту, підтримання і відновлення. У цій парадигмі збереження передбачає унеможливлення деструкції державності та гарантування інституційної безперервності. Захист полягає в активній обороні від зовнішнього примусу та багатовекторних посягань на суверенні права держави. Підтримання фокусується на забезпеченні безперебійної життєдіяльності владних інститутів, економіки, правопорядку, а також гуманітарного й інформаційного просторів в умовах воєнного стану. Нарешті, відновлення означає регенерацію повноцінної суб'єктності та верховенства державного рішення на всій деокупованій

території [68; 169; 77; 7]. Запропонована модель найбільш релевантно відображає сучасний український досвід, дозволяючи вийти за межі вузького ототожнення суверенітету суто з територіальним чи формально-статусним аспектами

Отже, четвертою ключовою особливістю реалізації державного суверенітету України в умовах збройної агресії є те, що його здійснення безпосередньо залежить від поєднання державної спроможності, легітимності публічної влади, зовнішньої підтримки та здатності до відновлення порушеної юрисдикції [68; 169; 77; 7; 235; 29; 165]. У цій взаємодії проявляється реальна суверенність держави: у її здатності не лише зберігати формальний статус, а й діяти як самостійний, легітимний, спроможний і відновлювальний суб'єкт публічної влади в умовах війни.

Проведений аналіз дає підстави для висновку, що реалізація державного суверенітету України в умовах збройної агресії має якісно особливий характер і не може бути пояснена ані в межах класичної моделі суверенітету як лише верховенства і незалежності державної влади, ані через вузьке уявлення про війну як виключно територіальне протистояння. В умовах агресії державний суверенітет виявляється не лише як нормативно закріплений статус держави, а передусім як реальна здатність держави зберігати, захищати, підтримувати й відновлювати власну публічну владу, правопорядок і політико-правову самототожність [110; 19; 75; 68; 169; 77; 7]. Саме тому війна переводить проблему суверенітету зі сфери переважно доктринального опису у сферу фактичної перевірки його життєздатності.

Передусім слід визнати, що збройна агресія є не просто зовнішнім порушенням міжнародного правопорядку, а безпосереднім посяганням на саму можливість держави залишатися повноцінним носієм верховної публічної влади. Вона спрямована не лише на частину території держави, а й на її політичну суб'єктність, інституційну безперервність, правову цілісність, економічну стійкість, гуманітарну єдність, інформаційну безпеку та здатність до самостійного стратегічного самовизначення [169; 77; 173; 7; 165; 82; 33; 105;

180]. Отже, сучасна війна повинна розглядатися як комплексне посягання на всю систему суверенних прав держави, а відтак і реалізація суверенітету в умовах агресії повинна оцінюватися як багатовимірний процес.

У цьому зв'язку принципового значення набуває висновок про те, що суверенітет у воєнному контексті реалізується не лише через збереження формального конституційного статусу держави, а через її сувереноздатність — тобто фактичну спроможність протидіяти руйнуванню власної державності [68; 7]. Саме спроможність держави забезпечувати оборону, підтримувати функціонування органів влади, координувати публічне управління, зберігати керованість територіальним простором, підтримувати правопорядок і протидіяти багатовимірним загрозам виявляє реальний зміст суверенітету в умовах війни [169; 77; 7]. Тому в сучасних умовах суверенітет України не може оцінюватися лише за критерієм міжнародного визнання або конституційного закріплення; він повинен оцінюватися також за критерієм реальної державної життєздатності.

Особливістю реалізації державного суверенітету України в умовах агресії є також те, що вона здійснюється через механізми воєнного стану та інших спеціальних правових режимів. У конституційно-правовому сенсі ці режими не заперечують конституційний лад, а виступають формою його самозахисту [110; 75; 77]. Воєнний стан змінює форми функціонування публічної влади, посилює координаційний та централізаційний елементи державного механізму, допускає тимчасові обмеження окремих прав і свобод, але не змінює джерела суверенітету й не створює нового суверена. З огляду на це реалізація державного суверенітету в умовах війни повинна оцінюватися як легітимна концентрація публічної влади для цілей самозбереження держави, а не як відступ від конституційної природи державності [19; 75; 77; 7].

Водночас збройна агресія вимагає особливо уважного ставлення до співвідношення ефективності захисту і легітимності публічної влади. Захист суверенітету не може здійснюватися шляхом нівелювання конституційної природи держави. Відтак, у воєнний період правомірними постають лише ті

форми концентрації владних повноважень, спеціальні правові режими та екстремальні заходи, що зумовлені цілями оборони й регенерації державності, залишаючись при цьому в межах конституційної логіки самозахисту. Будь-який вихід за ці межі загрожує перетворенням захисту суверенітету на руйнування самих основ конституційного ладу [19; 75; 77]. У цьому сенсі легітимність публічної влади виступає не зовнішнім обмеженням суверенітету, а його внутрішньою умовою: держава залишається суверенною такою мірою, якою захищає себе як правова і демократична держава, а не як довільний апарат сили.

Окремого значення в умовах агресії набуває проблема зовнішньої підтримки. Для України вона є одним із визначальних факторів збереження реальної здатності держави до опору, оборони та функціонування [7; 235; 29]. При цьому зовнішня військова, фінансова, гуманітарна чи політична допомога сама по собі не скасовує державного суверенітету, якщо вона не підміняє власну суверенну волю держави, а зміцнює її спроможність діяти як самостійний суб'єкт [7; 235]. Проблема балансу між суверенітетом та зовнішньою залежністю має оцінюватися на підставі реальної суб'єктності держави. Вирішальним є те, чи використовується допомога як інструмент регенерації власної державності, чи вона призводить до втрати статусу первинного джерела влади. Для України це не просто теоретичне питання, а практична умова того, щоб міжнародне партнерство посилювало, а не заперечувало її суверенне право на самостійний історичний шлях

Не менш важливим є те, що в умовах збройної агресії державний суверенітет набуває виразного відновлювального виміру. Йдеться не лише про право держави на оборону, а й про її обов'язок і здатність відновлювати порушений простір юрисдикції, повертати дію власного права, відбудовувати інститути публічної влади, відновлювати єдність правового, гуманітарного та інформаційного простору, а також повертати повноту власного верховного рішення на всій території держави [169; 77; 7]. У цьому сенсі суверенітет в умовах війни реалізується не як статичний стан, а як процес безперервного

відтворення державної самостійності. Саме ця риса особливо чітко проявляється в українському досвіді, де захист суверенітету нерозривно поєднується з потребою його фактичного відновлення у звільнених або тимчасово втрачених просторах.

Підсумовуючи, зазначимо, що реалізація державного суверенітету України в умовах збройної агресії набуває багаторівневого, регенеративного та суб'єктно-спроможнісного характеру. Цей процес охоплює синергію збереження конституційного статусу держави, збройного захисту її територіальної цілісності, гарантування інституційної безперервності та легітимності публічної влади. Ключовим елементом виступає спроможність держави конвертувати міжнародну допомогу в ресурс зміцнення владної вертикалі, уникаючи при цьому ерозії політичної суб'єктності, що постає необхідною передумовою для майбутньої реінтеграції правового простору та повної реалізації державної юрисдикції на всіх деокупованих територіях [110; 68; 169; 77; 7; 235; 29; 165]. Саме у такій функціональній єдності розкривається сучасний зміст суверенітету України як динамічної здатності правової системи до самозбереження в умовах екзистенційних викликів.

Отже, у підрозділі 2.3 доведено, що в умовах збройної агресії державний суверенітет України реалізується як конституційно легітимна, інституційно спроможна, безпеково зорієнтована та відновлювальна здатність держави залишатися первинним носієм верховної публічної влади, захищати всю систему своїх суверенних прав і відновлювати повноту власного політико-правового простору [19; 75; 68; 169; 77; 7; 165; 82]. Вказана концептуальна модель не лише пояснює феномен української стійкості, а й формує логічний місток до наступного етапу дисертаційного дослідження. Третій розділ присвячено спеціальному вивченню прикладних конституційно-правових інструментів, що гарантують суверенітет держави у ключових вимірах її буття: від політико-правового та економічного до гуманітарного й інформаційного

Висновки до розділу II

У другому розділі дисертації досліджено конституційно-правову природу державного суверенітету України в умовах глобалізації, євроінтеграції та збройної агресії, що дає підстави сформулювати такі висновки.

Сучасний державний суверенітет України слід інтерпретувати не як статичний атрибут, а як динамічну конституційно-правову категорію, зміст якої детермінується реальними умовами функціонування верховної влади. Її сутність розкривається через здатність держави пролонгувати самостійність стратегічних рішень, гарантувати цілісність конституційного ладу та підтримувати власну політико-правову ідентичність. Відтак, комплексна характеристика суверенітету має інтегрувати його нормативний, інституційний, функціональний, безпековий та регенеративний виміри.

Принципове значення має розмежування державного суверенітету і суверенних прав держави. Державний суверенітет є фундаментальною та системоутворюючою властивістю державної влади, тоді як суверенні права держави є конкретними юридичними формами його реалізації в окремих сферах. Зміна способу здійснення окремого суверенного права ще не означає автоматичної втрати суверенітету, однак істотне звуження простору реалізації суверенних прав може свідчити про деформацію реального змісту державної самостійності.

Глобалізація не ліквідує державний суверенітет автоматично, проте істотно змінює умови та способи його реалізації. Вона звужує простір ізолюваного державного рішення, посилює економічну, інформаційну, правову, технологічну та безпекову взаємозалежність, а відтак переводить суверенітет із площини замкненої самодостатності у площину керованої самостійності в складному зовнішньому середовищі. За таких умов реальна реалізація суверенітету дедалі більше залежить від здатності держави контролювати стратегічні сфери власного розвитку та підтримувати інституційну стійкість.

Європейська інтеграція виступає особливою правовою формою ускладнення реалізації державного суверенітету. Її специфіка полягає в тому,

що вона пов'язана не лише з політичним зближенням чи міжнародною співпрацею, а з правовим наближенням, адаптацією законодавства, імплементацією зовнішньо зумовлених стандартів, інституційною сумісністю та зміною процедури формування державного рішення. Водночас євроінтеграція є сумісною зі збереженням державного суверенітету доти, доки не руйнується конституційне ядро державності, не втрачається реальний простір стратегічного вибору та не нівелюється політико-правова суб'єктність держави.

Делегування окремих правомочностей саме по собі не означає втрати державного суверенітету. Делегуватися можуть форми реалізації суверенних прав держави, але не суверенітет як фундаментальна засада конституційного ладу. Межі допустимого делегування повинні оцінюватися за сукупністю критеріїв: збереженням конституційного ядра державності, реального простору стратегічного рішення, реальною здійсненністю перегляду або корекції делегування, а також відсутністю такого інституційного конфлікту інтересів, за якого суб'єкти, на користь яких відбулося делегування, самі визначають умови й наслідки його перегляду.

Формальна юридична відкличність делегованих повноважень не може вважатися самодостатнім критерієм збереження суверенітету. Для оцінки реальної суверенності відповідного механізму необхідно враховувати глибину правової, політичної, економічної та безпекової взаємозалежності, фактичну рентабельність перегляду чи виходу, а також реальну спроможність держави здійснити такий перегляд без втрати власної функціональної стійкості. Отже, формальна відкличність ще не тотожна реальній суверенності.

Важливою конституційно-правовою межею допустимої трансформації державного суверенітету є конституційна ідентичність держави. Для України вона охоплює народовладдя, суверенність і незалежність держави, унітаризм, територіальну цілісність, верховенство Конституції, демократичний і правовий характер держави та виключне право українського народу визначати і змінювати конституційний лад. Відповідно інтеграційні та глобалізаційні

процеси є сумісними з конституційним розвитком України лише доти, доки вони не зачіпають цього незвідного ядра державної самототожності.

Сучасна реалізація державного суверенітету України повинна оцінюватися з урахуванням асиметрії його здійснення. Формальна суверенна рівність держав не означає рівності реальних умов, у яких вони здійснюють свою суверенну волю. Україна реалізує свій суверенітет в умовах війни, зовнішнього безпекового тиску, потреби в міжнародній підтримці, інтеграційної взаємодії та постійних гібридних загроз. Саме тому для українського конституційно-правового аналізу принципове значення має категорія реальної суверенності, яка відображає не лише юридичний титул, а й фактичну здатність держави діяти як самостійний носій публічної влади.

Збройна агресія є якісно особливим контекстом реалізації державного суверенітету України. Вона становить посягання не лише на територіальну цілісність держави, а на всю систему її суверенних прав — територіальних, політичних, правових, економічних, гуманітарних та інформаційних. Саме тому в умовах війни державний суверенітет повинен осмислюватися як багатовимірна категорія, що виявляється у здатності держави не лише обороняти територію, а й зберігати політичну суб'єктність, єдність правового простору, економічну стійкість, гуманітарну самототожність, інформаційну безпеку та легітимність публічної влади.

Реалізація державного суверенітету України в умовах збройної агресії відбувається через механізми воєнного стану та інших спеціальних правових режимів, які не заперечують конституційний лад, а виступають формою його самозахисту. Воєнний стан змінює форми функціонування публічної влади, посилює координаційні та централізаційні механізми, допускає тимчасові обмеження окремих прав і свобод, але не змінює джерела суверенітету й не створює нового суверена. Відтак у воєнному режимі суверенітет реалізується як легітимна концентрація публічної влади для цілей самозбереження держави.

В умовах війни державний суверенітет України безпосередньо залежить від поєднання державної спроможності, легітимності влади, зовнішньої

підтримки та здатності до відновлення порушеної юрисдикції. Державна спроможність забезпечує фактичну життєздатність суверенітету; легітимність влади надає йому конституційного змісту; зовнішня підтримка може виступати ресурсом його збереження, якщо не підміняє власної державної волі; відновлення юрисдикції виявляє суверенітет не лише як захисну, а і як відновлювальну категорію. Відтак, у контексті збройної агресії реалізація суверенітету трансформується у комплексний механізм, що забезпечує одночасне збереження державності, її збройну та правову оборону, а також відновлення суверенної юрисдикції у межах єдиного конституційного поля.

Отже, комплексна конституційно-правова характеристика державного суверенітету України крізь призму викликів глобалізації, євроінтеграції та збройної агресії дозволяє констатувати: сучасний суверенітет постає не ізольованим формальним атрибутом, а історично детермінованою, нормативно опосередкованою та безпеково орієнтованою формою організації верховної публічної влади. Його сутність полягає у здатності до реального здійснення владних повноважень та динамічного відновлення суб'єктності держави в умовах екзистенційних загроз. У сучасних умовах він реалізується як здатність держави зберігати власну конституційну ідентичність, контролювати межі зовнішньої взаємодії, протидіяти багатовимірному посяганню на систему суверенних прав та забезпечувати відновлення повноти власної юрисдикції.

РОЗДІЛ III КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

3.1. Конституційно-правове забезпечення державного суверенітету України у військовій та політичній сферах

Забезпечення державного суверенітету України в сучасних умовах не може розглядатися як абстрактна конституційно-правова проблема, відірвана від реального стану державності. В умовах тривалої збройної агресії, нестабільності зовнішнього безпекового середовища, високої залежності від якості внутрішнього управління та постійного тиску на політичну суб'єктність держави питання забезпечення суверенітету набуває виразно практичного значення. Воно стосується не лише формального збереження державного статусу України, а й реальної здатності держави підтримувати верховну публічну владу, захищати власний конституційний лад, не допустити руйнування політичної та правової єдності й забезпечувати умови для свого подальшого існування та розвитку [39].

У цьому контексті військова та політична сфери виступають базовими напрямками забезпечення державного суверенітету України. Саме в них найвиразніше проявляється здатність держави не лише проголошувати свою суверенність, а й реально її здійснювати, підтримувати та захищати. Військова сфера є визначальною тому, що без належної оборонної спроможності суверенітет держави в умовах зовнішньої агресії втрачає свою фактичну захищеність [227; 164]. Політична сфера має не менше значення, оскільки саме в ній формується державна воля, ухвалюються стратегічні рішення, забезпечується тяглість влади, підтримується легітимність публічного управління та визначаються межі внутрішньої і зовнішньої самостійності держави [39; 176]. За таких умов військова і політична складові не можуть розглядатися ізолювано одна від одної, оскільки ослаблення будь-якої з них прямо впливає на загальний стан державного суверенітету.

Для України це має особливе значення з огляду на те, що війна вже давно перестала бути лише питанням воєнної операції або окремої безпекової загрози. Вона визначає умови функціонування публічної влади, впливає на темп державного управління, змінює пріоритети внутрішньої політики, формує нові вимоги до політичного керівництва та ставить питання про межі ефективності зовнішніх безпекових моделей [39]. У зв'язку з цим забезпечення суверенітету в сучасній Україні не може бути зведене лише до підтримання обороноздатності у вузькому сенсі або лише до формального функціонування органів влади. Воно вимагає одночасної наявності дієздатного сектору безпеки й оборони, стійкої системи публічної влади, легітимного політичного керівництва, здатності держави формувати і реалізовувати власне стратегічне рішення, а також внутрішньої спроможності не допустити руйнування державного механізму під зовнішнім і внутрішнім тиском [3; 39; 176].

Військова сфера у цьому сенсі є не просто однією з галузей державної діяльності, а базовою умовою фізичного збереження державності. Саме через неї реалізується оборонна функція держави, здійснюється відсіч збройній агресії, забезпечується територіальна цілісність, захищається населення і створюються передумови для збереження самого конституційного порядку [227; 164; 39]. Якщо військова спроможність не поєднується з політичною керованістю, інституційною безперервністю та легітимністю державної влади, вона не гарантує суверенітету. Держава може мати військовий ресурс, але втрачати політичну суб'єктність, стратегічну цілісність або внутрішню здатність до самостійного рішення. Саме тому військовий вимір забезпечення суверенітету повинен осмислюватися у нерозривному зв'язку з політичним [3; 176].

Політична сфера, своєю чергою, є простором, у якому суверенітет проявляється через здатність держави самостійно визначати напрями власного розвитку, підтримувати легітимну систему влади, забезпечувати тяглість інституцій, формувати обов'язкові для всього суспільства рішення та не допустити підміни власної державної волі зовнішнім впливом або внутрішньою

деструкцією [39; 176]. У сучасних умовах політична сфера охоплює не лише формальний механізм функціонування органів влади, а й питання державної спроможності: здатності діяти системно, швидко, правомірно й стратегічно послідовно. Саме в цій площині постає проблема політичної стійкості держави, її інституційної витривалості, якості управлінських рішень та рівня внутрішньої консолідації.

У зв'язку з цим забезпечення державного суверенітету України у військовій та політичній сферах доцільно розглядати як взаємопов'язаний процес, у межах якого оборонна спроможність і політична суб'єктність держави спільно формують основу її реальної суверенності. У сучасних українських реаліях суверенітет не зберігається автоматично ні через міжнародне визнання, ні через формальне конституційне проголошення. Він потребує постійного підтвердження через здатність держави захищати себе, управляти собою і зберігати право на самостійне стратегічне рішення навіть у ситуації зовнішнього примусу, затяжної війни та загальної нестабільності міжнародного порядку [39; 176].

Саме тому військова та політична сфери мають бути покладені в основу подальшого аналізу конституційно-правового забезпечення державного суверенітету України. Саме через ці механізми найточніше верифікується, чи володіє держава не лише формальним суверенним статусом, а й реальною спроможністю до збереження, захисту та регенерації власної суб'єктності в умовах сучасних екзистенційних викликів.

Військова сфера посідає домінантне місце у системі гарантування державного суверенітету України, адже саме в ній акумулюється спроможність держави до збройного самозахисту, ефективної відсічі агресії та відновлення територіальної цілісності. У сучасних реаліях воєнний вимір суверенітету трансформувався із допоміжного чинника у засадничий складник національної суб'єктності, що детермінує саме існування української державності. Для держави, яка перебуває в умовах тривалої збройної агресії, військова сфера є однією з базових площин, у яких вирішується питання не лише безпеки, а й

самого існування державності [227; 164; 3]. Саме тому конституційно-правове забезпечення державного суверенітету України у військовій сфері повинно аналізуватися як окремий і системотворчий напрям захисту верховної публічної влади.

Відправною нормою у цьому контексті є стаття 17 Конституції України, згідно з якою захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави і справою всього українського народу, а оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України [39]. Саме в цій конституційній нормі закріплено принципове положення про те, що військова сфера є не автономною професійною або технічною галуззю державної діяльності, а безпосереднім інструментом забезпечення державного суверенітету. Відтак військова спроможність держави має розглядатися не лише як елемент безпекової політики, а як конституційно значуща умова реального існування суверенітету.

У ширшому сенсі конституційно-правові засади забезпечення суверенітету у військовій сфері охоплюють не лише функціонування Збройних Сил України, а й увесь комплекс правових механізмів, через які держава організовує оборону, мобілізацію, військове управління, діяльність сектору безпеки і оборони, взаємодію між військовими та цивільними інститутами, а також особливі правові режими, спрямовані на захист державності [227; 39]. Саме в цій площині конституційне право фіксує межі, форми і способи реалізації оборонної функції держави, не допускаючи її відриву від загальної логіки конституційного ладу. Це означає, що військова сфера не протиставляється правовій державі, а є одним із центральних способів її самозбереження в умовах зовнішньої загрози.

У цьому зв'язку доцільно виходити з того, що військовий суверенітет або суверенітет держави у військовій сфері не є тотожним державному суверенітету в цілому, але становить його важливий функціональний прояв. Саме у військовій сфері держава реалізує своє виняткове право на легітимне

організоване насильство для цілей оборони, підтримання територіальної цілісності та відсічі агресії [3; 176]. У сучасних умовах це право набуває особливого значення, оскільки зовнішній виклик суверенітету України має саме збройний характер. Відтак, саме військова сфера постає тією площиною, де державний суверенітет трансформується із формально-юридичного титулу у фактичну здатність унеможливити знищення держави або її насильницьке підпорядкування сторонній волі.

Разом з тим військова сфера не може оцінюватися лише через наявність збройних сил або обсяг озброєння. Конституційно-правове забезпечення суверенітету в цій площині залежить також від організації військового керівництва, розподілу повноважень між вищими органами державної влади, правового режиму функціонування сектору безпеки і оборони, законодавчих механізмів мобілізації, оборонного планування, підготовки резерву, забезпечення оборонної промисловості та стійкості тилу [227; 3; 39]. Тобто йдеться не просто про військову силу як таку, а про правомірно організовану військову спроможність держави. Саме завдяки такій інституційній організації держава трансформує військовий потенціал із сукупності ресурсів у дієвий інструмент реального захисту суверенітету. Це забезпечує перехід від потенційної спроможності до практичного виконання конституційної функції оборони

Особливе значення має і те, що військова сфера безпосередньо пов'язана з питанням стратегічної автономії держави. Держава, яка не здатна забезпечити оборону власними силами хоча б у базовому обсязі, стає структурно вразливою перед зовнішнім примусом. Навіть за наявності міжнародної підтримки чи союзницької допомоги відсутність внутрішньої військової спроможності перетворює суверенітет на вразливу конструкцію, залежну від зовнішньої волі та політичної кон'юнктури. Саме тому для України питання конституційно-правового забезпечення суверенітету у військовій сфері означає не лише право на оборону, а й обов'язок держави вибудовувати таку систему організації

оборони, яка не залишає її повністю залежною від зовнішніх безпекових рішень [3; 39].

У сучасному українському контексті це набуває особливої ваги ще й тому, що зовнішні гарантійні моделі не продемонстрували достатньої дієвості. Саме тому конституційно-правове осмислення військової сфери повинно виходити з того, що реальне забезпечення державного суверенітету в умовах війни неможливе без власної довгострокової військової спроможності, спроможності до стримування, безперервного функціонування сектору безпеки і оборони та здатності держави підтримувати оборонний потенціал не епізодично, а системно. Інакше кажучи, військова сфера постає не додатковою гарантією суверенітету, а його базовою матеріально-організаційною передумовою [227; 164; 3].

Таким чином, конституційно-правові засади забезпечення державного суверенітету України у військовій сфері полягають у закріпленні оборони держави як однієї з її найважливіших функцій, визначенні Збройних Сил України та сектору безпеки і оборони як інституцій захисту суверенітету, а також у створенні правових механізмів, які забезпечують організовану військову спроможність держави до самозахисту, стримування і відсічі агресії. Військова сфера є тим практичним критерієм, за яким визначається реальність суверенітету: вона демонструє перехід від проголошеної незалежності до фактичної суб'єктності, здатної захистити конституційний лад та територіальну цілісність країни.

Однією з ключових площин забезпечення державного суверенітету України виступає політична сфера, оскільки саме в ній формується і реалізується державна воля, визначаються стратегічні напрями розвитку держави, забезпечується тяглість публічної влади та підтримується легітимність конституційного порядку. Якщо у військовій сфері суверенітет виявляється передусім через здатність держави до самозахисту й відсічі агресії, то в політичній сфері він проявляється через здатність держави самостійно ухвалювати обов'язкові рішення, зберігати керованість, не допустити підміни

власної волі зовнішнім або внутрішнім деструктивним впливом і підтримувати функціонування інститутів влади в умовах кризи [39; 176]. Саме тому політична сфера не є другорядним тлом військового захисту суверенітету, а самостійним і визначальним виміром його забезпечення.

Конституційно-правова природа суверенітету в політичній сфері впливає з основоположних положень Конституції України, відповідно до яких носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, а право визначати і змінювати конституційний лад належить винятково українському народові [39]. Це означає, що забезпечення суверенітету в політичній сфері пов'язане насамперед із збереженням конституційної моделі народовладдя, легітимності функціонування органів державної влади та здатності держави діяти як єдиний верховний політико-правовий центр. Відповідно будь-яке ослаблення політичної самостійності держави, руйнування інституційної тяглості або деформація механізму формування державної волі безпосередньо впливають на реальний зміст державного суверенітету.

У сучасних умовах політична сфера забезпечення суверенітету охоплює не лише формальну діяльність Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України та інших органів державної влади, а й ширшу проблему державної спроможності. Йдеться про здатність держави діяти системно, швидко, послідовно і правомірно, приймати стратегічно виважені рішення, координувати роботу інститутів влади, підтримувати єдність політичного курсу та забезпечувати належне функціонування конституційного механізму в умовах тривалої воєнної загрози [39; 176]. Саме тому у політичній сфері суверенітет виявляється не лише як наявність владних повноважень, а як реальна здатність держави організовувати публічне життя на основі власного політичного рішення.

Особливе значення у цій площині має проблема тяглості державної влади. В умовах війни, зовнішнього тиску, внутрішньої нестабільності або масштабних криз держава може втратити не лише частину територіального контролю, а й інституційну рівновагу. Саме тому однією з головних засад

забезпечення державного суверенітету у політичній сфері є збереження безперервності функціонування органів публічної влади, недопущення паралічу державного механізму, забезпечення керованості та передбачуваності владного рішення [39]. У цьому сенсі політична сфера є простором, у якому суверенітет реалізується як тяглість державного існування через інститути влади.

Не менш важливою є проблема легітимності публічної влади. Політичне керівництво держави, яке забезпечує функціонування конституційного механізму, повинно не лише діяти ефективно, а й залишатися в межах конституційної логіки. Суверенітет не може бути збережений шляхом політичної довільності або внутрішньої деформації державної влади. У зв'язку з цим забезпечення суверенітету у політичній сфері нерозривно пов'язане з дотриманням принципів верховенства Конституції, правової визначеності, поділу влади, підконтрольності публічної влади та недопустимості узурпації [39; 176]. Держава, яка втрачає легітимність власного політичного механізму, втрачає не лише демократичну якість, а й частину реального змісту свого суверенітету.

У цьому контексті особливої уваги потребує проблема політичної стійкості держави. Умови тривалої війни, інформаційного тиску, зовнішнього впливу та внутрішніх соціально-політичних напружень ставлять перед державою завдання підтримувати не лише формальний порядок здійснення влади, а й внутрішню здатність до консолідації, стратегічної послідовності та опору деструктивним процесам. Політична стійкість охоплює стабільність державного курсу, здатність до довгострокового планування, наявність дієвих механізмів координації та достатній рівень суспільної довіри до державних інститутів. Саме тому забезпечення суверенітету в політичній сфері означає також здатність держави зберігати власну політичну суб'єктність у ситуації зовнішнього примусу та внутрішньої вразливості.

Окремого значення набуває і проблема деформації державної волі внаслідок корупційного принципу прийняття управлінських рішень. Політична та управлінська корупція не є лише дефектом публічного адміністрування або

порушенням вимог належного врядування. У ширшому конституційно-правовому сенсі вона послаблює державний суверенітет, оскільки деформує сам механізм формування державної волі, звужує автономність рішення, підміняє публічний інтерес приватними або клановими вигодами та створює канали зовнішнього впливу на реалізацію суверенних прав держави. Саме тому в сучасних умовах протидія політичній і управлінській корупції повинна розглядатися як одна з передумов забезпечення державного суверенітету України в політичній сфері.

Для України ця проблема є особливо чутливою, оскільки війна, зовнішня залежність, значний обсяг міжнародної допомоги, складність оборонного управління та високий рівень концентрації рішень створюють додаткові ризики для деформації публічної влади. Політична сфера забезпечення суверенітету має гарантувати не лише законність влади, а й її суб'єктну чистоту. Це передбачає створення системи інституційної доброчесності, яка унеможливило підміну суверенної волі держави приватними чи сторонніми інтересами, забезпечуючи автентичність кожного стратегічного рішення

Водночас політична сфера забезпечення суверенітету безпосередньо пов'язана із проблемою самостійності зовнішньополітичного та безпекового курсу держави. Суверенітет у цій площині означає не лише формальне право брати участь у міжнародних відносинах, а й реальну здатність самостійно визначати власні стратегічні орієнтири, не опиняючись у становищі, за якого доля держави повністю визначається зовнішніми центрами сили [39]. Саме тому політичний аспект забезпечення суверенітету України в сучасних умовах неможливо звести до внутрішньоорганізаційного виміру. Він охоплює також питання зовнішньої суб'єктності, свободи стратегічного вибору та меж сумісності зовнішньої підтримки із збереженням реального простору державного рішення.

Таким чином, конституційно-правові засади забезпечення державного суверенітету України у політичній сфері полягають у збереженні народовладного джерела влади, забезпеченні тяглості й легітимності

функціонування органів державної влади, підтриманні політичної стійкості, державної спроможності та стратегічної самостійності держави, а також у недопущенні деформації державної волі внаслідок корупційного або зовнішньо зумовленого впливу. Саме в політичній сфері визначається, чи здатна держава не лише формально існувати як суверенна, а й реально діяти як самостійний носій верховної публічної влади.

Однією з ключових проблем забезпечення державного суверенітету України у військовій та політичній сферах є недостатність тих зовнішніх безпекових моделей, на які держава тривалий час покладала обґрунтовані очікування. Український досвід переконливо засвідчив, що саме по собі міжнародно-правове визнання державного суверенітету, як і саме по собі закріплення зовнішніх запевнень чи гарантій безпеки, не забезпечує належного рівня захисту в умовах прямої збройної агресії. У цьому сенсі сучасна війна виявила не лише вразливість міжнародного безпекового порядку, а й межі моделі, в якій реальне збереження суверенітету пов'язується переважно з очікуванням зовнішнього рішення [39; 94].

Особливо виразно ця проблема постає у світлі Будапештського меморандуму. Незалежно від дискусій щодо точного обсягу його юридичної сили, зміст цього документа був пов'язаний із фундаментальним для України безпековим обміном: держава відмовлялася від найсильнішого інструменту стратегічного стримування в обмін на зовнішню конструкцію безпеки, яка мала забезпечити недоторканність її суверенітету, територіальної цілісності та політичної незалежності [19; 94]. Подальший розвиток подій показав, що ця модель не забезпечила співмірного рівня фактичного захисту. Саме тому український досвід дає підстави для висновку, що безпекова конструкція, яка не містить дієвого механізму примусового забезпечення, може виявитися недостатньою для реального гарантування державного суверенітету.

У цьому контексті слід акцентувати, що сутність проблеми полягає не так в деструкції конкретних міжнародно-правових актів, як в глибинній кризі екстернально-залежної моделі безпеки. Така модель виявилася неспроможною

забезпечити реальну суверенність, оскільки делегувала критичні безпекові функції зовнішнім суб'єктам, не маючи належного внутрішнього інструментарію стримування. Внаслідок цього Україна опинилася в ситуації, коли відмова від найвищого засобу самостійного стримування не була компенсована аналогічним дієвим механізмом зовнішнього захисту. Це створило структурну вразливість державного суверенітету, за якої формально визнана державність виявилася недостатньо захищеною перед обличчям воєнної сили, геополітичного тиску та фактичної неефективності міжнародних безпекових механізмів [19; 94; 68; 74].

Не менш показовим є і те, що альтернативні зовнішні безпекові моделі також не гарантують автоматичного вирішення питання українського суверенітету. Прагнення України до євроатлантичної інтеграції передбачає конституційне закріплення і зберігає своє стратегічне значення, однак сам по собі такий курс не усуває проблеми часової невизначеності, політичної залежності від рішень інших держав та відсутності гарантованого механізму негайного включення України до системи колективної оборони [39]. За таких умов модель зовнішнього очікування — очікування моменту, коли інші держави або міжнародні організації нададуть Україні достатній обсяг захисту, — не може вважатися самодостатньою основою забезпечення державного суверенітету.

З огляду на сказане у сучасних умовах особливого значення набуває проблема відновлення стратегічної суб'єктності України. Йдеться про здатність держави не лише бути об'єктом зовнішніх гарантій, допомоги чи міжнародних рішень, а самостійно формувати власну безпекову логіку, визначати межі прийнятного ризику, ініціювати перегляд неефективних безпекових конструкцій та наполягати на таких механізмах захисту, які відповідають реальному масштабу загрози її існуванню. У цьому сенсі стратегічна суб'єктність є не політичним гаслом, а однією з форм реального здійснення суверенітету у військовій та політичній сферах.

У межах такого підходу особливого значення набуває концепція суверенного стримування. Її сутність полягає в тому, що держава не може будувати модель самозбереження переважно на зовнішніх обіцянках чи сподіванні на сприятливу міжнародну кон'юнктуру. Суверенітет потребує такої конфігурації військової, політичної, технологічної та інституційної спроможності, за якої ціна агресії для противника стає неприйнятною. Саме це дає підстави стверджувати, що в сучасних умовах реальне забезпечення державного суверенітету України повинно спиратися не на модель пасивного очікування гарантій, а на модель активного формування власного стримувального потенціалу [3; 39].

У цьому ж контексті доцільно розглядати і концепцію ядерного суверенітету, яка вже набула певного наукового осмислення, трансформувавшись з теоретичної абстракції у прикладну проблему, що розкривається через пошук дієвих механізмів стратегічного стримування, які мають компенсувати втрачений ядерний статус та відновити безпековий паритет в Україні. Її значення полягає не лише у питанні фактичного володіння ядерною зброєю, а й у визнанні того, що ядерний статус у сучасному світі залишається не лише воєнною, а й політичною та стратегічною категорією, здатною істотно впливати на архітектуру безпеки, міжнародну суб'єктність держави та можливості стримування [107; 94; 68; 74]. У цьому сенсі український досвід дає підстави для висновку, що відмова від такого статусу без отримання співмірного за дієвістю механізму захисту створює глибокий безпековий дефіцит, який не може ігноруватися в конституційно-правовому аналізі забезпечення суверенітету.

Водночас значення концепції ядерного суверенітету для України полягає не лише у переоцінці минулого, а й у праві держави ставити питання про перегляд власного безпекового статусу, якщо чинна міжнародна архітектура не забезпечує належного рівня самозбереження. Саме тут ядерний суверенітет може розглядатися як доктринальна форма повернення державі права на стратегічний вибір і як інструмент відновлення її сильної переговорної позиції

у світі, де формальна рівність держав дедалі виразніше поступається фактичній ієрархії сили, стримування та геополітичного впливу [107; 94; 68; 74]. Для конституційно-правової науки це означає, що питання забезпечення суверенітету не може обмежуватися оцінкою чинних зовнішніх моделей, а повинно включати аналіз того, яким чином держава відновлює власну стратегічну суб'єктність в умовах недієвості або недостатності наявних гарантій.

Отже, недостатність зовнішніх безпекових моделей виявляється не лише у їхній обмеженій ефективності, а й у тому, що вони не здатні замінити державі її власну стратегічну суб'єктність. Для України це означає необхідність переорієнтації з моделі зовнішнього очікування на модель суверенного стримування, політичної стійкості та самостійного формування тих умов безпеки, без яких державний суверенітет не може бути ані реально захищеним, ані повноцінно здійснюваним.

Аналіз військової та політичної сфер як базових напрямів забезпечення державного суверенітету України дає підстави для висновку, що в сучасних умовах його збереження та захист не можуть ґрунтуватися лише на формальному конституційному проголошенні суверенності, міжнародному визнанні держави чи очікуванні зовнішньої безпекової підтримки. Реальне забезпечення суверенітету потребує послідовного посилення внутрішніх конституційно-правових механізмів, які дозволяють державі діяти як самостійному носієві верховної публічної влади, підтримувати безперервність управління, забезпечувати оборонну спроможність і не втрачати стратегічну суб'єктність у ситуації довготривалого зовнішнього примусу [3; 39; 176].

Першим напрямом такого посилення є зміцнення власної військової спроможності держави як базової матеріально-організаційної передумови суверенітету. Для України це означає не лише підтримання чисельності та боєздатності Збройних Сил України, а й системне вдосконалення правових механізмів оборонного планування, мобілізації, функціонування сектору безпеки і оборони, розвитку оборонно-промислового комплексу, підготовки

резерву та забезпечення довготривалої здатності держави до стримування і відсічі агресії [227; 164; 3; 39; 281]. За таких умов військова сфера повинна розглядатися не як допоміжна складова загальної державної політики, а як один із ключових інструментів забезпечення реальної суверенності.

Другим напрямом є посилення політичної стійкості та інституційної спроможності держави. У сучасних умовах суверенітет залежить не лише від сили зброї, а й від здатності політичної системи зберігати легітимність, тяглість влади, узгодженість стратегічного курсу та спроможність до швидкого і правомірного ухвалення рішень. Саме тому конституційно-правове забезпечення суверенітету у політичній сфері потребує зміцнення механізмів координації між вищими органами державної влади, недопущення інституційного паралічу, забезпечення стійкості конституційного порядку в умовах війни та підтримання такого рівня політичної керованості, за якого держава не втрачає здатності діяти як єдиний центр публічної влади [39; 176; 282; 283].

Третім напрямом є протидія деформації державної волі, зокрема через політичну й управлінську корупцію. У контексті забезпечення державного суверенітету корупція повинна розглядатися не лише як моральний чи адміністративний дефект, а як чинник, що безпосередньо послаблює суверенітет, звужує автономність державного рішення, підміняє публічний інтерес приватними вигодами та створює умови для зовнішнього впливу на внутрішню політику держави. Саме тому одним із ключових напрямів посилення конституційно-правового забезпечення суверенітету є формування такої системи публічного управління, у якій державна воля не деформується корупційним принципом прийняття рішень, а реалізується відповідно до конституційно визначених цілей захисту державності, безпеки та суспільного інтересу [122].

Четвертим напрямом є переосмислення місця зовнішніх безпекових моделей у системі забезпечення державного суверенітету України. Український досвід показав, що зовнішні гарантії, міжнародні запевнення та навіть

стратегічні союзи не можуть розглядатися як повноцінна заміна внутрішньо забезпеченої військової і політичної спроможності держави [19; 94]. Це означає, що конституційно-правова модель забезпечення суверенітету повинна виходити не з логіки пасивного очікування зовнішнього захисту, а з логіки суверенного стримування, за якої зовнішня підтримка розглядається як важливий, але додатковий ресурс, що підсилює, а не підміняє власну державну спроможність [3; 39]. У цьому сенсі посилення суверенітету потребує не відмови від міжнародної взаємодії, а такого її переосмислення, за якого ключове значення має збереження реального простору самостійного стратегічного рішення.

П'ятим напрямом є формування доктринальної основи для відновлення стратегічної суб'єктності України. У сучасних умовах держава не може залишатися лише об'єктом зовнішніх безпекових рішень, геополітичних компромісів чи міжнародних гарантійних конструкцій. Вона повинна виступати активним суб'єктом, здатним самостійно визначати вимоги до власного безпекового статусу, ініціювати перегляд неефективних моделей захисту та обґрунтовувати необхідність таких механізмів стримування, які відповідають масштабу екзистенційних загроз її існуванню. У цьому контексті особливого значення набуває і концепція ядерного суверенітету як окремого виміру стратегічної автономії держави, що дозволяє поставити питання не лише про воєнний потенціал, а про право держави не залишатися в моделі безпеки, яка виявилася неспроможною гарантувати її суверенітет [107; 94; 68; 74].

Отже, посилення конституційно-правового забезпечення державного суверенітету України у військовій та політичній сферах повинно здійснюватися через зміцнення військової спроможності держави, підвищення політичної стійкості й інституційної безперервності влади, протидію корупційній деформації державної волі, переорієнтацію з моделі зовнішнього очікування на модель суверенного стримування та формування доктринальної основи відновлення стратегічної суб'єктності України. Саме така сукупність напрямів дає підстави розглядати забезпечення суверенітету не як окрему реакцію на

зовнішню загрозу, а як системну форму самозбереження держави в сучасних умовах.

3.2. Конституційно-правове забезпечення державного суверенітету України в економічній, гуманітарній та інформаційній сферах

Забезпечення державного суверенітету України в сучасних умовах не може бути зведене лише до військової спроможності держави, функціонування політичної влади чи наявності міжнародного визнання. Суверенітет є складною конституційно-правовою категорією, яка вимагає не лише здатності держави оборонятися та ухвалювати владні рішення, а й наявності внутрішньої стійкості в тих сферах, через які підтримується матеріальна, ціннісна та комунікативна основа її існування. Зважаючи на це, економічна, гуманітарна та інформаційна сфери повинні розглядатися як внутрішній простір забезпечення державного суверенітету України, без належного стану якого неможливо говорити про його повноцінне здійснення [39; 75].

Економічна, гуманітарна та інформаційна сфери становлять нерозривну єдність, оскільки вони виступають фундаментом внутрішньої життєздатності держави. Якщо у військовій сфері вирішується питання фізичного захисту державності, а у політичній — питання легітимності, керованості та стратегічного рішення, то саме в цих трьох сферах формується здатність держави підтримувати себе зсередини. Економічна сфера забезпечує ресурсну основу державного існування; гуманітарна — політичну націю, ціннісну єдність, культурну самототожність і спадкоємність державності; інформаційна — стійкість суспільної комунікації, довіру до інститутів влади та захист суспільства від деструктивного зовнішнього впливу [39].

У сучасному світі державний суверенітет уже не може розумітися винятково через територію, апарат влади або збройну силу. Він прямо залежить від того, чи має держава достатню економічну спроможність для підтримання функціонування інститутів, чи здатна зберігати власну гуманітарну самототожність, чи може захищати свій інформаційний простір від підриву

легітимності, дезінформації та зовнішньої маніпуляції. Саме тому внутрішній простір забезпечення суверенітету є не допоміжною площиною, а однією з ключових передумов реальної державної самостійності [39; 75].

Для України це питання має особливе значення, оскільки збройна агресія проти неї давно вийшла за межі суто воєнного виміру. Вона супроводжується економічним виснаженням, руйнуванням інфраструктури, тиском на бюджетну систему, посиленням залежності від зовнішньої допомоги, атаками на гуманітарну самототожність, спробами дискредитації української історичної суб'єктності, а також системним інформаційним впливом, спрямованим на послаблення довіри до держави й суспільної згуртованості. За таких умов забезпечення суверенітету потребує захисту не лише кордонів і системи публічної влади, а й усіх тих внутрішніх умов, без яких держава не може залишатися цілісною, стійкою та самостійною [39].

Економічна, гуманітарна та інформаційна сфери виступають не паралельними галузями державної політики, а взаємопов'язаними площинами відтворення державності. Економічне виснаження послаблює оборонну спроможність і соціальну стабільність; гуманітарне розмивання послаблює політичну єдність і легітимність державності; інформаційна дестабілізація підриває довіру до інститутів влади та ускладнює прийняття й реалізацію державних рішень. Саме тому ці сфери мають розглядатися у взаємозв'язку як цілісний внутрішній простір забезпечення суверенітету [39; 75].

Отже, економічна, гуманітарна та інформаційна сфери становлять внутрішній простір забезпечення державного суверенітету України, в межах якого формуються матеріальні, ціннісні та комунікативні передумови її реальної самостійності. Саме тому подальший аналіз конституційно-правових засад забезпечення суверенітету в цих сферах є необхідним для розуміння сучасної моделі самозбереження української держави.

Економічна сфера є однією з базових площин забезпечення державного суверенітету України, оскільки саме в ній формується матеріальна основа державної самостійності, без якої суверенітет не може бути повноцінно

реалізований. Держава, яка не здатна підтримувати бюджетну стійкість, фінансувати функціонування власних інститутів, забезпечувати оборону, відновлювати критичну інфраструктуру та утримувати базову соціально-економічну стабільність, неминуче втрачає значну частину фактичної свободи державного рішення. Саме тому економічний вимір суверенітету не може розглядатися як другорядний або похідний від політичного чи військового. У сучасних умовах він є однією з необхідних передумов реальної державної спроможності [39; 75; 248].

Конституційно-правові засади забезпечення державного суверенітету в економічній сфері впливають із загального обов'язку держави забезпечувати умови для збереження власної функціональної стійкості, захисту національної безпеки та підтримання конституційного порядку. У цьому сенсі економічна сфера не зводиться лише до господарського регулювання або фінансової політики у вузькому значенні. Вона охоплює комплекс механізмів, через які держава підтримує власну життєздатність: бюджетну систему, податкову спроможність, фінансову стабільність, енергетичну безпеку, функціонування стратегічних галузей, збереження логістики, стійкість критичної інфраструктури та оборонно-промислову основу [39].

У сучасній Україні значення економічної сфери для забезпечення суверенітету особливо посилилося внаслідок війни. Руйнування виробничих потужностей, пошкодження енергетичної інфраструктури, навантаження на бюджет, потреба у значних видатках на оборону, гуманітарні потреби та відновлення територій створюють ситуацію, в якій економічна слабкість може безпосередньо трансформуватися у слабкість державного суверенітету. Саме тому питання економічної стійкості держави повинно оцінюватися не як технічний аспект фінансового управління, а як конституційно значуща умова збереження державності [109; 227; 39; 179].

Одним із ключових елементів забезпечення суверенітету в цій сфері є бюджетна та фінансова спроможність держави. Саме через неї держава здатна утримувати систему публічної влади, забезпечувати оборону, підтримувати

виконання соціальних функцій та не втрачати керованість у кризових умовах. Якщо держава не має достатнього внутрішнього фінансового ресурсу або втрачає контроль над його формуванням і використанням, простір її самостійного рішення звужується. Саме тому бюджетна стійкість виступає не лише економічною категорією, а й показником реальної суверенності держави [39; 75].

Не менш важливе значення має енергетична та інфраструктурна складова економічного суверенітету. У сучасних умовах енергетика, транспорт, зв'язок, логістичні коридори та інші елементи критичної інфраструктури є не просто матеріальним забезпеченням господарської діяльності, а основою безперервного функціонування державного механізму. Держава, яка втрачає здатність підтримувати ці системи, стає вразливою не лише в економічному, а й у політичному та безпековому вимірі. Саме тому захист і стійкість критичної інфраструктури повинні розглядатися як один із конституційно значущих напрямів забезпечення державного суверенітету України [109; 227; 39].

Особливої уваги потребує також проблема зовнішньої економічної залежності. З одного боку, міжнародна фінансова, технічна та ресурсна підтримка є важливим чинником збереження стійкості України в умовах війни. З другого, – надмірна або структурно незбалансована залежність від зовнішніх джерел створює ризик звуження простору самостійного державного рішення. Відповідно у конституційно-правовому сенсі економічне забезпечення суверенітету не означає повної ізоляції або відмови від зовнішньої допомоги, але передбачає збереження такого рівня внутрішньої економічної спроможності, за якого зовнішня підтримка посилює державу, а не перетворює її на об'єкт зовнішнього визначення пріоритетів [39; 75].

У зв'язку з цим економічна сфера забезпечення суверенітету має бути тісно пов'язана з питанням стратегічного контролю над ключовими напрямками державного розвитку. Йдеться про здатність держави визначати власну економічну політику, зберігати контроль над стратегічними ресурсами, підтримувати національне виробництво, гарантувати функціонування

оборонної економіки та не допустити такого рівня зовнішньої або внутрішньої дестабілізації, за якого економічні процеси починають диктувати державі межі її політичного існування. Саме тому економічна сфера є не просто середовищем державної політики, а однією з форм практичного втілення суверенітету [39; 75].

Водночас забезпечення суверенітету в економічній сфері не може бути зведене до накопичення ресурсів або досягнення формальної макрофінансової стабільності. Важливе значення має і питання справедливого, ефективного та правомірного використання цих ресурсів. У цьому сенсі економічна сфера безпосередньо пов'язана з якістю державного управління, доброчесністю інституцій, прозорістю бюджетного процесу та здатністю держави не допустити такого викривлення економічної політики, за якого ресурси суверенітету використовуються не для зміцнення державності, а для вузькогрупових або корупційних інтересів [75].

Таким чином, конституційно-правові засади забезпечення державного суверенітету України в економічній сфері полягають у створенні та підтриманні такої системи правових і інституційних механізмів, які забезпечують фінансову стійкість держави, захист критичної інфраструктури, контроль над стратегічними ресурсами, підтримання оборонної економіки та збереження достатнього простору самостійного державного рішення навіть в умовах війни й зовнішньої залежності. Економічна площина є фундаментом, на якому базується фактична спроможність держави до реалізації суверенних повноважень. Забезпечуючи матеріальну основу свого існування, держава підтверджує свій статус повноправного суб'єкта, здатного до автономного цілепокладання та незалежного впровадження внутрішньої і зовнішньої політики

Гуманітарна сфера є однією з ключових площин забезпечення державного суверенітету України, оскільки саме в ній відтворюється політична нація, підтримується історична тяглість державності, зберігається ціннісна та культурна самототожність суспільства. У сучасних умовах державний

суверенітет уже не може розумітися виключно як питання території, влади й примусу. Він безпосередньо пов'язаний із тим, чи здатна держава зберігати власний гуманітарний простір як простір окремої політичної спільноти, окремої історичної пам'яті, окремої мовної та культурної традиції, а також окремого бачення власного майбутнього [39]. Відтак, гуманітарна сфера забезпечення суверенітету є фундаментальним складником національної безпеки. Її пріоритетність обумовлена тим, що державність неможлива без збереження самобутнього соціокультурного коду, а отже, конституційно-правові механізми мають бути спрямовані на захист гуманітарного простору як першооснови суверенного буття народу

Конституційно-правове значення гуманітарної сфери впливає насамперед із того, що українська держава ґрунтується на суверенній волі українського народу, який є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади [39]. Це означає, що існування державного суверенітету безпосередньо пов'язане з існуванням політичної нації як спільноти, здатної усвідомлювати себе суб'єктом державотворення, захищати власну державу та підтримувати легітимність її інститутів. У цьому сенсі гуманітарна сфера є не периферійною площиною державної політики, а середовищем, у якому формується соціальне і ціннісне підґрунтя суверенітету.

Для України це питання має особливу вагу в умовах збройної агресії, яка супроводжується не лише воєнними діями, а й системними спробами заперечення окремішності української державності, дискредитації української політичної нації, розмивання історичної пам'яті, применшення ролі української мови та культури, а також нав'язування чужих символічних і цивілізаційних рамок. Саме тому в сучасних умовах гуманітарна сфера є однією з головних площин боротьби за суверенітет. У ній вирішується питання не лише культурного розвитку, а й самого права держави залишатися окремою політико-правовою реальністю [39].

Одним із центральних елементів гуманітарної сфери є мова. Для України українська мова виконує не лише комунікативну або культурну функцію, а й

функцію державотворчу, інтеграційну та безпекову. Власне через неї забезпечується символічна та політична єдність держави, підтримується спільний гуманітарний простір і зберігається самобутність політичної нації. У цьому сенсі захист державної мови є не лише питанням культурної політики, а й одним із конституційно значущих механізмів забезпечення державного суверенітету [39].

Не менш важливого значення набуває історична пам'ять. Держава, яка не здатна підтримувати цілісне бачення власного історичного досвіду, захищати власну інтерпретацію державотворення, національної боротьби та історичних втрат, стає вразливою до зовнішнього символічного впливу. З огляду на це політика пам'яті має безпосередній зв'язок із суверенітетом: вона визначає, чи розглядає суспільство власну державу як історично легітимну форму свого існування, чи готове воно захищати її як цінність і чи не допускає підміни власної історичної суб'єктності чужими наративами. Для України це питання є не лише академічним, а безпосередньо пов'язаним із захистом державності в умовах війни [39].

До гуманітарної сфери належить і система освіти, яка виконує функцію не лише передачі знань, а й формування громадянської свідомості, праворозуміння, історичної тяглості та ціннісної орієнтації суспільства. Освіта є одним із механізмів відтворення політичної нації та підтримання легітимності державного суверенітету через покоління. Саме тому в конституційно-правовому сенсі освітня політика має розглядатися як інструмент не лише культурного розвитку, а й довгострокового забезпечення суверенітету України. Держава, яка втрачає здатність формувати власний освітній простір, поступово втрачає і здатність відтворювати власну політичну та правову самототожність [39].

У сучасних умовах гуманітарна сфера безпосередньо пов'язана і з проблемою суспільної консолідації. Суверенітет не може бути повноцінно реалізований, якщо суспільство не зберігає внутрішньої цілісності, якщо в ньому руйнуються базові ціннісні орієнтири або якщо держава втрачає

здатність підтримувати спільний гуманітарний простір. Саме тому гуманітарна політика у сучасній Україні повинна розглядатися не як допоміжний напрям, а як частина моделі самозбереження держави. У цьому сенсі гуманітарна сфера виконує інтеграційну функцію, без якої суверенітет не може залишатися внутрішньо стійким.

Водночас забезпечення суверенітету в гуманітарній сфері не означає закритості, уніфікації чи примусового одноманіття. Йдеться не про заперечення плюралізму, а про збереження того незвідного гуманітарного ядра, без якого політична нація втрачає здатність підтримувати власну державу як легітимну форму спільного існування. Відтак, конституційно-правове забезпечення суверенітету в гуманітарній сфері полягає в підтриманні мови, культури, освіти, історичної пам'яті та інших елементів гуманітарної самототожності держави в такій формі, яка поєднує свободу, плюралізм і водночас стійкість державного гуманітарного простору [39].

Таким чином, конституційно-правові засади забезпечення державного суверенітету України у гуманітарній сфері полягають у збереженні та розвитку гуманітарного простору як простору відтворення політичної нації, історичної тяглості, мовної, культурної та освітньої самототожності держави. Саме в гуманітарній сфері забезпечується внутрішня ціннісна основа суверенітету, без якої державність втрачає свою соціальну та історичну опору.

Інформаційна сфера в сучасних умовах є однією з ключових площин забезпечення державного суверенітету України, оскільки саме через неї формуються суспільне сприйняття держави, довіра до інститутів влади, готовність до опору зовнішньому тиску та здатність політичної спільноти зберігати внутрішню цілісність. Якщо в попередні історичні періоди питання суверенітету пов'язувалося передусім із територією, системою органів влади та військовою силою, то сучасна війна показала, що контроль над інформаційним простором, стійкість суспільної комунікації та здатність держави протидіяти деструктивному інформаційному впливу мають безпосереднє значення для збереження її суверенітету [39].

Конституційно-правове значення інформаційної сфери впливає з того, що держава зобов'язана забезпечувати не лише формальне функціонування демократичних інститутів, а й умови, за яких публічна влада може здійснюватися в просторі довіри, правдивої комунікації та суспільної стійкості. Інформаційний простір у цьому сенсі не є лише технічним середовищем поширення відомостей або сферою діяльності засобів масової інформації. Він є одним із середовищ здійснення публічної влади, політичної мобілізації, формування громадської думки, підтримання легітимності державних інститутів і реалізації права народу бути носієм суверенітету [39; 75]. Саме тому втрата контролю над власним інформаційним простором або його системна дестабілізація створює безпосередню загрозу державному суверенітету.

Для України це питання має особливе значення, оскільки збройна агресія супроводжується не лише воєнним, а й постійним інформаційним впливом, спрямованим на делегітимацію державної влади, послаблення довіри до інститутів, розмивання суспільної єдності, створення атмосфери паніки, зневіри та стратегічної розгубленості. Прикметно, що в умовах сучасної війни інформаційний вплив перетворився на самостійний інструмент посягання на державний суверенітет. Його метою є не лише дезорієнтація суспільства, а й руйнування внутрішніх передумов функціонування державності як такої [39].

У цьому сенсі інформаційна сфера безпосередньо пов'язана з поняттям інформаційної безпеки, яке закріплене на конституційному рівні поряд із захистом суверенітету та економічної безпеки держави [39]. Однак інформаційна безпека не може тлумачитися лише як технічний захист інформаційних систем чи протидія окремим дезінформаційним кампаніям. У ширшому конституційно-правовому значенні вона означає здатність держави підтримувати такий стан інформаційного середовища, за якого суспільство не втрачає спроможності адекватно сприймати дійсність, а державні інститути не втрачають базового рівня довіри, необхідного для здійснення публічної влади.

Саме тому інформаційна безпека є однією з базових умов реального суверенітету.

Особливість інформаційної сфери полягає також у тому, що в ній суверенітет держави повинен забезпечуватися без порушення основоположних конституційних принципів, насамперед свободи слова, політичного плюралізму та права на інформацію. Це означає, що конституційно-правове забезпечення суверенітету в інформаційній сфері не може здійснюватися шляхом довільного контролю чи тотального обмеження публічної комунікації. Навпаки, держава повинна будувати такі правові механізми, які одночасно дозволяють протидіяти ворожому інформаційному впливу і зберігати демократичну природу власного конституційного ладу. Ключова трудність забезпечення суверенітету в інформаційній площині полягає у розв'язанні суперечності між необхідністю формування захищеного національного медіапростору та збереженням його відкритості й плюралізму. У цьому контексті інформаційна стійкість має розглядатися не як цензура, а як здатність правової системи запобігати використанню свободи слова як інструменту підриву державного суверенітету [39].

У сучасних умовах важливого значення набуває і проблема довіри до державних інститутів. Інформаційна дестабілізація часто спрямована не так на поширення неправдивих відомостей, як на підрив самої ідеї легітимної державної влади, послаблення віри суспільства у власну державу, створення уявлення про її нібито неспроможність, корумпованість або приреченість. Саме тому захист державного суверенітету в інформаційній сфері передбачає не лише спростування неправдивої інформації, а й підтримання прозорості, ефективної та правомірної комунікації між державою і суспільством, що дозволяє зберігати довіру як внутрішню умову державної стійкості.

Інформаційна сфера тісно пов'язана і з гуманітарною. Через інформаційний простір поширюються історичні наративи, культурні смисли, політичні оцінки, образи держави та моделі ідентичності. Відповідно дестабілізація інформаційного середовища часто супроводжується

гуманітарним розмиванням: підміною історичної пам'яті, дискредитацією національної культури, делегітимацією державотворчого досвіду та руйнуванням символічної єдності суспільства. У цьому сенсі інформаційний суверенітет не може розглядатися ізольовано; він є частиною ширшого завдання захисту державного гуманітарного простору [39].

Водночас держава не може претендувати на інформаційний суверенітет як на право повного замикання чи монополізації інформаційного середовища. У сучасному відкритому суспільстві така модель суперечила б самій природі демократичної конституційної держави. Відтак, інформаційний суверенітет доцільно розуміти не як ізоляцію, а як здатність держави підтримувати стійкість власного інформаційного простору, захищати його від системного ворожого впливу та забезпечувати умови, за яких суспільна комунікація не перетворюється на інструмент руйнування державності. Саме така інтерпретація найбільше відповідає сучасним умовам і конституційно-правовій логіці захисту суверенітету.

Таким чином, конституційно-правові засади забезпечення державного суверенітету України в інформаційній сфері полягають у формуванні таких правових і інституційних механізмів, які дозволяють державі підтримувати інформаційну стійкість, захищати суспільство від деструктивного інформаційного впливу, зберігати довіру до публічної влади та не допустити руйнування внутрішньої комунікативної основи державності. Власне в інформаційній сфері сучасний суверенітет проходить одну з найскладніших перевірок, оскільки тут держава повинна одночасно захищати себе і залишатися правовою та демократичною.

Аналіз економічної, гуманітарної та інформаційної сфер як внутрішнього простору забезпечення державного суверенітету України дає підстави для висновку, що в сучасних умовах його збереження неможливе без системного зміцнення внутрішньої стійкості держави. Реальний суверенітет потребує не лише здатності держави до збройного самозахисту чи підтримання політичної керованості, а й сталої спроможності забезпечувати матеріальну основу

власного буття, відтворювати власну політичну націю та забезпечувати захист інформаційного простору від деструктивного впливу. Саме тому посилення конституційно-правового забезпечення суверенітету в цих сферах має розглядатися як один із визначальних напрямів сучасної державної політики [39; 75].

Першим таким напрямом є зміцнення економічної витривалості держави. Для України це означає не лише забезпечення макрофінансової стабільності чи бюджетної рівноваги, а й формування такої моделі економічного розвитку, за якої держава зберігає достатній простір для самостійного стратегічного рішення. Йдеться про підтримання внутрішньої фінансової спроможності, розвиток оборонно-промислової бази, захист критичної інфраструктури, енергетичну стійкість, належне функціонування логістики та зменшення тих форм зовнішньої економічної залежності, які можуть перетворюватися на засіб політичного тиску. За таких умов економічна політика повинна оцінюватися не лише за показниками розвитку, а й за її здатністю підтримувати реальний державний суверенітет [109; 227; 39; 75].

Другим напрямом є посилення гуманітарної консолідації держави. В сучасних умовах гуманітарна сфера репрезентує не лише простір культури, мови чи освіти, а постає середовищем відтворення політичної нації та внутрішньої легітимності державності. З огляду на це забезпечення суверенітету у цій площині потребує послідовної підтримки державної мови, захисту історичної пам'яті, розвитку національного культурного простору, збереження освітньої самостійності та підтримання такого рівня ціннісної єдності суспільства, який не дозволяє зовнішньому впливу або внутрішній фрагментації руйнувати політичну цілісність держави. У цьому сенсі гуманітарна політика повинна розглядатися як один із механізмів довготривалого забезпечення суверенітету, а не як другорядний напрям державної діяльності [39].

Третім напрямом є зміцнення інформаційної стійкості держави. У сучасному світі інформаційний вплив давно перестав бути лише допоміжним

інструментом політичної боротьби. Він безпосередньо впливає на довіру до держави, готовність суспільства до опору, сприйняття легітимності інститутів влади та здатність політичної спільноти зберігати внутрішню єдність. Відтак, посилення конституційно-правового забезпечення суверенітету в інформаційній сфері повинно охоплювати побудову дієвих механізмів протидії дезінформації, захисту суспільства від зовнішніх інформаційних операцій, підтримання прозорості комунікації між державою і громадянами та формування стійкого інформаційного середовища, яке не руйнує демократичну природу держави, але водночас не залишає її беззахисною перед системним ворожим впливом [39].

Четвертим напрямом є забезпечення взаємозв'язку між цими сферами в межах єдиної моделі самозбереження держави. Економічна, гуманітарна та інформаційна сфери не функціонують ізольовано одна від одної. Економічне виснаження послаблює соціальну стабільність і гуманітарну стійкість; гуманітарне розмивання ускладнює політичну консолідацію; інформаційна дестабілізація підриває довіру до інститутів влади і робить складнішими як економічні, так і гуманітарні рішення. Відповідно до цього конституційно-правове забезпечення суверенітету в цих сферах повинно будуватися не як сукупність розрізнених заходів, а як узгоджена система підтримання внутрішньої стійкості держави [39; 75].

П'ятим напрямом є переорієнтація державної політики з логіки ситуативного реагування на логіку довгострокового відтворення суверенітету. Для України це означає, що економічна, гуманітарна та інформаційна політика не можуть формуватися лише як реакція на поточні виклики війни, кризові явища чи зовнішній тиск. Вони повинні бути спрямовані на формування такої моделі державного розвитку, за якої суверенітет підтримується не лише через оборону або політичне керівництво, а й через здатність держави довго зберігати власну матеріальну, ціннісну та комунікативну основу. Саме така орієнтація переводить забезпечення суверенітету з площини короточасної реакції в площину стійкого державного самозбереження [39; 75].

Отже, посилення конституційно-правового забезпечення державного суверенітету України в економічній, гуманітарній та інформаційній сферах повинно здійснюватися через зміцнення економічної витривалості держави, підтримання гуманітарної консолідації суспільства, забезпечення інформаційної стійкості, узгодження цих сфер у межах єдиної моделі внутрішньої державної стійкості та переорієнтацію політики на довгострокове відтворення суверенітету. Саме за такої умови суверенітет України може бути забезпечений не лише як формально проголошений статус, а як реальна здатність держави зберігати й підтримувати себе в сучасних умовах.

3.3. Конституційно-правові напрями вдосконалення забезпечення державного суверенітету України

Необхідність оновлення конституційно-правової моделі забезпечення державного суверенітету України зумовлена тим, що сучасні умови його реалізації істотно відрізняються від тих, у яких формувалися класичні підходи до розуміння суверенітету як переважно формально-юридичної властивості державної влади. Глобалізація, зростання зовнішньої взаємозалежності, загострення воєнних конфліктів, криза дієвості міжнародно-правових безпекових механізмів, а також тривала збройна агресія проти України показали, що конституційне проголошення суверенітету саме по собі не гарантує його належного збереження, захисту та відновлення [39; 94; 68; 74].

У сучасних умовах державний суверенітет не може оцінюватися лише через ознаки верховенства, незалежності та територіальної цілісності в їхньому традиційному нормативному вираженні. Таке розуміння залишається необхідною основою, однак уже не є достатнім для пояснення того, чому формально суверенна держава може виявитися структурно вразливою до зовнішнього примусу, економічного виснаження, інформаційної дестабілізації або інституційного послаблення. Саме тому сучасний стан державності України потребує переходу від суто декларативного бачення суверенітету до його осмислення як категорії, що вимагає реального забезпечення через сукупність

правових, інституційних, військових, економічних, гуманітарних та інформаційних механізмів [39; 75].

Особливого значення це набуває з огляду на український досвід. Після відновлення незалежності Україна формально набула всіх ознак суверенної держави, була міжнародно визнана, закріпила основи власного конституційного ладу та визначила суверенітет як одну з базових засад державності. Разом з тим подальший розвиток подій засвідчив, що сам по собі юридичний титул суверенності не усуває потреби у створенні дієвих механізмів її реального забезпечення. Воєнна агресія, порушення міжнародних зобов'язань щодо України, недостатність зовнішніх безпекових моделей, а також тривале функціонування держави в умовах екзистенційної загрози показали, що чинна модель забезпечення суверенітету виявилася неповною і потребує доктринального та конституційно-правового оновлення [19; 39; 94].

Необхідність такого оновлення зумовлюється і тим, що в сучасному світі посягання на суверенітет держави здійснюється не лише у формі прямої воєнної агресії. Воно може проявлятися через інформаційний вплив, гуманітарне розмивання, економічну залежність, політичне ослаблення, підрив довіри до інститутів влади та поступове звуження простору самостійного стратегічного рішення. Саме тому стара модель, у межах якої забезпечення суверенітету фактично зводилося до охорони території та функціонування апарату влади, уже не відповідає сучасним викликам. Вона потребує розширення з урахуванням багатовимірного характеру загроз сучасній державності [39; 75].

Окремої уваги потребує і вплив глобалізації та євроінтеграції на зміст суверенітету. Самі по собі ці процеси не означають автоматичного послаблення державної незалежності, однак істотно змінюють умови реалізації суверенних прав держави. Зростання взаємозалежності, правове наближення, посилення ролі зовнішніх стандартів, зовнішньо зумовлені механізми координації та фінансової підтримки створюють нову ситуацію, в якій суверенітет уже не може мислитися як замкнена самодостатність. Водночас це не означає, що держава

може втратити право на власний стратегічний вибір. Саме тому конституційно-правова модель забезпечення суверенітету повинна бути оновлена таким чином, щоб поєднувати відкритість до міжнародної взаємодії зі збереженням реального простору самостійного державного рішення [39; 68; 74].

У сучасних умовах оновлення моделі забезпечення суверенітету вимагає також переосмислення співвідношення між зовнішніми гарантіями і внутрішньою державною спроможністю. Український досвід переконливо свідчить, що жодна зовнішня конструкція безпеки не може вважатися достатньою, якщо вона не підкріплена внутрішньо забезпеченою військовою, політичною, економічною та інституційною стійкістю держави. Це означає, що центр ваги в доктрині забезпечення суверенітету повинен бути зміщений із логіки пасивного очікування зовнішнього захисту до логіки власної сувереніздатності, стратегічної автономії та спроможності держави самостійно забезпечувати основні умови свого існування [3; 39; 94].

Таким чином, необхідність оновлення конституційно-правової моделі забезпечення державного суверенітету України зумовлена комплексом сучасних викликів, які виявили недостатність традиційного, переважно декларативного розуміння суверенітету. У нових умовах суверенітет повинен осмислюватися не лише як формально закріплений статус держави, а як така конституційно-правова категорія, що потребує системного забезпечення, реальної стійкості, здатності до самозахисту, самовідтворення та відновлення. Саме це і визначає потребу переходу до оновленої моделі забезпечення державного суверенітету України.

Питання гарантій державного суверенітету України посідає центральне місце в сучасному конституційно-правовому осмисленні державності, оскільки саме через систему гарантій суверенітет переходить із площини формального проголошення у площину реального забезпечення. Сам по собі факт конституційного закріплення суверенітету, як і міжнародне визнання держави, ще не означає автоматичної захищеності її державної волі, територіальної цілісності, політичної незалежності чи спроможності до самозбереження. У

зв'язку з цим гарантії суверенітету повинні розглядатися як сукупність таких правових, інституційних, військових, політичних, економічних, гуманітарних та інформаційних механізмів, які створюють реальні умови для збереження, захисту та відновлення суверенітету держави [39; 75].

Натомість традиційно гарантії суверенітету нерідко зводилися до нормативного закріплення його засад у Конституції, міжнародно-правового визнання держави, існування системи органів державної влади та загального обов'язку держави захищати свою територію. Такий підхід зберігає значення як базовий, однак у сучасних умовах уже не є достатнім. Український досвід показав, що декларативне закріплення гарантій або їхня наявність у вигляді загальних міжнародно-правових зобов'язань не забезпечує автоматичного захисту суверенітету в умовах прямої воєнної агресії, тривалого зовнішнього тиску та багатовимірного посягання на державність [19; 39; 94].

У конституційно-правовому сенсі гарантії державного суверенітету доцільно поділяти на внутрішні та зовнішні. Внутрішні гарантії охоплюють систему конституційних норм, функціонування органів державної влади, військову спроможність держави, політичну стійкість, економічну витривалість, гуманітарну цілісність та інформаційну безпеку. Саме вони формують той внутрішній каркас державності, який дозволяє суверенітету не бути суто юридичним титулом, а виявлятися як реальна здатність держави діяти самостійно. Зовнішні гарантії пов'язані з міжнародно-правовим статусом держави, системою міжнародної безпеки, союзницькими зобов'язаннями, участю в міжнародних організаціях, визнанням кордонів та іншими формами зовнішнього підтвердження і підтримання державного суверенітету [19; 39; 94]. Проте український досвід свідчить, що без достатнього внутрішнього забезпечення навіть наявність зовнішніх гарантій не створює належного рівня захисту.

У зв'язку з цим набуває ваги питання сучасного змісту гарантій суверенітету. У нинішніх умовах вони не можуть розумітися лише як засоби збереження статус-кво. Гарантії суверенітету мають охоплювати також

здатність держави до відновлення порушеної юрисдикції, підтримання функціонування інститутів влади в умовах війни, захисту інформаційного та гуманітарного простору, протидії корупційній деформації державної волі та забезпечення довготривалої внутрішньої стійкості. Це означає, що сучасні гарантії суверенітету повинні оцінюватися не лише через факт їх існування, а через їхню здатність реально запобігати послабленню державності, компенсувати зовнішні та внутрішні загрози й забезпечувати безперервність державного існування [39; 75].

Для України особливу вагу має і те, що гарантії суверенітету повинні розглядатися в умовах війни, а не в умовах абстрактної мирної рівноваги. Саме це змінює їхній зміст. У мирний період гарантії можуть оцінюватися переважно як механізми стабілізації конституційного порядку й захисту державної незалежності від потенційних загроз. У воєнний період вони набувають значення безпосередніх інструментів виживання держави. Вони повинні забезпечувати не лише збереження правового статусу держави, а й її спроможність не допустити руйнування територіальної, політичної, економічної, гуманітарної та інформаційної основи суверенітету. Саме тому сучасний зміст гарантій державного суверенітету України є значно ширшим, ніж у класичних підходах [39; 94].

Особливої уваги потребує і проблема співвідношення між зовнішніми безпековими гарантіями та внутрішніми гарантіями суверенітету. Події, пов'язані з порушенням безпекових зобов'язань щодо України, показали, що міжнародні механізми без належного внутрішнього підкріплення можуть виявитися недостатніми. Це не означає відмови від міжнародно-правових гарантій як таких, але вимагає їх переосмислення. У сучасних умовах зовнішні гарантії повинні розглядатися як елемент ширшої системи забезпечення суверенітету, а не як її самодостатня основа. Основне навантаження в питаннях збереження державного суверенітету має нести внутрішньо забезпечена сувереноздатність держави, тоді як зовнішні гарантії можуть лише посилювати її, але не замінити [19; 94; 68; 74].

У сучасному конституційно-правовому аналізі доцільно також виходити з того, що гарантії суверенітету не є раз і назавжди встановленою системою. Вони мають динамічний характер і повинні змінюватися відповідно до характеру загроз. Якщо в певний історичний період основне значення могли мати територіальні, дипломатичні чи військові гарантії, то сьогодні разом із ними дедалі більшої ваги набувають економічні, гуманітарні, інформаційні та інституційні. Саме тому вдосконалення моделі забезпечення суверенітету України потребує не просто механічного посилення вже наявних інструментів, а системного переосмислення самої природи гарантій державного суверенітету [39; 75].

Таким чином, гарантії державного суверенітету України слід розуміти як цілісну і багаторівневу систему внутрішніх і зовнішніх механізмів, спрямованих на збереження, захист та відновлення суверенітету держави. У сучасних умовах їхній зміст уже не може зводитися до формального проголошення державної незалежності або загальних міжнародних запевнень. Реальні гарантії суверенітету повинні забезпечувати військову спроможність держави, політичну стійкість, економічну витривалість, гуманітарну самототожність, інформаційну безпеку та здатність правової системи підтримувати безперервність державного існування [91]. Саме в такому значенні гарантії суверенітету набувають сучасного конституційно-правового вияву.

Одним із ключових напрямів удосконалення забезпечення державного суверенітету України є посилення сувереноздатності держави. У сучасних умовах уже недостатньо зводити суверенітет до формально закріпленого статусу верховної, незалежної та територіально цілісної держави. Сьогодні суверенітет фактично вимірюється здатністю держави до самозбереження, протидії зовнішньому примусу та самостійного формування стратегічних рішень. За таких умов поняття сувереноздатності стає тим інструментом, що переводить дослідження суверенітету з теоретико-декларативного рівня на рівень реальної життєздатності державної системи [39; 75].

Сувереноздатність доцільно розглядати як спроможність держави не лише бути формально носієм суверенітету, а й реально здійснювати його в усіх основних сферах державного життя. У конституційно-правовому сенсі це означає здатність держави підтримувати дієвість своїх інститутів, зберігати простір самостійного політичного рішення, забезпечувати захист території, населення та правового порядку, а також відновлювати порушену державну цілісність у разі зовнішнього чи внутрішнього посягання. У цьому сенсі сувереноздатність є не альтернативою суверенітету, а його практичним виміром, який виявляє, чи має держава реальні механізми для здійснення тієї верховної публічної влади, що закріплена в її Конституції [39].

Для України така постановка питання має особливе значення. Події останніх років показали, що наявність міжнародного визнання, конституційного закріплення суверенітету та формального міжнародно-правового статусу не усуває ситуації, коли держава опиняється перед екзистенційною загрозою і змушена доводити власну реальну спроможність існувати як суверенний суб'єкт. Саме тому вдосконалення моделі забезпечення державного суверенітету України повинно бути спрямоване не лише на охорону вже наявного правового статусу, а й на зміцнення самої державної здатності бути суверенною в практичному сенсі [19; 39; 94].

Першим конституційно-правовим механізмом посилення сувереноздатності є забезпечення інституційної стійкості держави. Суверенітет неможливо реалізувати без безперервного функціонування органів державної влади, без здатності приймати обов'язкові рішення, координувати діяльність інститутів, підтримувати керованість і не допустити паралічу державного механізму в умовах війни, кризи або зовнішнього тиску. Саме тому інституційна стійкість повинна розглядатися як одна з безпосередніх передумов сувереноздатності. У цьому сенсі значення мають не лише формальні конституційні повноваження органів влади, а й їхня реальна дієздатність, взаємодія, доброчесність та спроможність діяти в єдиній логіці захисту державності [39; 176].

Другим важливим механізмом є посилення стратегічної автономії держави. У сучасному світі суверенітет дедалі рідше реалізується як повністю ізольована самодостатність, однак це не означає допустимості втрати простору власного стратегічного вибору. Держава може брати участь в інтеграційних процесах, отримувати зовнішню допомогу, взаємодіяти із союзниками й міжнародними організаціями, але збереження суверенноздатності вимагає, щоб така взаємодія не підміняла власну державну волю. Саме тому конституційно-правове посилення суверенноздатності повинно бути спрямоване на забезпечення такого рівня автономії, за якого Україна зберігає право визначати свої базові безпекові, політичні, економічні та гуманітарні пріоритети [39; 68; 74].

Третім механізмом є розвиток моделі суверенного стримування. Український досвід переконливо показав, що жодна зовнішня гарантійна конструкція не може вважатися достатньою, якщо держава не здатна самотійно створити для потенційного агресора неприйнятну ціну посягання на її державність. У цьому сенсі суверенне стримування слід розуміти не лише як суто військову категорію, а як ширшу конституційно-правову модель, за якої держава формує такі внутрішні військові, політичні, економічні, інформаційні та стратегічні передумови, що роблять руйнування її суверенітету надто дорогим і ризикованим для зовнішнього суб'єкта. Саме така логіка дозволяє перевести забезпечення суверенітету з моделі пасивного очікування зовнішнього захисту в модель активного державного самозбереження [3; 39; 94].

Четвертим механізмом посилення суверенноздатності є недопущення деформації державної волі. У сучасних умовах державний суверенітет може послаблюватися не лише через зовнішню агресію, а й через внутрішні викривлення механізму прийняття рішень — насамперед через політичну та управлінську корупцію, зрощення приватних і публічних інтересів, втрату підконтрольності державної політики суспільному інтересу. Саме тому конституційно-правове зміцнення суверенноздатності повинно включати

механізми, спрямовані на захист державної волі від корупційної деформації, забезпечення доброчесності інститутів, прозорості владного рішення та недопущення такого звуження автономності держави, за якого формально суверенні рішення фактично ухвалюються під впливом вузьких групових або зовнішньо зумовлених інтересів [39; 75].

П'ятим механізмом є формування оновленої доктринальної основи безпеки та державного самозбереження. У цьому контексті важливого значення набувають авторські підходи до осмислення стратегічного статусу України, зокрема концепція ядерного суверенітету як самостійного виміру державного суверенітету, що пов'язаний не лише з фактичним володінням ядерним потенціалом, а й із правом держави на визначення власного безпекового статусу та на перегляд неефективних моделей гарантування її існування [107; 94; 68; 74]. У ширшому сенсі це означає, що посилення суверенноздатності держави вимагає не лише нормативних чи інституційних змін, а й оновлення самої логіки доктринального мислення про суверенітет: від пасивної оборони проголошеного статусу — до активного формування умов його збереження [107; 94].

Таким чином, конституційно-правові механізми посилення суверенноздатності Української держави охоплюють забезпечення інституційної стійкості, зміцнення стратегічної автономії, розвиток моделі суверенного стримування, захист державної волі від внутрішньої деформації та оновлення доктринальної основи державного самозбереження. Власне через ці механізми державний суверенітет набуває реального змісту як здатність держави не лише бути юридично суверенною, а й залишатися спроможною до самостійного існування, захисту і відновлення в сучасних умовах.

Вдосконалення конституційно-правового забезпечення державного суверенітету України в сучасних умовах повинно мати не декларативний, а предметний характер. Йдеться не про повторне підтвердження значення суверенітету як конституційної цінності, а про оновлення тих правових і доктринальних підходів, які дозволяють державі реально зберігати

самостійність в умовах війни, зовнішньої взаємозалежності та євроінтеграційних процесів. Саме тому напрями вдосконалення мають бути пов'язані насамперед із тими вузлами, в яких сучасний український суверенітет виявив свою найбільшу вразливість [39; 94; 68; 74].

Першим напрямом є нормативне і доктринальне закріплення пріоритету внутрішньо забезпеченого суверенітету над моделлю зовнішнього очікування. Український досвід показав, що зовнішні безпекові моделі, міжнародні запевнення чи навіть стратегічна підтримка з боку партнерів мають важливе, але не самодостатнє значення. Тому вдосконалення конституційно-правового забезпечення суверенітету повинно виходити з того, що основою його збереження є власна державна спроможність — військова, політична, економічна, гуманітарна та інформаційна, — тоді як зовнішня підтримка повинна розглядатися як фактор посилення, а не заміщення цієї спроможності [19; 39; 94].

Другим напрямом є посилення конституційно-правових засад стратегічної автономії держави. В умовах глобалізації та євроінтеграції Україна об'єктивно бере участь у складних формах міжнародної взаємодії, правового наближення та безпекової координації. Водночас така участь не мусить призводити до втрати реального простору власного державного рішення. Саме тому вдосконалення моделі забезпечення суверенітету потребує вироблення чіткіших критеріїв допустимого співвідношення між інтеграцією та самостійністю, між зовнішньою підтримкою та внутрішньою суб'єктністю, між міжнародною координацією та національним стратегічним вибором [39; 68; 74].

Третім напрямом є посилення правової моделі довготривалої державної стійкості в умовах війни. Для України війна вже не є короткочасним винятком із нормального функціонування держави. Вона стала фактором, що безпосередньо впливає на конституційний порядок, систему державного управління, пріоритети внутрішньої політики, економічну модель, гуманітарне середовище та безпекову архітектуру держави. Це означає, що конституційно-правове забезпечення суверенітету має бути зорієнтоване не лише на реагування на

гостру фазу загрози, а й на підтримання довготривалої життєздатності держави, її інституційної безперервності, оборонної спроможності та здатності до відновлення [39; 94].

Четвертим напрямом є оновлення підходів до гарантій державного суверенітету. Їх більше не можна розуміти лише як сукупність формально проголошених політичних або міжнародно-правових запевнень. Сучасна модель гарантій повинна охоплювати реальні механізми забезпечення оборони, інституційної стійкості, економічної витривалості, гуманітарної консолідації та інформаційної безпеки. З огляду на це вдосконалення конституційно-правового забезпечення суверенітету повинно передбачати таке оновлення системи гарантій, за якого ключовим критерієм їх оцінки буде не формальна наявність, а здатність реально запобігати послабленню державності [39; 75; 94].

П'ятим напрямом є посилення правових механізмів захисту державної волі від внутрішньої деформації. У сучасних умовах суверенітет може бути послаблений не лише зовнішньою агресією, а й внутрішніми чинниками — корупційним викривленням управлінських рішень, інституційною неефективністю, підміною публічного інтересу груповими інтересами, залежністю стратегічних рішень від зовнішньо зумовлених впливів. Саме тому вдосконалення конституційно-правового забезпечення суверенітету потребує зміцнення механізмів доброчесності, підконтрольності влади, правової визначеності та автономності державного рішення [39; 75].

Отже, напрями вдосконалення конституційно-правового забезпечення державного суверенітету України в умовах війни, глобалізації та євроінтеграції полягають у закріпленні пріоритету внутрішньо забезпеченого суверенітету, посиленні стратегічної автономії держави, розвитку правової моделі довготривалої стійкості, оновленні системи гарантій суверенітету та захисті державної волі від внутрішньої деформації. Означені напрями формують предметний зміст подальшого оновлення сучасної моделі державного самозбереження.

Перспектива формування нової доктрини забезпечення державного суверенітету України пов'язана з потребою перейти від переважно формального розуміння суверенітету до його осмислення як категорії реальної державної спроможності. У сучасних умовах суверенітет уже не може розглядатися лише як юридичний статус держави, закріплений у Конституції та підтверджений міжнародним визнанням. Його доцільно розуміти як здатність держави самостійно існувати, діяти, захищати себе, зберігати внутрішню цілісність і не втрачати права на стратегічний вибір навіть у середовищі тривалих воєнних, політичних та глобальних викликів [39; 75].

Ядром такої нової доктрини має стати поєднання нормативного і спроможнісного вимірів суверенітету. Це означає, що суверенітет слід оцінювати не лише через формальне закріплення його засад, а й через реальну сувереноздатність держави — її інституційну стійкість, військову спроможність, економічну витривалість, гуманітарну цілісність, інформаційну безпеку та здатність відновлювати порушену юрисдикцію. Тільки таке розуміння дозволяє перейти від абстрактного проголошення суверенітету до його практичного забезпечення [39; 75].

Другим принципом нової доктрини має бути пріоритет внутрішніх гарантій суверенітету. Український досвід показав, що зовнішні безпекові механізми можуть мати важливе значення, однак вони не можуть замінити внутрішньо забезпеченої державної стійкості. Тому нова доктрина змушена виходити з того, що визначальне значення для збереження суверенітету мають власні механізми державного самозахисту, самозбереження і самовідтворення, тоді як міжнародні гарантії, підтримка та союзницькі формати повинні розглядатися як похідний, а не базовий рівень його забезпечення [19; 39; 94].

Третім принципом має стати розуміння суверенітету як багатовимірної категорії. Нова доктрина покликана виходити з того, що сучасні загрози державності не є винятково воєнними. Вони охоплюють також політичний, економічний, гуманітарний, інформаційний та інституційний виміри. Саме тому забезпечення суверенітету не може зводитися до охорони території або

підтримання апарату влади. Воно має брати до уваги всю систему умов, за яких держава здатна залишатися реально самостійною політико-правовою організацією суспільства [39; 75; 94].

Четвертим принципом нової доктрини мусить бути орієнтація на суверенне стримування та стратегічну суб'єктність. Держава не може будувати модель свого існування на пасивному очікуванні зовнішнього захисту або сприятливих міжнародних рішень. Вона зобов'язана формувати такі умови, за яких її суверенітет стає мінімально вразливим для зовнішнього посягання. Саме тому нова доктрина має включати ідею суверенного стримування як загальної моделі державного самозбереження, а також ідею стратегічної суб'єктності, за якої Україна виступає не лише об'єктом міжнародної безпекової політики, а й активним суб'єктом формування власного безпекового статусу [3; 39; 94].

П'ятим принципом має стати оновлене осмислення безпекового статусу держави. Саме в цьому контексті особливого значення набуває концепція ядерного суверенітету як самостійного виміру державного суверенітету, що пов'язаний не лише з фактичним володінням певним потенціалом, а із правом держави не залишатися в безпековій моделі, яка виявилася нездатною гарантувати її існування. У цьому сенсі ядерний суверенітет може розглядатися як один із доктринальних інструментів осмислення права держави на стратегічний вибір, перегляд неефективних гарантійних конструкцій і відновлення сильної переговорної суб'єктності в умовах асиметричного міжнародного порядку [107; 94; 68; 74].

Отже, перспектива формування нової доктрини забезпечення державного суверенітету України пов'язана з утвердженням такого бачення, в межах якого суверенітет осмислюється як поєднання нормативного статусу й реальної державної спроможності, внутрішніх гарантій і зовнішньої взаємодії, багатовимірного захисту державності та активної стратегічної суб'єктності. Саме така доктрина найбільше відповідає сучасним умовам і створює належне підґрунтя для подальшого розвитку української конституційно-правової науки про державний суверенітет.

Висновки до розділу III

У третьому розділі дисертації досліджено конституційно-правове забезпечення державного суверенітету України у військовій, політичній, економічній, гуманітарній та інформаційній сферах, а також окреслено напрями вдосконалення відповідної моделі в сучасних умовах. Це дає підстави сформулювати такі висновки.

Забезпечення державного суверенітету України повинно розглядатися не як суто декларативне закріплення верховенства, незалежності та територіальної цілісності держави, а як системний процес підтримання її реальної спроможності до самостійного існування, самозахисту, самовідтворення та відновлення. У сучасних умовах суверенітет виявляється не лише через конституційно закріплений статус держави, а й через дієвість тих правових та інституційних механізмів, які обумовлюють здатність держави діяти як самостійний носій верховної публічної влади.

Військова та політична сфери є базовими напрямками забезпечення державного суверенітету України. У військовій сфері суверенітет реалізується через оборонну функцію держави, здатність до стримування, відсічі агресії та збереження територіальної цілісності. У політичній сфері він виявляється через тяглість публічної влади, легітимність державного механізму, інституційну стійкість, самостійність стратегічного рішення та недопущення підміни державної волі зовнішнім або внутрішнім деструктивним впливом. Саме у взаємозв'язку цих двох сфер найповніше розкривається реальний зміст суверенітету як здатності держави не лише бути, а й залишатися суверенною.

Конституційно-правове забезпечення державного суверенітету України у військовій сфері має спиратися на розуміння оборони держави як однієї з її найважливіших функцій та на розгляд Збройних Сил України і сектору безпеки й оборони як інституцій безпосереднього захисту суверенітету. Водночас військова спроможність не може оцінюватися лише через наявність озброєнь або чисельність війська. Вона охоплює правомірно організовану систему

оборонного планування, мобілізації, військового управління, стійкості тилу та довгострокового підтримання здатності держави до самозахисту.

У політичній сфері забезпечення суверенітету України пов'язане із збереженням народовладного джерела влади, підтриманням тяглості функціонування державних інститутів, політичною стійкістю, державною спроможністю та стратегічною самостійністю. Особливого значення набуває недопущення деформації державної волі, насамперед через політичну та управлінську корупцію, яка послаблює автономність державного рішення, підміняє публічний інтерес приватними або груповими інтересами й створює канали зовнішнього впливу на реалізацію суверенних прав держави.

Український досвід продемонстрував недостатність моделі забезпечення суверенітету, побудованої переважно на зовнішньому безпековому очікуванні. Порушення безпекових зобов'язань щодо України, недосяжність повноцінних зовнішніх гарантій та обмеженість міжнародних безпекових механізмів дають підстави для висновку, що жодна зовнішня конструкція не може вважатися достатньою, якщо вона не підкріплена внутрішньо забезпеченою військовою, політичною, економічною та інституційною стійкістю держави. У зв'язку з цим пріоритетного значення набуває модель суверенного стримування та відновлення стратегічної суб'єктності України.

Економічна, гуманітарна та інформаційна сфери становлять внутрішній простір забезпечення державного суверенітету України. Економічна сфера формує матеріальну основу державної самостійності; гуманітарна — забезпечує відтворення політичної нації, історичної тяглості й культурної самототожності; інформаційна — підтримує довіру до державних інститутів, стійкість суспільної комунікації та захист від деструктивного зовнішнього впливу. Саме в сукупності ці сфери забезпечують внутрішню життєздатність держави, без якої військова й політична стійкість також втрачають належне підґрунтя.

У економічній сфері забезпечення суверенітету України передбачає підтримання бюджетної та фінансової спроможності держави, стійкості критичної інфраструктури, контролю над стратегічними ресурсами,

функціонування оборонної економіки та збереження достатнього простору самостійного рішення навіть в умовах зовнішньої залежності. Економічна слабкість у сучасних умовах безпосередньо трансформується у послаблення суверенітету, тому економічна витривалість держави повинна розглядатися як одна з його базових гарантій.

У гуманітарній сфері забезпечення державного суверенітету полягає у підтриманні мови, історичної пам'яті, культурного простору, освіти та інших елементів політичної й ціннісної самототожності держави. Для України це має особливе значення з огляду на те, що сучасна агресія супроводжується спробами заперечення окремішності української державності й політичної нації. Відтак гуманітарна сфера виступає не другорядним напрямом державної політики, а середовищем відтворення внутрішньої легітимності державності [90].

В інформаційній сфері суверенітет держави забезпечується через підтримання інформаційної стійкості, захист суспільства від дезінформації та ворожого інформаційного впливу, збереження довіри до інститутів влади і водночас дотримання конституційних принципів свободи слова, права на інформацію та політичного плюралізму. Інформаційний суверенітет доцільно розуміти не як ізоляцію або повний контроль над інформаційним середовищем, а як здатність держави захищати комунікативну основу власної державності від системного руйнування.

У результаті проведеного аналізу обґрунтовано необхідність оновлення конституційно-правової моделі забезпечення державного суверенітету України. Таке оновлення зумовлюється тим, що сучасні загрози мають багатовимірний характер, а традиційне, переважно декларативне розуміння суверенітету виявилось недостатнім. У нових умовах суверенітет повинен осмислюватися як категорія, що поєднує нормативний статус держави з її реальною сувереноздатністю.

Гарантії державного суверенітету України доцільно розуміти як багаторівневу систему внутрішніх і зовнішніх механізмів, спрямованих на його

збереження, захист та відновлення. Водночас сучасний зміст гарантій не може зводитися до формального проголошення незалежності чи загальних міжнародних запевнень. Реальні гарантії повинні охоплювати військову спроможність, політичну стійкість, економічну витривалість, гуманітарну самототожність, інформаційну безпеку та здатність правової системи забезпечувати безперервність державного існування.

Конституційно-правові механізми посилення сувереніздатності Української держави охоплюють забезпечення інституційної стійкості, зміцнення стратегічної автономії, розвиток моделі суверенного стримування, захист державної волі від внутрішньої деформації та оновлення доктринальної основи державного самозбереження. Саме через ці механізми суверенітет набуває реального змісту як здатність держави не лише бути юридично суверенною, а й залишатися спроможною до самостійного існування й відновлення.

Обґрунтовано, що вдосконалення конституційно-правового забезпечення державного суверенітету України в умовах війни, глобалізації та євроінтеграції повинно здійснюватися через закріплення пріоритету внутрішньо забезпеченого суверенітету, посилення стратегічної автономії держави, розвиток правової моделі довготривалої стійкості, оновлення системи гарантій суверенітету та захист державної волі від внутрішньої деформації. Це дозволяє перейти від моделі пасивного очікування зовнішнього захисту до моделі активного державного самозбереження.

Перспектива формування нової доктрини забезпечення державного суверенітету України пов'язана з утвердженням такого бачення, в межах якого суверенітет осмислюється як поєднання нормативного статусу та реальної державної спроможності, внутрішніх гарантій і зовнішньої взаємодії, багатовимірного захисту державності та активної стратегічної суб'єктності. У цьому контексті особливого значення набувають категорії сувереніздатності, суверенного стримування, стратегічної автономії та оновленого безпекового

статусу держави, зокрема крізь призму концепції ядерного суверенітету як окремого виміру стратегічної суб'єктності України.

Отже, у третьому розділі доведено, що конституційно-правове забезпечення державного суверенітету України в сучасних умовах має ґрунтуватися на інтегральній моделі, яка поєднує військовий, політичний, економічний, гуманітарний та інформаційний виміри, внутрішні та зовнішні гарантії, а також детермінує здатність держави до самозахисту, самозбереження й відновлення. Запропонована модель максимально відповідає актуальним викликам і створює надійне підґрунтя для подальшої еволюції вітчизняної доктрини суверенітет.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено комплексне конституційно-правове дослідження державного суверенітету України в умовах глобалізації, євроінтеграції та збройної агресії, що дало змогу сформулювати такі загальні висновки.

Державний суверенітет України доцільно розглядати як динамічну конституційно-правову категорію, зміст якої розкривається через реальні умови здійснення верховної публічної влади, збереження самостійності державного рішення, підтримання конституційного порядку, здатність держави до самозахисту, самозбереження та відновлення. Сучасний конституційно-правовий аналіз засвідчує, що суверенітет виходить за межі формального статусу і потребує верифікації через реальну здатність держави функціонувати як автономний носій публічної влади.

Обґрунтовано доцільність розмежування державного суверенітету і суверенних прав держави. Державний суверенітет є фундаментальною властивістю державної влади, тоді як суверенні права держави становлять конкретні юридичні форми його реалізації в окремих сферах. Такий підхід дає змогу точніше оцінювати сучасні процеси трансформації державності, оскільки зміна способу здійснення окремого суверенного права не завжди означає втрату суверенітету загалом, але може свідчити про звуження його реального змісту.

Доведено, що в умовах глобалізації державний суверенітет не ліквідується автоматично, однак істотно змінюються форми та умови його реалізації. Глобалізація посилює економічну, політичну, інформаційну, правову й безпекову взаємозалежність, унаслідок чого суверенітет дедалі менше може розумітися як замкнена самодостатність і дедалі більше потребує осмислення як здатність держави зберігати реальний простір стратегічного вибору в умовах складного зовнішнього середовища.

Обґрунтовано, що європейська інтеграція є особливою правовою формою ускладнення реалізації державного суверенітету. Специфіка цього процесу виявляється не так в політичному зближенні, як у глибинній гармонізації правових систем, імплементації зовнішньо зумовлених стандартів,

інституційній сумісності та зміні процедури формування державного рішення. Євроінтеграційні процеси не суперечать державному суверенітету, якщо вони не призводять до ерозії конституційного ядра, втрати автономного простору стратегічних рішень чи нівелювання міжнародної та внутрішньої суб'єктності держави.

Розвинуто делегаційно-представницький підхід до участі держави в інтеграційних і глобалізаційних процесах. Делегування окремих суверенних прав чи функцій саме по собі не означає втрати суверенітету. Воно залишається правомірним доти, доки зберігається реальна можливість перегляду, корекції, відкликання або виходу, а також не руйнується здатність держави самостійно визначати межі власного стратегічного рішення.

Обґрунтовано, що формальна юридична відкличність делегованих повноважень не є самодостатнім критерієм збереження суверенітету. Для оцінки реальної суверенності відповідного механізму необхідно враховувати глибину правової, політичної, економічної та безпекової взаємозалежності, фактичну рентабельність виходу або перегляду, а також реальну спроможність держави здійснити такий перегляд без втрати функціональної стійкості.

Запропоновано підхід, за яким механізм перегляду або виходу не може вважатися повністю суверенним, якщо інституції, на користь яких відбулося делегування, самі беруть участь у визначенні умов, меж, процедури чи правових наслідків такого перегляду або виходу. Це дає підстави розглядати відповідні конструкції як такі, що містять внутрішній інституційний конфлікт інтересів.

Обґрунтовано, що сучасний аналіз державного суверенітету України повинен здійснюватися з урахуванням асиметрії його реалізації. Формальна суверенна рівність держав не означає рівності реальних умов здійснення їхньої суверенної волі. Реальний зміст суверенітету залежить від військово-політичного потенціалу держави, економічної спроможності, інституційної стійкості, зовнішньої підтримки, здатності до самозахисту та впливу на зовнішнє середовище.

Обґрунтовано необхідність зміщення аналітичного акценту з моделі держави як «жертви агресії» на аналіз стратегій держав із домінуючим військово-політичним потенціалом, вплив яких на суверенітет інших держав пов'язаний не лише з прямим застосуванням сили, а й прогалинами міжнародного регулювання, слабкістю механізмів стримування, селективністю застосування міжнародних правил і фактичним перебиранням сильними державами координуючих функцій у питаннях глобальної безпеки.

Доведено, що збройна агресія є якісно особливим контекстом реалізації державного суверенітету. Вона становить посягання не лише на територіальну цілісність держави, а на всю систему її суверенних прав — територіальних, політичних, правових, економічних, гуманітарних та інформаційних. З огляду на це, державний суверенітет у воєнних умовах має розглядатися як багатовимірна категорія, що виявляється у здатності держави обороняти територію, підтримувати політичну суб'єктність, єдність правового простору, економічну стійкість, гуманітарну самототожність та інформаційну безпеку.

Обґрунтовано, що воєнний стан є не запереченням конституційного ладу, а спеціальним правовим режимом його самозахисту. Він змінює форми функціонування публічної влади, допускає тимчасові обмеження окремих прав і свобод та посилює координаційні механізми, але не змінює джерела суверенітету і не створює нового суверена. У воєнному режимі суверенітет реалізується як легітимна концентрація публічної влади для цілей самозбереження держави.

Розвинуто положення про тривалу війну як особливий часовий режим реалізації суверенітету. Суверенітет перевіряється не лише в гострій фазі збройного конфлікту, а й у здатності держави тривалий час підтримувати функціональність інститутів, політичну легітимність, економічну витривалість, внутрішню консолідацію та правову безперервність.

Обґрунтовано, що війна може розглядатися як конфліктна форма прояву глобалізації. Вона не заперечує глобалізацію, а виявляє її конфліктний

потенціал, перетворюючи глобальні зв'язки, залежності та інфраструктури на канали тиску, примусу, санкційної боротьби, безпекової перебудови, міграційних змін і перерозподілу стратегічних ресурсів. У цьому сенсі війна виступає не зовнішнім щодо глобалізації явищем, а однією з конфліктних форм її сучасного прояву.

Доведено, що війна в Україні впливає не лише на суверенітет самої України, а й на реалізацію суверенних рішень інших держав. Такий вплив виявляється через зміну оборонних пріоритетів, бюджетної політики, енергетичних стратегій, санкційних режимів, міграційних рішень, логістичних маршрутів та загальної архітектури безпеки. Це дає підстави розглядати війну в Україні як подію, що впливає на реалізацію суверенних рішень у ширшому міжнародному контексті.

Обґрунтовано, що квазідержавні утворення, створені внаслідок зовнішньої агресії, не можуть розглядатися як правомірний результат самостійного державотворення. Вони мають оцінюватися як похідний інструмент подальшого звуження реального суверенітету держави-жертви, а не як альтернативна форма суверенної політичної організації.

Поглиблено конституційно-правове розуміння політичної та управлінської корупції як чинника послаблення державного суверенітету. Корупційний принцип прийняття управлінських рішень деформує державну волю, звужує автономність державного рішення, підміняє публічний інтерес приватними або груповими інтересами та створює канали зовнішнього впливу на реалізацію суверенних прав держави.

Доведено, що забезпечення державного суверенітету України має багатовимірний характер і здійснюється у військовій, політичній, економічній, гуманітарній та інформаційній сферах. У військовій сфері суверенітет реалізується через оборонну функцію держави, стримування та відсіч агресії. У політичній — через безперервність функціонування публічної влади, легітимність, інституційну стійкість і стратегічну самостійність. В економічній — через матеріальну основу державної самостійності, фінансову витривалість,

захист критичної інфраструктури та контроль над стратегічними ресурсами. У гуманітарній — через відтворення політичної нації, мови, історичної пам'яті й культурної самототожності. В інформаційній — через інформаційну стійкість, захист від дезінформації та підтримання довіри до державних інститутів.

Обґрунтовано необхідність оновлення конституційно-правової моделі забезпечення державного суверенітету України. Сучасні виклики виявили недостатність традиційного, переважно декларативного розуміння суверенітету і потребу переходу до моделі, в якій суверенітет осмислюється як поєднання нормативного статусу і реальної державної спроможності.

Гарантії державного суверенітету визначено як багаторівневу систему, де внутрішній ресурс (військовий, економічний, інституційний) є первинним і визначальним. Зовнішні гарантії мають допоміжний характер: вони здатні масштабувати стійкість держави, але не можуть компенсувати відсутність внутрішньої суб'єктності.

Розвинуто положення про сувереноздатність як практичний вимір державного суверенітету. Сувереноздатність відображає реальну здатність держави бути суверенною — підтримувати дієвість інститутів, захищати себе, зберігати простір стратегічного рішення, протидіяти зовнішньому примусу та відновлювати територіальну цілісність, юрисдикцію і повноцінне функціонування державних інститутів.

Обґрунтовано, що вдосконалення конституційно-правового забезпечення державного суверенітету України повинно здійснюватися через закріплення пріоритету внутрішньо забезпеченого суверенітету, посилення стратегічної автономії держави, розвиток моделі суверенного стримування, оновлення системи гарантій суверенітету, інтеграцію воєнного фактора у довгострокову модель конституційного розвитку та захист державної волі від внутрішньої деформації.

Поглиблено конституційно-правове осмислення концепції ядерного суверенітету, який запропоновано розглядати не лише як факт володіння відповідним потенціалом, а як окремий вимір державного суверенітету,

пов'язаний із правом держави на визначення власного безпекового статусу, перегляд неефективних гарантійних конструкцій та відновлення стратегічної суб'єктності в умовах кризи міжнародного безпекового порядку.

У результаті дослідження сформульовано висновок, що сучасна доктрина державного суверенітету України має ґрунтуватися на синтезі нормативного та спроможнісного підходів. У такому контексті суверенітет постає як діалектична єдність формально закріпленого статусу, реальної державної спроможності та ефективної суб'єктності у міжнародному й внутрішньому правопорядках, багатовимірної системи гарантій, внутрішньої стійкості та права держави на активне стратегічне самозбереження. Така модель відповідає сучасним умовам і створює належне конституційно-правове підґрунтя для збереження, захисту та відновлення державного суверенітету України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акт проголошення незалежності України : Постанова Верховної Ради України від 24 серп. 1991 р. № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text> (дата звернення: 30.03.2026).
2. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія / наук. ред. Ю. С. Шемшученко ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
3. Анциферова М., Чернописька В. Обмеження державного суверенітету в умовах глобалізації: теоретико-правовий аспект // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2023. Т. 10, № 1 (37). С. 39–44.
4. Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти : монографія / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : УВС, 2000. 368 с.
5. Байдін Ю. В. Державний суверенітет і його межі в умовах європейської інтеграції (питання теорії) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Ю. В. Байдін ; наук. кер. І. В. Яковюк ; Ін-т держ. буд-ва та місц. самоврядування АПН України. Харків, 2012. 245 с.
6. Балаклицький А. І. Державна влада та апарат її здійснення як основні ознаки сучасної держави // Часопис Київського університету права. 2011. № 4. С. 184–188.
7. Барабаш Ю. Г. Конституційно-правові механізми захисту державного суверенітету України // Вісник Національної академії наук України. 2011. № 6. С. 9–10.
8. Баранов О. А. Правове забезпечення інформаційної сфери: теорія, методологія і практика : монографія. Київ : Едельвейс, 2014. 434 с.
9. Батанов О. В. Конституційно-правові та соціально-політичні проблеми української державності: історія та сучасність // Правова держава. 2023. Вип. 34. С. 278–290. DOI: 10.33663/1563-3349-2023-34-278-290.
10. Батанов О. Людина у місцевому самоврядуванні: проблеми взаємодії в умовах викликів російсько-української війни // Право України. 2024. № 6. С.

14–37. DOI: 10.33498/lopu-2024-06-014.

11. Бережна К. В. Європейська Комісія у інституційному механізмі ЄС // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2015. Вип. 6. С. 11–19.

12. Бережна К. В. Європейські стандарти адміністративно-правової політики України // Журнал східноєвропейського права. 2015. № 22. С. 24–31.

13. Бережна К. В. Імплементация норм права Європейського Союзу в адміністративне законодавство України: концептуальні проблеми // Прикарпатський юридичний вісник. 2016. № 5 (14). С. 36–40.

14. Бережна К. В. Імплементация принципів організації і діяльності інститутів Європейського Союзу в адміністративне законодавство України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2017.

15. Бережна К. В. Класифікація принципів організації та діяльності інститутів Європейського Союзу // Актуальні проблеми держави і права. 2016. Вип. 77. С. 15–21.

16. Бережна К. В. Особливості імплементції європейського принципу правової стабільності в національне адміністративне законодавство // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2015. № 17, т. 1. С. 83–86.

17. Бережна К. В., Громов А. С. Зміни в інституційному механізмі Європейського Союзу відповідно до Лісабонського договору // Юридичний науковий електронний журнал. 2016. № 2. С. 153–156.

18. Береза О. Конституційна безпека Української держави: історико-правовий аспект // Підприємництво, господарство і право. 2016. № 11. С. 162–166.

19. Берестова І. Е. Питання суверенітету, незалежності та унітаризму в рішеннях і висновках Конституційного Суду України // Сучасний унітаризм: доктрина і практика. Київ, 2021. С. 484–501.

20. Бехруз Х. Н. Поняття війни у міжнародному праві: проблеми концептуалізації // Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 2. С. 558–561.

21. Белєвцева В. В. Організаційно-правове забезпечення адміністративно-

- правових режимів у сфері державної безпеки України : монографія. Харків : Право, 2013. 352 с.
22. Бірюков Д. С., Кондратов С. І. Захист критичної інфраструктури: проблеми та перспективи впровадження в Україні : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2012. 96 с.
23. Богів Я. С. До питання про сутність суверенітету: теоретико-правовий аспект // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2018. № 2 (18). С. 1–12.
24. Васьковська В. П. Право людини на безпеку та конституційно-правовий механізм його забезпечення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2006. 20 с.
25. Визначення агресії : резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 3314 (XXIX) від 14 груд. 1974 р. URL: [https://undocs.org/A/RES/3314\(XXIX\)](https://undocs.org/A/RES/3314(XXIX)) (дата звернення: 14.09.2025).
26. Вишняков О. Інтеграційне право як інструмент «європеїзації» України: структура та зміст // Європейське право. 2012. № 2–4. С. 145–157.
27. Водянніков О. Конституціоналізм в екстремальних умовах: установча і встановлена влада в кризові періоди // Український часопис конституційного права. 2021. № 4 (21). С. 8–37. DOI: 10.30970/jcl.4.2021.2.
28. Гавриленко В. В. Державний суверенітет та його трансформація в умовах європейської інтеграції: загальнотеоретичне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Івано-Франків. ун-т права ім. короля Данила Галицького. Івано-Франківськ, 2016. 184 с.
29. Гаврильців М. Т., Лук'янова Г. Ю. Реалізація державного суверенітету та суверенних прав держави в умовах євроінтеграції // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2017. Вип. 4. С. 89–98.
30. Гапотій В. Д., Письменицький А. А. Інформаційне суспільство та інформаційний суверенітет: теоретико-правовий аспект // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2012. № 2 (59). С. 24–32.

31. Гладківська О. В. Інформація з обмеженим доступом: проблема неузгодженості термінології // Інформація і право. 2014. № 1 (10). С. 49–58.
32. Глотов Б., Калитюк Л. Трансформація державного суверенітету в умовах глобалізації: український контекст // Державне управління та місцеве самоврядування. 2012. № 4 (15). С. 6–14.
33. Гончарук О. В., Голота Н. П., Стрельбіцька Л. Я. Колабораційна діяльність: проблеми законодавства і практики застосування // Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 11. С. 452–455. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-11/110.
34. Гончарук О. В., Матвійчук М. А., Хребтова А. А. Реформування судової влади як головний крок вступу до ЄС // Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 10. С. 665–668. DOI: 10.32782/2524-0374/2022-10/167.
35. Горбатенко В. П. Національна держава та її суверенність в умовах глобалізації // *Studia politologica Ucraino-Polona*. 2013. Вип. 3. С. 268–273.
36. Гришак С. В. Теоретичні основи адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу // Форум права. 2012. № 4. С. 273–277.
37. Декларація про державний суверенітет України: Декларація Верховної Ради УРСР від 16 лип. 1990 р. № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/55-12> (дата звернення: 02.01.2026).
38. Демократичні засади організації і функціонування вищих органів державної влади України : монографія / за заг. ред. Ю. Г. Барабаша. Харків : Право, 2013. 269 с.
39. Дерев'янка І. П. Великі і малі держави: асиметрія відносин // Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. 2024. № 13. С. 7–18.
40. Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції : монографія / Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк, С. Г. Серьогіна та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка. Київ : Редакція журналу «Право України», 2012. 336 с.
41. Державний суверенітет: теоретико-правові проблеми : монографія / за ред. Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка. Харків : Право, 2010. 272 с.
42. Джураєва О. О. Теоретико-правовий аспект суверенітету сучасної держави //

Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. 2015. Вип. 2, т. 1. С. 25–28.

43. Дмитрук І. М. До питання теоретичної визначеності правового регулювання відносин у сфері інформаційної безпеки // Інформація і право. 2015. № 2 (14). С. 47–51.

44. Довгань О. Д., Ткачук Т. Ю. Концептуальні засади законодавчого забезпечення інформаційної безпеки України // Інформація і право. 2019. № 1 (28). С. 86–99. DOI: 10.37750/2616-6798.2019.1(28).221314.

45. Доронін І. М. Безпекова сутність функцій держави // Інформація і право. 2020. № 1 (32). С. 66–79. DOI: 10.37750/2616-6798.2020.1(32).200310.

46. Доронін І. М. Національна безпека України в інформаційну епоху: теоретико-правове дослідження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2020. 539 с.

47. Дроботов С. А. Конституційно-правове забезпечення національної безпеки в Україні // ScienceRise: Juridical Science. 2020. № 2 (12). С. 24–29. DOI: 10.15587/2523-4153.2020.210858.

48. Дробуш І. В. Міські агломерації як форми співробітництва громад в умовах повоєнної відбудови України. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 2. С. 150–155. DOI: 10.24144/2788-6018.2024.02.25.

49. Дробуш І. В. Реформування місцевого самоврядування в Україні: пошук оптимальної моделі в контексті євроінтеграційного процесу. Аналітично-порівняльне правознавство. 2021. № 1. С. 16–21.

50. Дробуш І. В. Соціальна функція місцевого самоврядування в Україні та конституційно-правові проблеми її реалізації : монографія. Рівне : Овід, 2015. 540 с.

51. Дробуш І. В. Функції органів місцевого самоврядування в Україні : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. 244 с.

52. Дробуш І. В. Функціональна роль муніципальної влади в реалізації прав та свобод людини на рівні громади в умовах воєнного стану. Юридичний науковий

електронний журнал. 2024. № 2. С. 66–68.

53. Дубов Д. В. Стратегічні аспекти кібербезпеки України // Стратегічні пріоритети. 2013. № 4 (29). С. 119–126.

54. Єзеров А. А. Конституційна безпека як складник національної безпеки України // Стратегічні пріоритети. 2013. № 2 (27). С. 120–126.

55. Єзеров А. А. Конституційна безпека як складник національної безпеки України // Український часопис конституційного права. 2017. № 2. С. 60–67.

56. Єзерський Д. О. Правове регулювання надзвичайного стану в Україні // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 1. С. 93–101.

57. Єременко С. А. Правові засади інформаційного забезпечення Єдиної державної системи цивільного захисту України // Інформація і право. 2017. № 3. С. 117–123.

58. Єрменчук О. П. Складові національної інфраструктури // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2017. № 4. С. 109–115.

59. Загальна теорія держави і права: підручник / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2010. 584 с.

60. Загуменна Ю. О. Правові засади безпекової політики України в умовах євроінтеграції // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2023.

61. Золотар О. О. Інформаційна безпека людини: теорія і практика : монографія / О. О. Золотар ; НДІ інформатики і права Нац. акад. прав. наук України. Київ : АртЕк, 2018. 445 с.

62. Іляшко О. О. Особливості правового регулювання прав та свобод людини на тимчасово окупованих територіях України // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2020. Т. 31 (70), № 6. С. 19–25.

63. Іляшко О. О. Правовий режим тимчасово окупованих територій: поняття та

сутність // Юридична Україна. 2017. № 9–10. С. 39–46.

64. Канфуї І. В. Народний та державний суверенітет: теорія і практика в Україні // Часопис Київського університету права. 2024. № 4. С. 119–122. DOI: 10.36695/2219-5521.4.2024.19.

65. Карпо В. Л., Гісса О. К. Організаційно-правове забезпечення інтеграційних прагнень України в інформаційній сфері // Аналітика. Прогнози. Інформаційний менеджмент : зб. наук. праць. 2011. Вип. 1 : Міжнародний інформаційний дискурс: аналітичні оцінки та практика. С. 102–112.

66. Кисіль Л. Є. Режим воєнного стану в Україні: адміністративно-правові аспекти // Альманах права. 2022. Вип. 13. С. 222–230.

67. Ковальчук В. Б. Легітимність державної влади в правовій теорії та державно-правовій практиці. Київ : Логос, 2011. 392 с.

68. Ковтун В. І. Гарантії державного суверенітету України: конституційні аспекти : монографія. Харків : Фактор, 2014. 216 с.

69. Ковтун В. І. Окремі питання державного суверенітету в аспекті посилення інтеграційних і глобалізаційних процесів // Форум права. 2013. № 3. С. 295–305.

70. Колінко Я. А. Надзвичайний стан як особливий державно-правовий режим: конституційно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого». Харків, 2011. 20 с.

71. Комарова Т. В. Практика Суду справедливості ЄС та конституціоналізація права Європейського Союзу // Правова держава. 2018. Вип. 29. С. 123–130.

72. Кононова О. В. Правові засади забезпечення інформаційної безпеки держави в діяльності телерадіокомпаній // Теорія і практика правознавства. 2014. Вип. 2 (6).

73. Конституційне право ЄС в аспекті євроінтеграції України : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 21 квіт. 2023 р.). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. 372 с.

74. Конституційно-правові засади державного суверенітету України (до 20-ї річниці проголошення незалежності України) // Вісник Національної академії наук України. 2011. № 6. С. 3–16.

75. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.03.2026).
76. Коропатнік І., Бериславська О. Правові аспекти захисту об'єктів критичної інфраструктури та цивільних об'єктів в умовах збройного конфлікту // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. 2020. Вип. 2 (44). С. 42–46.
77. Кравцова З. С. Конституційно-правові гарантії державного суверенітету України // Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 1. С. 101–105.
78. Кравчук В. М. Правовий простір держави: проблеми визначення за обсягом і змістом // Актуальні проблеми правознавства. 2016. Вип. 1. С. 15–18.
79. Крупнова А. О. Система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки в Україні // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Вип. 83, ч. 2. С. 277–287.
80. Кузніченко С. О. Адміністративно-правовий режим воєнного стану : монографія / С. О. Кузніченко ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2014. 230 с.
81. Кухтик С. В. Трансформація держави під впливом глобалізації (теоретико-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2015. 199 с.
82. Куцепал С. В. Інформаційний суверенітет та інформаційна безпека України: виклики та реалії війни // Полтавський правовий часопис. 2023. № 1. С. 78–88.
83. Куян І. А. «Суверенітет» як базова категорія інститутів і принципів конституційного права України // Альманах права. 2012. Вип. 3. С. 384–388.
84. Куян І. А. Суверенітет: проблеми теорії і практики: конституційно-правовий аспект : монографія. Київ : ВЦ «Академія», 2013. 560 с.
85. Мазур Т. І. Державний суверенітет як політико-правове явище // Актуальні проблеми політики. 2014. Вип. 52. С. 222–229.
86. Майніна М. С. Особливості реалізації державного суверенітету в Європейському Союзі : дис. ... доктора філософії. Київ, 2022.
87. Марущак О. А., Бабич Д. С. Теоретико-правове дослідження поняття та

- сутності державного суверенітету // Правовий часопис Донбасу. 2017. № 3–4 (61). С. 74–79.
88. Марченко О. В. Правові засади державної інформаційної політики // Юридична наука. 2015. № 5. С. 60–64.
89. Матвієнко А. С. Політико-правові засади територіальної організації держави: світовий досвід і Україна : монографія. Київ : Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2015. 376 с.
90. Матвійчук М. А., Олексієнко-Віцюк М. І. Категорія гідності особи в теорії та практиці гуманістичного конституціоналізму // Наука і техніка сьогодні. 2026. № 4(58).
91. Матвійчук М. А., Таран Д. П. Розвиток електронного правосуддя в Україні: виклики та перспективи // Український політико-правовий дискурс. 2026. № 22. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20408009>.
92. Медяник І. С. Теоретико-правові питання реінтеграції тимчасово окупованих та анексованих територій у вітчизняній та світовій науці // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. Вип. 79, ч. 1. С. 70–75.
93. Межі імплементації *acquis communautaire* в Україні у сфері охорони довкілля : аналітичний документ. Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля». Берез. 2016.
94. Мельникова І. М. Декларація про державний суверенітет України 1990 // Енциклопедія історії України / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Ін-т історії України НАН України. Київ : Наук. думка, 2004. Т. 2 : Г–Д. С. 316.
95. Мельник В. М., Кошук Т. В. Податкова політика України в умовах імплементації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом // Фінанси України. 2016. № 7. С. 7–25.
96. Меморандум про домовленість між Урядом України та Організацією НАТО із зв'язку та інформації, яка представлена Генеральним менеджером Агенції НАТО із зв'язку та інформації, стосовно співробітництва з питань консультацій, управління, зв'язку, розвідки, спостереження та рекогносцировки в рамках

- програми НАТО «Партнерство заради миру» від 24 квіт. 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_001-15#Text (дата звернення: 26.03.2026).
97. Міжнародне право: словник-довідник / за заг. ред. Т. Л. Сироїд. Харків : Юрайт, 2014. 408 с.
98. Моїсеєв О. Наддержавність Європейського Союзу після набрання чинності Лісабонським договором // Публічне право. 2012. № 2. С. 55–64.
99. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель : монографія. Харків : Право, 2009. 600 с.
100. Нашинець-Наумова А. Ю. Інформаційна безпека: питання правового регулювання : монографія. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 168 с. ISBN 978-966-916-176-5.
101. Нігрєєва О. О. Суверенітет як обов'язок: нове розуміння концепту // Альманах права. 2012. Вип. 3. С. 409–413.
102. Олійник О. В. Інформаційний суверенітет як важлива умова забезпечення інформаційної безпеки України // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2015. № 1. С. 54–59.
103. Олійник О. В. Нормативно-правове забезпечення інформаційної безпеки в Україні // Право і суспільство. 2012. № 3. С. 132–137.
104. Ортинський В. Державна єдність і територіальна цілісність України як об'єкти правового забезпечення // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2020. Т. 7, № 2. С. 1–6. DOI: 10.23939/law2020.26.001.
105. Охман О. В., Плахотнік О. В., Стрельбіцька Л. Я. Повноваження прокурора спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України // Аналітично-порівняльне правознавство. 2026. № 1, ч. 3. С. 623–630. DOI: 10.24144/2788-6018.2026.01.3.39.
106. Павлов Д. М., Кучерина С. Є., Євтушенко І. В. Напрями підвищення ефективності організаційно-правового забезпечення захисту критичної інфраструктури // Честь і закон. 2022. № 1 (80). С. 51–57.
107. Пакт Бріана—Келлога (Паризький пакт) / Treaty between the United States

and other Powers providing for the renunciation of war as an instrument of national policy, signed at Paris, August 27, 1928. URL: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp (дата звернення: 17.03.2026).

108. Пархоменко Н. М. Розвиток законодавства України в контексті конституціоналізації, євроінтеграції та забезпечення прав людини : монографія. Київ : Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2016. 254 с.

109. Пархоменко Н. М. Суверенітет держави: соціально-політична сутність та юридичний зміст // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право : зб. наук. праць. 2011. Вип. 14. С. 113–124.

110. Пархоменко Н. М. Сучасний концепт територіального суверенітету держави в аспекті геополітичних викликів // Український часопис конституційного права. 2024. № 3. С. 3–12.

111. Перун Т. С. Адміністративно-правовий механізм забезпечення інформаційної безпеки в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2019. 268 с.

112. Петрів І. М. Забезпечення розвитку інформаційного простору держави // Інформація і право. 2013. № 1 (7). С. 29–34. DOI: 10.37750/2616-6798.2013.1(7).272202.

113. Петрів І. М. Конституційно-правові засади організації та діяльності Ради національної безпеки і оборони України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2004. 194 с.

114. Питання європейської та євроатлантичної інтеграції : Указ Президента України від 20.04.2019 № 155/2019 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/155/2019> (дата звернення: 27.03.2026).

115. Погорілко В. Ф., Шемшученко Ю. С. Декларація про державний суверенітет України 1990 р. // Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998–2004. Т. 2 : Д–Й. 744 с.

116. Пономарьов С. П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Харків. нац. ун-т внутр. справ, Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 479, [9] арк.
117. Пошедін О. І. Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони України і перспективи його вдосконалення // Вісник НАДУ. Серія «Державне управління». 2019. № 1 (92). С. 31–38.
118. Правдюк А. Л. Конституційно-правові засади інформаційної безпеки України // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2019. № 9. С. 169–178.
119. Правове забезпечення державного суверенітету України : монографія / Ю. С. Шемшученко, В. М. Шаповал, І. О. Кресіна, В. П. Горбатенко та ін. ; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Юридична думка, 2011. 300 с.
120. Право народу на спротив: конституційно-правове дослідження : монографія / М. М. Орос [та ін.] ; Держ. ВНЗ «Ужгород. нац. ун-т», Ін-т держави і права країн Європи. Ужгород : РІК-У, 2020. 231 с.
121. Прієшкіна О. В., Харченко О. О. Політико-правова теорія державного суверенітету в умовах глобалізації та євроінтеграції // Правова держава. 2022. № 45. С. 7–15. DOI: 10.18524/2411-2054.2022.45.254361.
122. Прилуцький С. В., Стрельцова О. В. Роль судової влади у запобіганні політичній корупції: актуальний досвід в умовах євроінтеграції // Слово Національної школи суддів України. 2025. № 3 (52). С. 6–22. DOI: 10.37566/2707-6849-2025-3(52)-1.
123. Процюк І. В. Поділ державної влади в умовах різних форм державного правління : монографія. Харків : Право, 2012. 584 с.
124. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 № 638-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/638-15> (дата звернення: 27.03.2026).
125. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення роботи Бюро економічної безпеки України : Закон України від

20.06.2024 № 3840-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3840-20> (дата звернення: 03.04.2026).

126. Про внесення змін до Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» щодо інституційного посилення Національного агентства та удосконалення механізмів управління активами : Закон України від 18.06.2025 № 4503-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4503-20> (дата звернення: 03.04.2026).

127. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України від 07.02.2019 № 2680-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2680-19> (дата звернення: 27.03.2026).

128. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб митних органів : Закон України від 17.09.2024 № 3977-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3977-20> (дата звернення: 03.04.2026).

129. Про державний кордон України : Закон України від 04.11.1991 № 1777-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1777-12> (дата звернення: 27.03.2026).

130. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб : Закон України від 04.03.1998 № 160/98-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/160/98-вр> (дата звернення: 27.03.2026).

131. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 № 661-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/661-15> (дата звернення: 27.03.2026).

132. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України :

Закон України від 23.02.2006 № 3475-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3475-15> (дата звернення: 27.03.2026).

133. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 № 3855-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3855-12> (дата звернення: 27.03.2026).

134. Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції : Постанова Верховної Ради України від 29 лип. 2022 р. № 2483-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2483-20> (дата звернення: 27.03.2026).

135. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.

136. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України; Програма, Перелік від 18.03.2004 № 1629-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1629-15> (дата звернення: 27.03.2026).

137. Про Збройні Сили України : Закон України від 06.12.1991 № 1934-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.

138. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 № 794-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/794-18> (дата звернення: 27.03.2026).

139. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.

140. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26.12.2002 № 374-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.

141. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.

142. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.

143. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1698-18> (дата звернення: 03.04.2026).
144. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.
145. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 № 876-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.
146. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.
147. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.
148. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.
149. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.
150. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 № 1550-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1550-14> (дата звернення: 27.03.2026).
151. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.
152. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України ; Стратегія від 14.09.2020 № 392/2020 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.
153. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України» : Указ Президента України ; Стратегія від 26.08.2021 № 447/2021 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.

154. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки України» : Указ Президента України ; Стратегія від 28.12.2021 № 685/2021 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.
155. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» : Указ Президента України від 17.09.2021 № 473/2021 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.
156. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» : Указ Президента України ; Стратегія від 25.03.2021 № 121/2021 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.
157. Про розвідку : Закон України від 17.09.2020 № 912-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/912-20> (дата звернення: 27.03.2026).
158. Про санкції : Закон України від 14.08.2014 № 1644-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1644-18> (дата звернення: 27.03.2026).
159. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2229-12> (дата звернення: 27.03.2026).
160. Радутний О. Е. Ілюзія та реальність інформаційного суверенітету // Інформація і право. 2020. № 4 (35). С. 22–38. DOI: 10.37750/2616-6798.2020.4(35).221215.
161. Резніков В. В. Державна політика у сфері європейської інтеграції України: теорія, методологія, практика : монографія / Нац. ун-т цивільного захисту України. Харків : Діса плюс, 2020. 362 с.
162. Резніков В. В. Інституційно-правовий механізм формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України // Публічне адміністрування: теорія та практика. 2019. Вип. 2 (22).

163. Риндюк В. І., Кучинська О. Ю. Юридико-технічні аспекти адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2024. № 1. С. 177–183.
164. Рябовол Л. Т. Державний суверенітет: наукові підходи до визначення поняття і ступеня обмежень в умовах глобалізації // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2019. № 3 (43). С. 262–266.
165. Ряполов А. П. Нормативно-правові основи інформаційної безпеки України в умовах гібридної агресії // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Вип. 89, ч. 3. С. 87–91. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.89.3.12.
166. Селіхов Д. А. Теоретико-правова характеристика поняття «реінтеграція тимчасово окупованих територій» // Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ. 2024. Вип. 2. С. 25–30.
167. Сіцінська М. В. Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони України : монографія / М. В. Сіцінська ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ : НАДУ, 2014. 363 с.
168. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. 2-ге вид. Київ: Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2010. 520 с.
169. Скрипнюк О. В. Проблеми забезпечення державного суверенітету України на сучасному етапі (конституційно-правовий аспект) // Вісник Національної академії правових наук України. 2014. № 2 (77). С. 18–26.
170. Словник іншомовних слів / за ред. В. К. Білоконя. Київ: Наук. думка, 2001. 512 с.
171. Совгиря О. В. Структура конституційно-правового статусу Кабінету Міністрів України: теоретико-методологічні аспекти // Вісник Вищої ради юстиції. 2012. № 4 (12). С. 105–115.
172. Солодка О. М. Правова природа складових інформаційного суверенітету України // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки». 2020. № 12 (34), т. 1. С. 23–29. DOI: 10.25313/2520-2308-2020-12-6713.

173. Солодка О. Пріоритетні напрями забезпечення інформаційного суверенітету України // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Вип. 85, ч. 3. С. 134–138. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.85.3.20.
174. Сорос Дж. Про глобалізацію / пер. з англ. А. Фролкіна. Київ : Основи, 2002. 173 с.
175. Співак В. М. Політико-правовий та соціокультурний виміри глобалізації : монографія. Київ: Логос, 2011. 416 с.
176. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 черв. 1945 р. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (дата звернення: 17.03.2026).
177. Стеценко С. Г., Васечко Л. О. Глобалізація та право: національний вимір : монографія. Київ : Атіка, 2012. 132 с.
178. Стецюк П. Діяльність Конституційного Суду України в умовах загроз територіальній цілісності та національній безпеці (за матеріалами 2014 року) // Український часопис конституційного права. 2021. № 4. С. 38–52. DOI: 10.30970/jcl.4.2021.3.
179. Стрельбіцька Л. Я. Результати громадського моніторингу проектів відбудови, участь благодійних організацій та громадянського суспільства // Право та державне управління. 2026. № 1. С. 330–335.
180. Стрельбіцька Л. Я., Стець О. М., Палюх А. Я. Юрисдикція міжнародних судів: роль у забезпеченні правосуддя та розв'язанні спорів // Актуальні питання у сучасній науці. 2024. № 3 (21). С. 817–834. DOI: 10.52058/2786-6300-2024-3(21)-817-834.
181. Стрельцов Є. Л. Державний суверенітет і суверенітет особистості: проблеми взаємовідносин // Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини : матеріали 2-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 20–21 верес. 2013 р.) / за ред. С. В. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2013. С. 48–60.
182. Стрельцова О. В., Верещак М. В. Особливості процесу адаптації законодавства України до *acquis* ЄС як ключова умова набуття членства в ЄС //

Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2025. Т. 36 (75). № 2. С. 201–207. DOI: 10.32782/TNU-2707-0581/2025.2/29.

183. Стрельцова О. В. Конституційна узгодженість в контексті адаптації законодавства України до асquis ЄС: виклики та моделі забезпечення // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2026. № 94. С. 223–228. DOI: 10.24144/2307-3322.2026.94.1.29. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2026/05/94-part-1.pdf>

184. Стрельцова О. В., Драчов О. В. Правові підстави захисту від субсидованого імпорту в межах ЄС // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2026. Вип. 79. С. 154–157. DOI: 10.32782/2307-1745.2026.79.29.

185. Супрун В. М. Правові принципи інформаційного суверенітету // Право і безпека. 2009. № 3. С. 34–38.

186. Супрун В. М. Теоретико-правові основи інформаційного суверенітету : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2010. 21 с.

187. Суходубова І. В., Іржавська В. Є. Права людини та їх обмеження під час воєнного стану // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки». 2022. № 4. С. 89–95. DOI: 10.25313/2520-2308-2022-4-8032.

188. Сухонос В. В. Державне правління: еволюція сучасних форм : монографія. Суми: Університет. кн., 2013. 310 с.

189. Тараненко М. М., Ярош І. С., Балінська В. О. Правове регулювання статусу тимчасово окупованих територій та вплив діяльності інститутів громадянського суспільства в умовах реінтеграції // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2019. Вип. 59, т. 1. С. 79–82.

190. Тарасенко К. В. Компетенція, форми і методи діяльності та відповідальність Ради національної безпеки і оборони України // Форум права. 2012. № 2. С. 679–692.

191. Теленик С. С. Критична інфраструктура як об'єкт адміністративно-

- правового регулювання // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2018. № 1 (15). С. 179–189.
192. Тихомиров О. О. Забезпечення інформаційної безпеки як функція сучасної держави : монографія / О. О. Тихомиров ; заг. ред. Р. А. Калюжного. Київ : Центр навч.-наук. та наук.-практ. вид. НА СБ України, 2014. 196 с.
193. Ткачук Н. А. Організаційно-правові засади формування переліку інформаційно-телекомунікаційних систем об'єктів критичної інфраструктури держави // Інформація і право. 2018. № 1 (24). С. 133–138.
194. Ткачук Т. Ю. Правове забезпечення інформаційної безпеки в умовах євроінтеграції України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Ужгород, 2019. 487 с.
195. Троян І. Трансформація державного суверенітету в умовах глобалізації // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. 2011. Вип. 23. С. 158–164.
196. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (додатки) : Угода від 27 черв. 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_a11 (дата звернення: 26.03.2026).
197. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода від 27 черв. 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_011 (дата звернення: 26.03.2026).
198. Удовика Л. Г. Правова система України: глобалізаційні трансформації : монографія. Запоріжжя : КСК-Альянс, 2014. 320 с.
199. Удовика Л. Г. Трансформація правової системи в умовах глобалізації: антропологічний вимір : монографія. Харків : Право, 2011. 552 с.
200. Федоренко В. Л. Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України // Бюлетень Міністерства юстиції України. 2010. № 12. С. 32–39.
201. Фігель Ю. О. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану // Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія «Юридична». 2015.

Вип. 2. С. 222–230.

202. Харечко Н. В. Адміністративно-правовий режим воєнного стану : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Крим. юрид. ін-т Одес. держ. ун-ту внутр. справ. Сімферополь, 2011. 16 с.

203. Хаустова М. Г. Національна правова система за умов розбудови правової демократичної державності в Україні : монографія. Харків : Право, 2008. 160 с.

204. Черниш В. О. Адміністративно-правове забезпечення контролю за діяльністю розвідувальних органів України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Черниш Вадим Олегович ; Держ. НДІ М-ва внутр. справ України. Київ, 2016. 21 с.

205. Чернопищук Я. В. Вплив Лісабонського Договору на конституційні перетворення в державах-членах ЄС // Актуальні проблеми європейської інтеграції : зб. статей з питань європейської інтеграції та права / за ред. Д. Ягунова. Одеса : Фенікс, 2012. Вип. 10. С. 241–248.

206. Чернопищук Я. В. Європейські правові цінності в Конституції України // Юридичний вісник. 2011. № 2. С. 24–30.

207. Чернопищук Я. В. Ідея космополітизації права: генеза процесів конституціоналізації // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2011. Вип. 52. С. 33–39.

208. Чернопищук Я. В. Конституційний конфлікт у конституціоналізації процесу європейської інтеграції // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права : матеріали Міжнар. наук. конф. (Одеса, 30 листоп. 2012 р.). Одеса : Фенікс, 2012. Т. 1. С. 259–261.

209. Чернопищук Я. В. Конституціоналізація європейської інтеграції: етимологія змісту // Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2010. Вип. 49. С. 174–179.

210. Чернопищук Я. В. Конституціоналізація процесу європейської інтеграції України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2013. 22 с.

211. Чернопищук Я. В. Поняття «конституціоналізація» у сучасній

- конституціоналістиці // Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 61. С. 117–124.
212. Чернопищук Я. В. Уніфікаційні процеси в європейському правовому просторі: герменевтика та аксіологія конституційно-правового аналізу // Юридичний вісник. 2011. № 1. С. 66–72.
213. Чижов Д. А. Система органів державної влади щодо забезпечення прав людини у сфері національної безпеки // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2021. № 2 (22). С. 18–23. DOI: 10.33270/04212202.18.
214. Чорна Н. В. Державний суверенітет як основа національної ідентичності українського суспільства // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Теорія культури і філософія науки. 2011. № 980, вип. 45. С. 34–39.
215. Чернолуцький Р. В. Президент України як суб'єкт нормопроектної діяльності // Держава і право. 2016. Вип. 73. С. 104–134.
216. Черномаз О. Б. Проблеми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2016. № 845. С. 188–192.
217. Чубарук Т. В. Конституційні засади правового регулювання інформаційної сфери // Правова інформатика. 2010. № 3. С. 61–64.
218. Чуйко З. Д. Конституційно-правовий механізм забезпечення національної безпеки України // Бюлетень Міністерства юстиції України. 2006. № 8. С. 81–89.
219. Чуйко З. Д. Органи виконавчої влади в механізмі забезпечення національної безпеки України // Бюлетень Міністерства юстиції України. 2010. № 1. С. 71–81.
220. Шаптала Н. К., Камінська Н. В. Державна політика України з питань тимчасово окупованих територій: проблеми концептуалізації в сучасному науковому дискурсі // Філософські та методологічні проблеми права. 2022. № 1 (23). С. 57–69.
221. Шеломенцев В. П. Правове забезпечення системи кібернетичної безпеки України та основні напрями її удосконалення // Боротьба з організованою

- злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2012. № 1 (27). С. 312–320.
222. Шемчук В. В. Забезпечення інформаційної безпеки як функція сучасних держав: порівняльно-правовий аналіз : монографія. Київ : Ліра-К, 2020.
223. Шемчук В. В. Конституційно-правове забезпечення інформаційної безпеки сучасних держав: порівняльно-правовий аналіз : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Ужгород, 2020.
224. Шемчук В. В. Конституційно-правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2018. № 3 (108). С. 133–142.
225. Шемчук В. В. Механізм забезпечення інформаційної безпеки держави: теоретично-методологічні основи // Філософські та методологічні проблеми права. 2019. № 1 (17). С. 51–59.
226. Шемшученко Ю. С. Державний суверенітет і правова держава (до 20-річчя Декларації про державний суверенітет України) // Віче. 2010. № 16. С. 14–15.
227. Шемшученко Ю. С., Скрипнюк О. В. Декларація про державний суверенітет України: історичне значення і завдання для сучасності (до 30-річчя прийняття Декларації) // Правова держава. 2020. Вип. 31. С. 3–14.
228. Шляхтун П. П. Конституційне право: словник термінів. Київ : Либідь, 2005. 568 с.
229. Шляхтун П. П. Політологія: історія та теорія : підручник. Київ: Центр учб. літ., 2010. 472 с.
230. Шмітт К. Політична теологія: чотири глави про концепцію суверенітету / пер. з нім. Г. Шваба. Київ : Дух і Літера, 2010. 160 с.
231. Якименко Х. С. Європейський Союз: правова природа об'єднання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2009. 20 с.
232. Яковюк І. В. Адаптація і гармонізація законодавства в умовах інтеграції: проблема співвідношення // Вісник Академії правових наук України. 2012. № 4. С. 29–42.
233. Яковюк І. В. Громадянство ЄС: поняття і співвідношення з національним

громадянством // Проблеми законності. 2010. Вип. 107. С. 13–22.

234. Яковюк І. В. Державний суверенітет національних держав у складі Європейського Союзу: проблеми визначення // Вісник Академії правових наук України. 2004. № 3 (38). С. 114–126.

235. Яковюк І. В. Європейський Союз і Україна: еволюція взаємовідносин // Вісник Академії правових наук України. 2009. № 3 (58). С. 14–28.

236. Яковюк І. В. Європейський Союз крізь призму міжнародної організації // Державне будівництво та місцеве самоврядування. Харків: Право, 2008. Вип. 15. С. 58–67.

237. Яковюк І. В. Особливості впливу наднаціональної організації на державний суверенітет країн-кандидатів та країн-сусідів (на прикладі Європейського Союзу) // Вісник Академії правових наук України. 2010. № 3 (62). С. 19–31.

238. Яковюк І. В. Правова культура в умовах глобалізації та європейської інтеграції // Державне будівництво та місцеве самоврядування. Харків : Право, 2007. Вип. 13. С. 3–16.

239. Яковюк І. В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз : монографія. Харків : Право, 2013. 760 с.

240. Яковюк І. В. Прояв наднаціональності в Європейському Союзі // Державне будівництво та місцеве самоврядування. Харків : Право, 2006. Вип. 12. С. 121–128.

241. Яковюк І. В. Субсидіарність як принцип взаємовідносин національних держав і Європейського Союзу // Вісник Академії правових наук України. 2004. № 4 (39). С. 22–30.

242. Яковюк І. В. Теоретичні основи європейської інтеграції // Теорія і практика правознавства. 2014. Вип. 2 (6). С. 1–12.

243. Яременко О. І. Правовий статус Кабінету Міністрів України як суб'єкта державного управління інформаційною сферою // Інформація і право. 2015. № 2 (14). С. 13–19.

244. Accession criteria (Copenhagen criteria). EUR-Lex Glossary. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/accession-criteria-copenhagen-criteria.html>

(дата звернення: 26.03.2026).

245. Anell L. Democracy in Europe: An Essay on the Real Democratic Problem in the European Union. Stockholm, 2014. 80 p.

246. Baldwin R. Towards an Integrated Europe. London: Centre for Economic Policy Research, 1994. 234 p.

247. Barkawi T. Globalization and War. Lanham ; Boulder ; New York ; Toronto ; Oxford : Rowman & Littlefield Publishers, 2005. 224 p.

248. Batanov O., Maksakova R., Bedriy R. Economic and legal cooperation of EU member states in the field of development of modern Ukrainian constitutionalism and municipalism // Baltic Journal of Economic Studies. 2025. Vol. 11, № 4. P. 283–293. DOI: 10.30525/2256-0742/2025-11-4-283-293.

249. Bodin J. Six Books of the Commonwealth / abridged and translated with an introduction by M. J. Tooley. Oxford : Basil Blackwell, 1955. 212 p.

250. Cassese A. Lineamenti di diritto internazionale penale. Bologna : Il Mulino, 2005. 216 p.

251. Clausewitz C. On War. Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1989. 732 p.

252. Commercial Agreement with the USA: Structure and Terms of Cooperation within the Reconstruction Investment Fund. Public-Private Partnership Agency. 15.07.2025. URL: <https://pppagency.gov.ua/reconstruction-investment-fund-key-details-of-the-commercial-agreement-with-the-usa/> (дата звернення: 03.04.2026).

253. Consolidated version of the Treaty on European Union // Official Journal of the European Union. 2016. C 202/13. CELEX: 12016M. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016M/TXT> (дата звернення: 26.03.2026).

254. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union // Official Journal of the European Union. 2016. C 202/47. CELEX: 12016E/TXT. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016E/TXT> (дата звернення: 26.03.2026).

255. Constitución Española de 1978. URL: <https://www.boe.es/buscar/pdf/1978/BOE-A-1978-40001-consolidado.pdf> (дата звернення: 14.09.2025).

256. Constitution of Denmark of 1953. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Denmark_1953.pdf (дата звернення: 14.09.2025).
257. Constitution of the Federal Republic of Germany. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/ (дата звернення: 03.12.2020).
258. Constitution of the Kingdom of Belgium. URL: https://www.dekamer.be/kvvcr/pdf_sections/publications/constitution/grondwetuk.pdf (дата звернення: 14.09.2025).
259. Constitution of the Kingdom of the Netherlands. URL: https://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=&p_isn=69566&p_classification=01.01 (дата звернення: 14.09.2025).
260. Constitution of the Republic of Italy. URL: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/it/it037en.pdf> (дата звернення: 14.09.2025).
261. Drobush I. V. Municipalism in Ukraine: historical experience and perspectives on development. *Forum Prava*. 2019. № 58(5). P. 6–18. DOI: 10.5281/zenodo.3568257.
262. Drobush I., Kornuta L., Ukrainets M. Ensuring State Sovereignty as a Guarantee of the Country's Economic Development. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2025. Vol. 11, № 3. P. 212–221. DOI: 10.30525/2256-0742/2025-11-3-212-221.
263. European Commission. Rule of Law: Commission formally closes the Cooperation and Verification Mechanism for Bulgaria and Romania : Press release. Brussels, 15.09.2023. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_4456 (дата звернення: 03.04.2026).
264. European Commission. Ukraine Report 2025. Brussels, 04.11.2025. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/17115494-8122-4d10-8a06-2cf275eecde7_en?filename=ukraine-report-2025.pdf (дата звернення: 03.04.2026).
265. European Commission. 2025 Communication on EU Enlargement Policy. Brussels, 04.11.2025. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/e6b69a890-40d6-4696-801e-612d51709fdd_en?filename=2025+Communication+on+EU+Enlargement+Policy.pdf (дата звернення:

03.04.2026).

266. European Council conclusions on Ukraine, enlargement and reforms, 14 December 2023. Consilium. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/12/14/european-council-conclusions-on-ukraine-enlargement-and-reforms/> (дата звернення: 26.03.2026).

267. First Accession Conference with Ukraine, 25 June 2024. Consilium. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-ministerial-meetings/2024/06/25/accession-conference-with-ukraine/> (дата звернення: 26.03.2026).

268. Gjortz Howden J. Aspects of Sovereignty and the Evolving Regimes of Transboundary Water Management // Nordic Environmental Law Journal. 2015. No. 1. P. 43–56.

269. Gygli S., Haelg F., Potrafke N., Sturm J.-E. The KOF Globalisation Index – revisited // The Review of International Organizations. 2019. Vol. 14, No. 3. P. 543–574. DOI: 10.1007/s11558-019-09344-2.

270. Hinsley F. H. Sovereignty. 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 1986. 268 p.

271. Hobbes T. Leviathan / ed. by R. Tuck. Cambridge : Cambridge University Press, 1996. 616 p.

272. Jaklic K. Constitutional Pluralism in the EU. Oxford : Oxford University Press, 2014.

273. Kelsen H. Law and Peace in International Relations. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1942. 181 p.

274. KOF Globalisation Index. ETH Zurich, KOF Swiss Economic Institute. 2025. URL: <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html> (дата звернення: 13.04.2026).

275. Krasner S. D. Sovereignty: Organized Hypocrisy. Princeton : Princeton University Press, 1999. 269 p.

276. Krasner S. D. The Hole in the Whole: Sovereignty, Shared Sovereignty, and International Law. Michigan Journal of International Law. 2004. Vol. 25. P. 1075–1101.

277. Krusian A., Batanova N., Omelchenko N., Batanov O., Kostetska T. Towards a new Ukraine?: substantive and value-oriented guidelines of Ukrainian constitutionalism in the post-war period // *Amazonia Investiga*. 2024. Vol. 13, № 79. P. 169–182. DOI: 10.34069/AI/2024.79.07.15.
278. MacCormick N. Beyond the Sovereign State // *The Modern Law Review*. 1993. Vol. 56, iss. 1. P. 1–18.
279. MacCormick N. Questioning Sovereignty: Law, State, and Nation in the European Commonwealth. Oxford : Oxford University Press, 1999.
280. MacCormick N. The Maastricht-Urteil: Sovereignty Now // *European Law Journal*. 1995. Vol. 1, iss. 3. P. 259–266.
281. Martyniuk R., Datsiuk O., Romanov M., Khomych T. National security and defense council of Ukraine: problematic aspects of the constitutional and legal status. Inequality, Informational Warfare, Fakes and Self-Regulation in Education and Upbringing of Youth, *Youth Voice Journal*. 2023. Vol. IV. P. 78–91. ISSN 2056-2969. ISBN 978-1-911634-81-2.
282. Martyniuk R., Datsiuk O., Romanov M., Irkha Y. Does a “super-presidential republic” exist? The phenomenon of super-presidency experienced by post-communist countries of Eastern Europe and Asia // *Eastern Journal of European Studies*. 2025. Vol. 16. Issue 1. P. 128–149.
283. Martyniuk R., Datsiuk O., Romanov M., Khomych T. President and Executive Power in a Mixed Republican Form of Government. Theory and Ukrainian Experience // *Codrul Cosminului*. 2023. No. 2. P. 307–328.
284. Montesquieu C. *The Spirit of the Laws* / ed. and trans. by A. M. Cohler, B. C. Miller, H. S. Stone. Cambridge : Cambridge University Press, 1989. 808 p.
285. Moravcsik A. Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach // *Journal of Common Market Studies*. 1993. Vol. 31, No. 4. P. 473–523.
286. OECD/SIGMA. *Assessment Methodology of the Principles of Public Administration*. Paris, 2024. URL: <https://www.sigmaweb.org/content/dam/sigma/en/documents/2024/Assessment-Methodology-Principles-Public-Administration.pdf>

(дата звернення: 03.04.2026).

287. OECD/SIGMA. Public administration in Ukraine. Paris, 2024. URL: https://www.sigmaweb.org/content/dam/sigma/en/publications/reports/2024/02/public-administration-in-ukraine_27a46a58/078d08d4-en.pdf (дата звернення: 03.04.2026).

288. OECD/SIGMA. The Principles of Public Administration. 2023 edition. Paris, 2023. URL: https://www.sigmaweb.org/content/dam/sigma/en/publications/reports/2023/11/the-principles-of-public-administration_5e68f805/7f5ec453-en.pdf (дата звернення: 03.04.2026).

289. Official Journal of the European Union. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. 2012. C 326. 26 Oct. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_2012_326_R_TOC (дата звернення: 03.04.2026).

290. Ohmae K. The Borderless World: Power and Strategy in the Interlinked Economy. London : Collins, 1990. 223 p.

291. On Delivering an America First Foreign Assistance Program : Press statement. U.S. Department of State. 28.03.2025. URL: <https://www.state.gov/on-delivering-an-america-first-foreign-assistance-program> (дата звернення: 03.04.2026).

292. Operation Atlantic Resolve Lead Inspector General Quarterly Report to Congress, April 1, 2025—June 30, 2025. Office of Inspector General, USAID. 14.08.2025. URL: <https://oig.usaid.gov/node/7846> (дата звернення: 03.04.2026).

293. Oršolić Dalessio T. The Issue of Sovereignty in an Ever-Closer Union // Croatian Yearbook of European Law and Policy. 2014. No. 10. P. 67–88.

294. Piris J.-C. Does the European Union Have a Constitution? Does It Need One? // European Law Review. 1999. P. 557–585.

295. Puhach D., Kovtash V., Strelbitska L. Problems of State Succession under Conditions of Occupation of Territories: International Legal Analysis // Scientific Notes of Lviv University of Business and Law. 2026. No. 49. DOI: 10.66556/2663-0117.49.puhach-d. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/2102>.

296. Report on Implementation of the Association Agreement between Ukraine and

- the European Union for 2024. Kyiv, 2025. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-Ugoda-pro-asotsiatsiyu-EN.pdf> (дата звернення: 03.04.2026).
297. Rousseau J.-J. *The Social Contract and Other Later Political Writings* / ed. and trans. by V. Gourevitch. Cambridge : Cambridge University Press, 1997. 341 p.
298. Rustad S. A. *Conflict Trends: A Global Overview, 1946–2024*. Oslo : Peace Research Institute Oslo (PRIO), 2025. 32 p. URL: <https://www.prio.org/publications/14453> (дата звернення: 13.04.2026).
299. Schuman R. Schuman Declaration, 9 May 1950. URL: https://europa.eu/european-union/about-eu/symbols/europe-day/schuman-declaration_en (дата звернення: 14.09.2025).
300. Sorel G. *Réflexions sur la violence*. Paris : Marcel Rivière, 1910. 412 p.
301. The Constitution of Greece. URL: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/001-156%20aggliko.pdf> (дата звернення: 14.09.2025).
302. Treasury Announces Agreement to Establish United States-Ukraine Reconstruction Investment Fund : Press release. U.S. Department of the Treasury. 30.04.2025. URL: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/sb0126> (дата звернення: 03.04.2026).
303. Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts // Official Journal C 340. 1997. 10 November. P. 1–144. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A11997D%2FTXT> (дата звернення: 14.09.2025).
304. Ukraine and the United States Sign Economic Partnership Agreement and Establish the Reconstruction Investment Fund. Ministry of Economy of Ukraine. 01.05.2025. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/91af98f8-9ae6-49ba-99ae-a d b 8 4 7 f e 4 9 3 a ? l a n g = e n - GB&title=UkraineAndTheUnitedStatesSignEconomicPartnershipAgreem> (дата звернення: 03.04.2026).
305. *Ukraine Plan 2024–2027*. Kyiv, 2024. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/ukraine-facility-plan.pdf>

(дата звернення: 03.04.2026).

306. Ukraine: Eighth Review Under the Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility, Requests for Modification of Performance Criteria, Rephrasing of Access, and Financing Assurances Review—Press Release; Staff Report; and Statement by the Alternate Executive Director for Ukraine. IMF Country Report No. 25/156. Washington, D.C. : International Monetary Fund, 2025. URL: <https://www.imf.org/en/-/media/files/publications/cr/2025/english/1ukrea2025002-print-pdf.pdf> (дата звернення: 03.04.2026).

307. Ukraine: Fifth Review Under the Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility, Requests for Waivers of Applicability of Performance Criteria, Modification of Performance Criterion, Rephrasing of Access, and Financing Assurances Review—Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Ukraine. IMF Country Report No. 24/314. Washington, D.C. : International Monetary Fund, 2024. URL: <https://www.imf.org/-/media/files/publications/cr/2024/english/1ukrea2024003-print-pdf.pdf> (дата звернення: 03.04.2026).

308. Ukraine: Request for an Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility and Cancellation of the Current Arrangement—Press Release; Staff Report; Supplementary Information; and Statement by the Alternate Executive Director for Ukraine. IMF Country Report No. 26/058. Washington, D.C. : International Monetary Fund, 2026. URL: <https://www.imf.org/-/media/files/publications/cr/2026/english/1ukrea2026001-source-pdf.pdf> (дата звернення: 03.04.2026).

309. URIF Announces First Investment, Strengthening Ukraine's Security and Unlocking New Emerging Technology for the United States and Allies. Ministry of Economy of Ukraine. 25.03.2026. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/38b9e9dc-14da-47af-863f-1aff5397661f?isSpecial=True&lang=en-GB&title=UrifAnnouncesFirstInvestment-StrengtheningUkrainesSecurityAndUnlockingNewEmergingTechnologyForTheUnitedStatesAndAllies> (дата звернення: 03.04.2026).

310. Walker N. The Idea of Constitutional Pluralism // The Modern Law Review.

2002. Vol. 65, iss. 3. P. 317–359.

311. Weiler J. H. H. Does Europe Need a Constitution? Demos, Telos and the German Maastricht Decision // European Law Journal. 1995. Vol. 1, iss. 3. P. 219–258.

312. Weiler J. H. H. The Constitution of Europe: “Do the New Clothes Have an Emperor” and Other Essays on European Integration. Cambridge : Cambridge University Press, 1999. xvi, 364 p.

ДОДАТКИ:

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»

вул. Семінарська, 2, м. Острого, Рівненська обл., Україна, 35800, ЄДРПОУ 22554101, тел./факс +380 3654 22949, e-mail osa@oa.edu.ua, www.oa.edu.ua

«01» червня 2026р № 59/2026-НН

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Українця Миколи Петровича

на тему: «Державний суверенітет України в контексті глобалізації та

євроінтеграції: конституційно-правове дослідження»

в освітній процес та науково-дослідну діяльність

Національного університету «Острозька академія»

в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Дисертаційне дослідження Українця М.П. на тему: «Державний суверенітет України в контексті глобалізації та євроінтеграції: конституційно-правове дослідження» становить цінність для наукової діяльності, а надані матеріали мають належний теоретичний рівень та практичну значущість.

У Національному університеті «Острозька академія» здійснювалося впровадження результатів дисертаційного дослідження Українця М. П., яке було спрямоване на поглиблення теоретичних і прикладних підходів до розуміння державного суверенітету України як фундаментальної засади конституційного ладу, з'ясування особливостей його реалізації в умовах глобалізації, європейської інтеграції, збройної агресії та воєнного стану, а також на формування сучасного конституційно-правового бачення механізмів забезпечення державного суверенітету України.

Результати дисертаційного дослідження Українця М.П. використовуються в освітньому процесі Національного університету «Острозька академія» під час проведення лекційних, семінарських і практичних занять зі здобувачами вищої освіти при вивченні таких дисциплін: «Актуальні проблеми конституційного права», «Верховенство права», «Децентралізація публічної влади в Україні», «Принципи міжнародного публічного права та міжнародного захисту прав людини», «Професійна відповідальність правника», «Professional Ethics and Prevention of Corruption», «Адміністративне право та судочинство», «Основи міжнародного кримінального права», «Правозастосовча практика».

Національний університет
«Острозька академія»

National University
«Ostroh Academy»

XXVII Міжнародний
приз «За якість»,
Париж, 1999

XXVII International
Trophy for Quality,
Paris 1999

НАКА

Міжнародна акредитація
Естонською Агенцією з
якості освіти

Accreditation by
Estonian Quality Agency for
Education (HAKA)

Враховуючи вище викладене, наукове дослідження Українця М. П. сприяє поглибленню знань майбутніх правників щодо конституційно-правової природи державного суверенітету, співвідношення державного суверенітету і суверенних прав держави, впливу глобалізаційних та євроінтеграційних процесів на реалізацію суверенітету, правового режиму воєнного стану, особливостей захисту конституційного ладу, національної безпеки та інституційної спроможності держави в умовах збройної агресії.

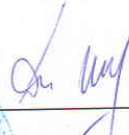
Результати дисертаційного дослідження Українця М.П. також використовуються у науково-дослідній діяльності Національного університету «Острозька академія» при підготовці наукових публікацій, проведенні науково-практичних конференцій, круглих столів та інших наукових заходів з проблем конституційного права, європейської інтеграції, правової системи України в умовах воєнного стану, державного суверенітету, ядерного суверенітету та корупції як загрози державній самостійності.

Основні положення дисертації були апробовані у матеріалах X Міжнародної науково-практичної конференції «Малиновські читання» 24 листопада 2023 року, круглого столу «Сучасні тенденції розвитку законодавства України в умовах воєнного стану» 17 травня 2024 року, XI Міжнародної науково-практичної конференції «Малиновські читання» 15 листопада 2024 року, круглого столу «Реформування правової системи України: сучасні реалії та міжнародний досвід» 19 травня 2025 року та XII Міжнародної науково-практичної конференції «Малиновські читання» 27–28 листопада 2025 року.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження Українця М.П. сприяє удосконаленню освітнього процесу та науково-дослідної роботи Національного університету «Острозька академія», поглибленню конституційно-правової підготовки здобувачів вищої юридичної освіти, а також формуванню сучасного розуміння державного суверенітету України в контексті глобалізації, євроінтеграції та збройної агресії.

Проректор
з науково-педагогічної роботи
Національного університету
«Острозька академія»

 Дмитро ШЕВЧУК

**ВИЩА ШКОЛА АДВОКАТУРИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АСОЦІАЦІЇ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ**

04070, м. Київ, вул. Борисоглібська, 3, 2-й поверх
Поточний рахунок UA203052990000026004016800884
в ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК", м. Київ МФО 305299
Код ЄДРПОУ 40217097

Вих.№13 від 25.05.2026 року

ДОВІДКА

**про використання результатів дисертаційного дослідження
у професійно-освітній та методичній діяльності**

Видана Українцю Миколі Петровичу про те, що окремі положення та висновки його дисертаційного дослідження на тему: «Державний суверенітет України в контексті глобалізації та євроінтеграції: конституційно-правове дослідження», підготовленого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», використані у професійно-освітній, навчально-методичній та інформаційній діяльності Вищої школи адвокатури Національної асоціації адвокатів України.

Матеріали дослідження є дотичними до підготовки заходів підвищення професійного рівня адвокатів та інформаційно-методичних матеріалів з питань конституційного права, функціонування держави в умовах воєнного стану, європейської інтеграції, захисту прав людини, публічного інтересу та правової системи України в умовах збройної агресії.

У професійно-освітній діяльності Вищої школи адвокатури Національної асоціації адвокатів України враховано положення щодо:

- правового режиму воєнного стану та його впливу на реалізацію і захист прав людини;
- балансу між захистом конституційного ладу, публічним інтересом і гарантіями прав особи;
- європейської інтеграції як чинника оновлення національної правової системи та адвокатської практики;
- сувереніздатності держави як інституційної спроможності забезпечувати дієвість правового порядку;
- політичної та управлінської корупції як чинника, що впливає на довіру до публічних інститутів і ефективність захисту публічного інтересу.

Окремі результати дослідження можуть використовуватися під час розроблення навчальних програм, інформаційних повідомлень, методичних матеріалів, професійних заходів та інших освітніх продуктів Вищої школи адвокатури НААУ, спрямованих на поглиблення знань адвокатів щодо конституційно-правових викликів в умовах війни та європейської інтеграції.

Використання результатів дисертаційного дослідження сприяє підвищенню якості професійного навчання адвокатів і розширенню практичного розуміння питань захисту прав людини, верховенства права, правового режиму воєнного стану та функціонування держави в умовах збройної агресії.

**Директор
Вищої школи адвокатури
Національної асоціації адвокатів України**

Савва КУЗЬМЕНКО

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА

Україна, м. Київ - 03142, вул. Ак. Доброхотова, 7-а,
Тел.: . (044) 424-13-79, (044) 409-26-43, (044) 409-23-27
ЄДРПОУ - 23745145, e-mail: kul@kup.edu.ua, www. kup.edu.ua

№ 138/14 від 18.08.2016
на № _____ від _____

ДОВІДКА

про апробацію результатів дисертаційного дослідження
в освітній, науковій та навчально-методичній діяльності

Київський університет права Національної академії наук України засвідчує, що окремі положення та висновки дисертаційного дослідження Українця Миколи Петровича на тему: «Державний суверенітет України в контексті глобалізації та євроінтеграції: конституційно-правове дослідження», підготовленого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», є дотичними до освітньої, наукової та навчально-методичної діяльності Київського університету права Національної академії наук України.

Матеріали дослідження можуть використовуватися під час підготовки навчальних програм, лекційних і семінарських занять, методичних матеріалів, наукових заходів та інформаційно-аналітичних матеріалів з питань конституційного права, державного суверенітету, функціонування держави в умовах воєнного стану, європейської інтеграції, захисту конституційного ладу та розвитку правової системи України.

У науковій та освітній діяльності Київського університету права НАН України можуть бути враховані положення дисертації щодо:

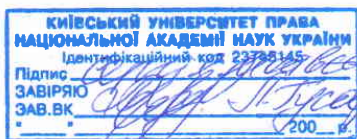
- державного суверенітету як фундаментальної засади конституційного ладу України;
- співвідношення державного суверенітету і суверенних прав держави;
- впливу глобалізаційних процесів та європейської інтеграції на форми реалізації державного суверенітету;
- меж делегування окремих суверенних прав і функцій у процесі європейської інтеграції;
- правового режиму воєнного стану як спеціального режиму конституційного самозахисту держави;
- збройної агресії як посягання на територіальні, політичні, правові, економічні, гуманітарні та інформаційні суверенні права держави;
- інституційної, економічної, гуманітарної та інформаційної спроможності держави як умов реального забезпечення її суверенітету;
- політичної та управлінської корупції як чинника, що послаблює автономність державної волі та ефективність публічної влади.

Окремі результати дисертаційного дослідження можуть бути використані під час викладання навчальних дисциплін конституційно-правового, теоретико-правового та публічно-правового спрямування, а також при підготовці наукових повідомлень, студентських і аспірантських досліджень, програм науково-практичних заходів, присвячених сучасним проблемам української державності, європейської інтеграції та правового забезпечення національної безпеки.

Використання результатів дисертаційного дослідження сприятиме поглибленню змісту юридичної освіти, оновленню науково-методичного забезпечення освітнього процесу та формуванню у здобувачів вищої юридичної освіти сучасного розуміння конституційно-правових засад державного суверенітету України в контексті глобалізації, євроінтеграції та збройної агресії.

Проректор з науково-методичної роботи
Київського університету права
Національної академії наук України
кандидат юридичних наук, доцент

С.В. Матвеев

**НАЦІОНАЛЬНЕ АГЕНТСТВО УКРАЇНИ
З ПИТАНЬ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ,
ОДЕРЖАНИМИ ВІД КОРУПЦІЙНИХ ТА ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ
(АГЕНТСТВО З РОЗШУКУ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ АКТИВІВ, АРМА)**

**ДЕПАРТАМЕНТ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА,
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ, ПОВЕРНЕННЯ ТА УПРАВЛІННЯ
АКТИВАМИ В ІНОЗЕМНИХ ЮРИСДИКЦІЯХ**

вул. Бориса Грінченка, 1, м. Київ, 01001, тел./факс: (044) 278-00-83, тел: (044) 290-08-21
E-mail: info@arma.gov.ua, сайт: arma.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 41037901

від _____ 20 __ р. № _____ На № _____ від _____ 20 __ р.

Українцю Миколі Петровичу
mykola.ukrainets@oa.edu.ua

ДОВІДКА

про використання результатів дисертаційного дослідження у практико-аналітичній та організаційно-методичній діяльності

Департамент міжнародного співробітництва, європейської інтеграції, повернення та управління активами в іноземних юрисдикціях Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, засвідчує, що окремі положення та висновки дисертаційного дослідження Українця Миколи Петровича на тему: «Державний суверенітет України в контексті глобалізації та євроінтеграції: конституційно-правове дослідження», підготовленого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», можуть бути використані у практико-аналітичній та організаційно-методичній діяльності Департаменту.

Результати дослідження є дотичними до завдань Департаменту у сфері міжнародного співробітництва, європейської інтеграції, повернення активів з іноземних юрисдикцій, взаємодії з іноземними компетентними органами, міжнародними організаціями та спеціалізованими мережами, а також управління активами, на які накладено арешт в іноземних юрисдикціях і які передані в управління АРМА.

Практичне значення мають положення дисертації щодо економічної складової державного суверенітету, фінансової та інституційної спроможності держави, а також

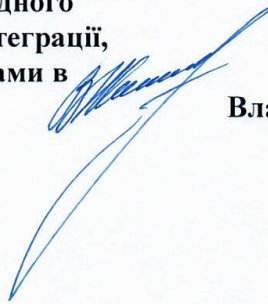
41037901 - АРМА
№7/8.1-48-26/8.2 від 02.06.2026
КЕП (Підписання):
Жорницький В. М. 02.06.2026
11:07
04AF212836405D990400
0000CE7838004430ED00

впливу політичної й управлінської корупції на автономність державної волі. У цьому контексті повернення активів, збереження їх економічної вартості та управління активами в іноземних юрисдикціях можуть розглядатися як прикладні напрями захисту майнових інтересів держави, публічного інтересу, економічної безпеки та правопорядку.

Окремі положення дисертації можуть бути використані під час підготовки аналітичних матеріалів, узагальнень практики міжнародного співробітництва, інформаційно-довідкових матеріалів, проєктів організаційних документів, а також при опрацюванні питань співробітництва з інституціями Європейського Союзу, іноземними компетентними органами та міжнародними партнерськими мережами у сфері виявлення, розшуку, повернення й управління активами.

Використання результатів дисертаційного дослідження сприятиме поглибленню практико-аналітичного супроводу діяльності Департаменту з питань міжнародного співробітництва, європейської інтеграції, повернення активів, управління активами в іноземних юрисдикціях, захисту публічного інтересу та забезпечення економічної стійкості держави.

**Директор Департаменту міжнародного
співробітництва, європейської інтеграції,
повернення та управління активами в
іноземних юрисдикціях**

Владислав ЖОРНИЦЬКИЙ